
Universitetet
i Stavanger

«Å være kvinne i et rusmiljø»

Tuyet Vo Thi Kim

Masteroppgave i sosialt arbeid og sosialpedagogikk

Institutt for sosialfag
Universitetet i Stavanger

Mai 2017

MASTERSTUDIUM I SOSIALFAG MASTERGRADSOPPGAVE

SEMESTER:

Vår 2017

FORFATTER/MASTERKANDIDAT: 8412

VEILEDER: Thonette Myking

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE: Å være kvinne i
et rusmiljø

Norsk tittel:

EVT. Engelsk tittel:

EMNEORD/STIKKORD:

**Rus, rusmiljø, kjønn, kvinne,
standpunktteori, makt**

ANTALL SIDER: 94

STAVANGER 31.05.2016

Tuyet Vo Thi Kim

I forbindelse med elektronisk innlevering, kommer jeg til å reservere med mot å offentliggjøre mastergradsoppgaven på universitetets nettsider

Forord

I dette forordet må det først og fremst rettes en stor takk til alle kvinnene som har gitt av sin tid og vist interesse til å dele kunnskap om sine livserfaringer med meg. Deres bidrag til denne oppgaven har gjort satt et enormt preg på meg, og det var dere som har gjort denne oppgaven mulig.

En varm takk til ansatte ved begge lavterskeltilbudene som tok meg imot på en positiv måte, og som la forholdene til rette for at jeg kunne fullføre denne oppgaven. Dere har gitt meg verdifull hjelp i å rekruttere respondenter, og jeg fikk også benyttet meg av rom til å foreta intervjuer. Takknemlighet rettes også til alle fagpersonene som viste stor interesse for studien, og som bidro med mange gode råd og tips i prosessen.

Jeg vil rette en spesielt stor takk til min omsorgsfulle veileder Thonette Myking. Tusen takk for mye konstruktiv og hjelpsomme tilbakemeldinger i veiledningene, og for at du virkelig har passet på å holde meg sunn og frisk under hele arbeidsprosessen. Din hjelp og støtte i prosessen har vært uvurderlig.

Jeg vil takke mine kjære venner, Humera og Stian, for oppmuntring og korrekturlesning av oppgaven. En hjertelig takk til Ann Kristin, som også har lest oppgaven min mange ganger, men mest av alt for at du er min bestevenn og har alltid stilt opp for å hjelpe meg når det har vært behov for det.

Takk til Knut Thorbjørn, for all din forståelse og tålmodighet, men spesielt for at du har aldri mistet troen på at jeg en dag skulle fullføre oppgaven.

Sist, men ikke minst, en stor takk til familien min og spesielt mine kjære kusiner, Tuong Vy, Giang og Duyen for alltid ha tro på meg og som alltid har vært der for meg. Takk for mange gode og morsomme øyeblikk, men mest av alt for deres støtte og oppmuntring under hele arbeidsprosessen.

28. mai 2017

Tuyet Vo Thi Kim

Innholdsfortegnelse

Forord.....	3
Sammendrag	7
Innledning	8
Oppgavens disposisjon.....	9
Kapittel 1: Presentasjon av tema.....	10
Bakgrunn for valg av tema.....	10
Presentasjon av problemstilling	10
Avgrensning og presisering av problemstilling	11
Kapittel 2: Vitenskapelig posisjonering og perspektiv	13
Metodologiske posisjoner	13
Standpunktfeministisk epistemologi	14
Kunnskap er sosialt situert.....	14
Kunnskap for samfunnsmessige utsatte grupper	16
Kritikk av feministisk standpunktteori.....	17
Generalisering av kvinner og deres erfaringer	17
Kunnskapsrelativisme.....	18
Kvinnen som «Den andre».....	19
Makt som fenomen.....	20
Kapittel 3: Forskning og relevant litteratur.....	22
Å leve i en lang mannlighetsritual	23
Subkulturens kritikk mot kvinnene	24
Utsatt for tredobbelt undertrykkelse.....	25
Kapittel 4: Metodisk tilnærming	30
Kvalitativ metode	30
Tilgang til forskningsfeltet.....	30
Utvalg av respondenter	32

Innsamling av data	33
Valg av intervjuform	33
Egen forforståelse og tanker før forskningsintervjuet	33
Forholdene rundt forskningsintervjuet	35
Intervjuguide.....	35
Informasjon og etikk.....	36
Utfordringer	37
Forskningsetiske vurderinger og personvern	38
Analyse av intervjumaterialet	39
Validitet, reliabilitet og svake sider ved kvalitativ metode.....	40
Kapittel 5: Å være kvinne i et rusmiljø.....	47
Hvordan menns makt kommer til syne	47
Sterk personlighet som en nødvendighet	51
Kvinner som overskrider grensene.....	53
Kvinnens behov for beskyttelse, rusmidler og menns makt	55
Kvinnens situasjon i destruktive forhold	59
Seksuell trakassering som en normal del av hverdagen.....	62
Kvinnens oppfatninger og erfaringer knyttet til prostitusjon	64
Forventninger til kvinner og kvinnelighet generelt.....	70
Kvinnens forhold overfor egne barn	72
Kvinnens forhold til andre kvinner	74
Avslutning.....	79
Oppgavens hovedfunn og konklusjon.....	79
Avsluttende betraktninger	82
Veien videre	83
Litteraturliste.....	85
Vedlegg 1: Intervjuguide.....	88

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykke.....	89
Vedlegg 3: Forespørsel	91
Vedlegg 4: NSD	93
.....	94

Sammendrag

Dette er en standpunkt-feministisk studie om kvinner i et rusmiljø. Studien har som mål å få kunnskap om hvordan kvinner med rusmiddelproblemer opplever å være kvinne i et rusmiljø. Studien har belyst valgte problemstillinger med utgangspunkt i en standpunkt-feministisk vitenskapelig posisjonering og perspektiv, der kvinners hverdagslige erfaringer har vært utgangspunktet for det empiriske grunnlaget i denne oppgaven. Studiens datamaterialet består av fem kvalitative intervjuer med kvinner som tilhører et rusmiljø.

Analyse av materialet avdekker at seksuell trakassering er et svært alvorlig problem i rusmiljøet. Det fremkommer at kvinnene opplever at prostitusjon er en nærmest selvfølge til kvinner i rusmiljøet, og dermed er det lettere for kvinner å bli utsatt for seksuell trakassering, enn menn.

Studien har avdekket at prostitusjon som inntektskilde ofte er foretrukket, fordi det framstår som et tryggere alternativ enn andre inntektskilder som vinningskriminalitet og salg av illegale rusmidler. Det fremkommer imidlertid at kvinner med prostitusjonserfaring er særlig utsatt for stigmatisering, seksuell trakassering og voldtekt. Det avdekkes også at kvinnene har lav tillit til politiet, som følge av at de har opplevd møte med politiet som diskriminerende. Opplevelsen av ikke å bli tatt på alvor medfører at kvinnene ikke ser nytten i å melde inn vold og voldtekt.

Det fremkommer at kvinnene lever i et mannsdominert miljø, preget av mye vold og kriminalitet. For å finne trygghet i deres vanskelige hverdag, har kvinnene behov for beskyttelse av menn. Det fremkommer at mennene også gir kvinnene adgang til rusmidler, makt og bedre status i miljøet. Samtidig står de samme mennene også for utnyttning, makt, samt fysisk og psykisk vold. Det avdekkes at andre kvinner representerer konkurranse og trusler i forhold til egen posisjon, og derfor oppstår det ofte konflikter og sjalusi mellom kvinnene.

Studien har avdekket at oppfattelsen om tradisjonelle kvinneroller står i sterkt kontrast til kvinner med rusmiddelproblemer, og dette bidrar til ulike konsekvenser for kvinner i miljøet. Dette berører for eksempel om hvordan kvinner opplever å være mor i miljøet. Det fremkommer i studien at kvinner opplever at det er svært sårt å ha barn, fordi kvinnene bærer på mye skam og skyldfølelse på grunn av sine rusproblemer. I tillegg til dette opplever de trusler på flere felt, i forhold til sin rolle som mor.

Innledning

I misbruket vet gutten at han må være sterk for å overleve. Han må være kongen på haugen. Om han er redd og liten må dette forties. Han må vise tenner for å oppnå en «trygg» posisjon (Lorimer & Dalsaune, 2001, s. 27)

Jeg har valgt å starte denne oppgaven med et lite sitat som illustrerer hvordan det kan være å være mann i rusmiljøer. En kan gjerne si at menn er det sterke kjønn, den herskende faktor i rusmiljøet. Hva med kvinnene i rusmiljøet? Hva må til for at kvinner skal kunne klare seg gjennom hverdagen i rusmiljøet?

Hvordan kvinner opplever å være kvinne i marginaliserte rus og prostitusjonsmiljøer har vært et tema som har blitt lagt liten vekt på i rusforskningen. Denne oppgaven skal bidra med kunnskap om dette. Studien handler om kvinner med rusmiddelproblemer, og deres opplevelse av å være *kvinne* i et rusmiljø.

Hensikten med studien er å synliggjøre kvinnenens opplevelser, posisjoner og roller ved å være kvinne i et rusmiljø. Å innhente kunnskap om valgte problemstilling, mener jeg er viktig for å kunne hjelpe kvinner med rusmiddelproblemer og for å få fram deres fortelling om sin livssituasjon.

I sammenheng med studiens valgte tema, er denne oppgaven opptatt av kjønn. Oltedal påpeker at det å være opptatt av kjønn er å være opptatt av menneskeverd (2013, s. 42). Sosialarbeidere bør være opptatt av kjønn, fordi vi som sosialarbeidere skal arbeide med å redusere, forebygge og løse sosiale problemer. Oppgavens fokus på kvinner med rusmiddelproblemer er også av relevant for sosialarbeidere som skal møte og arbeide med målgruppen på rusfeltet.

Ifølge Opptrappingsplan for rusfeltet er det behov for økt kunnskap om kvinner med rusmiddelproblemer og vurdere tiltak for disse kvinnene (2008, s. 67) . Dette gjør at oppgavens fokus er aktuelt for rusforskning og rusomsorgen

Oppgavens disposisjon

Oppgaven er delt inn i 5 kapitler, der presentasjon av tema er *kapittel 1*. Dette kapitlet starter med en redegjørelse for bakgrunnen for studien og presentasjon av problemstillingen vil bli formulert. Kapitlet avsluttes med en avgrensning og presisering av problemstillingen.

Denne studien skal belyse valgte problemstilling med utgangspunkt i en standpunktfeministisk posisjonering. *Kapittel 2* starter med en presentasjon av noen sentrale metodologiske forskningsposisjoner. Videre introduseres standpunktfeministisk epistemologi. Her vil jeg også komme inn på kritikken mot valgte standpunktfeministiske vitenskapelige posisjonering.

I *kapittel 3* presenteres relevante forskning om rusmiljøer, og her vil jeg også komme inn på hvordan kjønn opereres i slike miljøer. Jeg har valgt å ha fokus på Lalanders forskning, og hans analyse av subkulturens kjønnsordning.

Kapittel 4 starter med en redegjørelse av studiens metodisk tilnærming. Underveis i kapitlet skal de metodologiske forskningsposisjonene som anvendes i studien løftes fram. Her vil jeg også komme inn på flere utfordringer som har oppstått underveis ved innhenting av datamaterialet.

Framstillingen av datamaterialet og analyse vil foregå samtidig i *kapittel 5*. Her skal jeg diskutere studiens resultater i forhold til standpunktfeministisk epistemologi, og tidligere forskning som er relevant i forhold til valgte problemstilling.

Avslutningsvis skal jeg først trekke frem oppgavens hovedfunn, og gi en oppsummering på hva svaret av valgte problemstilling er. Studien avsluttes med mine forslag til videre forskning innen rusfeltet.

Kapittel 1: Presentasjon av tema

Bakgrunn for valg av tema

Bakgrunnen for valg av tema er at jeg har over lang tid som sosialarbeider har arbeidet innen rusfeltet, og derved har fått muligheten til å bli kjent med mange mennesker med ruserfaring. I min bacheloroppgave har jeg skrevet om rusmiddelproblematikken og brukeres erfaringer med brukervedvirkning i møte med sosiale tjenester. Intensjonen med denne oppgaven er å utdype min kunnskap om rusfeltet.

I samtaler med fagpersoner som er i daglig kontakt med mennesker med rusmiddelproblemer, har disse påpekt at det er mangel på forskning om kvinner i rusmiljøer. Dette har vekket min interesse for kvinner med rusmiddelproblemer, og fått meg til å reflektere over hva jeg har opplevd i kontakt med rusfeltet. I flere år har jeg blitt kjent med mange mennesker med rusrelaterte problemer, spesielt menn, fordi det er flere av dem. Inntrykket jeg sitter igjen med er at kvinner med rusmiddelproblemer er mindre synlige enn menn. Årsaken kan være at det ofte har vært få kvinner til stedet på de arenaene hvor jeg møtte dem. Jeg har observert blant annet at kvinnene er mer avhengig av menn i slike miljøer, og at dette avhengighetsbehovet kan være destruktivt. Med min faglige bakgrunn i sosialt arbeid, og som kvinne selv var det dette som inspirerte meg til å skrive om dette temaet.

Presentasjon av problemstilling

I begynnelsen av prosessen mot valgte tema, startet jeg i utgangspunktet med en problemstilling som omhandler kvinnesyn i rusmiljøer. Planen var også å forske på menns syn på kvinner i samme miljø. Etter mye refleksjon ble en annen problemstilling prioritert. Målet ble å synliggjøre kvinnenenes egne stemmer, og hvordan de opplever å leve som kvinne i mannsdominerte miljø. Med denne studien ønsker jeg også å avdekke kvinnenenes roller og posisjoner i rusmiljøet. Følgende problemstilling er valgt:

Hvordan opplever kvinner med rusmiddelproblemer å være kvinne i et rusmiljø?

Avgrensning og presisering av problemstilling

Her foretas en avgrensning og presisering av problemstillingen.

Rusmiddel

Denne oppgaven er åpen for alle typer rusmidler som kvinnene har erfaring med. Dette betyr også at valgte problemstilling er åpen for å forske om kvinner benytter illegale og legale rusmidler. Dette inkluderer narkotiske stoffer, alkohol og medikamenter. Kvinner som går på legemiddelassistert rehabilitering (LAR), hvor de blir behandlet med medikamentene metadon eller buprenorfin (Suboxone/Subutex), og dem som kjøper medikamenter på det illegale markedet er også inkludert. Begrunnelse for dette valget handler om at det i utgangspunktet ikke har vært lett å få kontakt med kvinner som kunne bidra til oppgaven. En annen begrunnelse er at en for sterk avgrensning, ville begrenset oppgavens tilnærming til denne undersøkelsen. Siden oppgavens hovedfokus er på kvinners opplevelse av å være kvinne i rusmiljøet, vil jeg ikke beskrive de ulike rusmidlene og deres virkning.

Rusmiljø

Oppgavens tilnærming er geografisk avgrenset til et rusmiljø i en middelstor bykommune i Norge. Begrepet er definert til å gjelde bruk av rusmidler, i tillegg til andre aktiviteter og forbindelser som dette fører med seg. Det illegale rusmarkedet og rusbruken foregår som oftest i det skjulte, og dermed kan et rusmiljø være mye større enn hva bybildet viser. I forbindelse med dette, er det både de «synlige» og «mindre synlige» kvinnene i miljøet som studeres.

Det blir som tidligere nevnt ikke foretatt noen avgrensninger på hvilke typer rusmidler kvinnene bruker, og dermed skiller ikke denne oppgaven mellom LAR, alkohol, amfetamin, hasj og heroinmiljøer o.l. i dette rusmiljøet. At denne oppgaven ikke avgrenses til en konkret type miljø, men inkluderer alle i rusmiljøet kan gi viktige innblikk i ulike kvinners livssituasjon.

Det er også nødvendig å presisere at oppgaven gir kun innblikk i *noen* kvinners opplevelser av deres livssituasjon, og kunnskap om kvinnenens opplevelse av å leve i dette rusmiljøet kan ikke representere for kvinner i alle rusmiljøer.

Kvinnene i rusmiljøet

Oppgaven tar ikke utgangspunkt på aldersforskjell mellom kvinnene, fordi det er allerede mangelfull forskning om dette området. Studien er åpen for at kvinner i ulike aldre, kan bidra til å gi viktige innblikk i hvordan de opplever å være kvinne i rusmiljøet.

Kvinnenes tilhørighet til rusmiljøet kan variere. Noen har vært lenge i rusmiljøet, mens andre ennå kan betraktes som nye. Alle kvinner i rusmiljøet kan etter min mening gi viktige innblikk om valgte problemstilling.

Kapittel 2: Vitenskapelig posisjonering og perspektiv

Innen vitenskapelig forskning har det lenge vært anbefalt at vitenskapelig tilnæringsmåter og standarder bør være objektiv. Objektivitetsbegrepet innebærer i denne sammenheng at både forskeren og forskningen skal være nøytral, verdifri og interessefri (Harding, 1991, s. 138). All vitenskapelig forskning skal med utgangspunkt i en slik vitenskapelig posisjonering, være uavhengig av subjektiv fortolkning og samfunnsmessige forhold.

Den standpunkt-feministiske retningen utfordrer en slik vitenskapelig posisjonering, og dens konvensjonelle oppfatningen om at verdier hindrer og skader kunnskapsproduksjonen (Harding, 2004, s. 1). Harding, er en av de mest sentrale representanter innenfor retningen. Harding argumenterer for at standpunkt-feminisme i stedet forutsetter et etisk utgangspunkt, der standpunkt-feministiske forskere bør bruke noen metoder for å utvikle en vitenskapelig kunnskapsproduksjon som kommer samfunnsmessige undertrykte grupper til gode og som samtidig fremmer fullstendigheten og påliteligheten av forskningsresultatene (2015, s. 33). Ifølge Harding fører dette til det hun betegner som sterkere objektiv forskning (1991, s. 142).

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse valgte problemstilling med utgangspunkt i en standpunkt-feministisk vitenskapelig posisjonering. Standpunkt-feminisme er både en forskerposisjon som knyttes opp til metodologi, samtidig som det er et teoretisk perspektiv (Harding, 2004, s. 1).

Med utgangspunkt i standpunkt-feministisk posisjonering, skal jeg i dette kapittelet først gjøre rede for noen sentrale metodologiske forskningsposisjoner. Disse posisjonene utgjør min forskningsmessige tilnærming i denne studien.

Metodologiske posisjoner

Myking (2015) har samlet og anvendt noen av Hardings metodologiske posisjoner som av henne er framstilt i ulike tekster. Med utgangspunkt i Myking (2015) vil jeg løfte frem noen av disse:

1. En metodologisk posisjon innen standpunktforskning er at forskeren skal forske *for* dem i en samfunnsmessig utsatt posisjon (Myking, 2015, s. 105). Det innebærer at forsker som utgangspunkt for sin studie tar utgangspunkt i det som er problematisk for utsatte grupper.

2. Innen standpunktfeministisk forskning er både *forskeren og forskersubjektet likeverdige kunnskapsprodusenter* (Myking, 2015, s. 105-106). Dette innebærer at selv om de er to ulike kunnskapsprodusenter, skal det innen standpunktfeministisk forskning, være likeverdige relasjoner mellom forskeren og forskersubjektet.
3. Myking påpeker at selv om standpunktfeministisk forskning starter med utgangspunkt i de utsatte grupper ståsted og situasjon, er det imidlertid ikke nok (2015, s. 106). Standpunktfeministisk forskning innebærer i tillegg å «*study up*», det vil si å studere, utforske og avdekke ulike prosesser som bidrar til undertrykking av samfunnsmessige utsatte grupper (Myking, 2015, s. 106).
4. Innen vestlig vitenskap har det vært en skarp skille mellom valideringskontekst og oppdagelseskontekst. Forskningens kvalitet er blitt vurdert ut ifra forskerens valideringskontekst, samtidig som forskeren og forskningens oppdagelseskontekst er blitt utenforliggende (Harding, 2015, s. 37-38). Ifølge Myking, blir derfor *oppdagelseskonteksten like viktig i egen forskning som valideringskonteksten* (2015, s. 105). Dette innebærer at forskeren skal begrunne og synliggjøre sine valg av problemstilling, samt reflektere over egen situerhet, verdier og kunnskapsposisjonering.

Standpunktfeministisk epistemologi

I den andre delen av kapitlet, skal jeg introdusere standpunktfeministisk epistemologi og fokusere på to sentrale prinsipper, der det første går ut på at kunnskap alltid er sosialt situert. Det andre er at kunnskapsproduksjon bør ta utgangspunkt i det som oppleves som problematisk for utsatte grupper kan bidra til sterkere objektiv kunnskap.

Kunnskap er sosialt situert

Siden 1970 – tallet ble flere retninger innen den feministiske forskningstradisjonen utviklet. Standpunktfeministisk forskning utgjør en av dem, med Sandra Harding, Dorothy Smith, Nancy Hartsock og Hilary Rose som har gjort viktige bidrag til utviklingen av retningen (Harding, 1991, s. 119).

Inspirasjonen til standpunktteori kan spores tilbake til marxistisk teori, der Marx mener at erkjennelse henger nøye sammen med menneskelig aktivitet, fordi den materielle virkeligheten og de materielle praksisene mennesker er en del av vil ikke bare strukturerer, men setter grenser for menneskelig forståelse og begrenser det vi kan vite

om virkeligheten (Harding, 1991, s. 120; Hutchinson & Oltedal, 2003, s. 139).

Standpunktfeministiske teoretiker videreførte denne tankegangen, og argumenterer for at all kunnskap er *sosialt situert*, fordi kunnskap alltid utvikles i en historisk og samfunnsmessig kontekst (Harding, 1991, s. 119).

I hierarkiserte samfunn er det ikke mulig å innta et nøytralt, verdifri og interessefritt ståsted, fordi mennesker ikke kan frikoble seg fra de omgivelsene alle er omgitt av og deltar i (Harding, 1991, s. 59). I stedet kan mennesker bare oppnå delvis utsiktspunkt av virkeligheten ut fra sin egen posisjon i det sosiale hierarkiet. Et slikt utsiktspunkt er med å forme og setter begrensninger på hvordan vi ser, fortolke og forstår oss selv og virkeligheten.

Standpunktteori har medvirket til en betydelig kritikk av vestlig vitenskap og dens forutsetninger om det universelle, verdinøytrale og interessefrie forskningen. Teorien argumenterer for at det er ikke mulig for forskeren å stille seg utenfor og frikoble seg fra det som studeres, fordi kunnskap alltid er sosialt situert (Harding, 1991, s. 11). Gjennom å påpeke at kunnskap og vitenskap alltid er historisk, politisk og sosial, utfordrer standpunktteorien forholdet mellom kunnskapsproduksjon og makt (Harding, 2015, s. 2). Harding viser hvordan vestlig forskning fremmer bestemte institusjonelle og kulturelle interesser, ofte til ekskludering av kvinners og andre utsatte gruppers interesser og behov:

(...) the sciences' commitment to social neutrality disarmed scientifically productive potential of politically engaged research on behalf of oppressed groups and, more generally, the culturally important project of all but the dominant Western, bourgeois, white-supremacist, and androcentric, heteronormative culture. Commitment to an objectivity defined as maximizing social neutrality was not itself social neutral in its effects (Harding, 2004, s. 5).

Harding påpeker at, «The more value-neutral a conceptual framework appears, the more likely it is to advance the hegemonous interest of dominant groups, and the less likely it is to be able to detect important actualities of social relations» (2004, s. 6). Forskningen bidrar på denne måten til å opprettholde praksiser som kan få ulike konsekvenser for utsatte grupper.

Haraway kritiserer tradisjonelle vitenskapelige erkjennelsesteorier, og kaller dens vitenskapelige tilnæringsmåter for «gudetrikket» (Haraway, i: Harding, 2015, s. 35).

Gudetrikset refereres til et ansikt, kropps- og kontekstløst forskersubjekt som kan posisjonere seg utenfor, og produserer objektiv kunnskap om virkeligheten. Haraway påpeker at å påberope seg en slik «nøytralitet» som vitenskapelig posisjonering er å innta et relativistisk ståsted (Haraway, i: Harding, 2004, s. 89). Haraway beskriver relativisme som, «Relativism is a way of being nowhere while claiming to be everywhere equally. The «equally» of positioning is a denial of responsibility and critical enquiry» (Haraway, i: Harding, 2004, s. 89).

Ved å tilegne seg et relativistisk ståsted fraskrives ansvar for å støtte dem som er i en samfunnsmessig utsatt posisjon. Standpunktteorien argumenterer mot en slik «nøytralitet» eller relativistisk ståsted, fordi det i like stor grad innebærer en akseptering av urettferdighet i et hierarkisk samfunn.

Kunnskap for samfunnsmessige utsatte grupper

Ifølge Harding har vestlig vitenskap historisk vært utviklet av og for menn i dominerende grupper, hvor kvinner har lenge vært ekskludert i å delta i kunnskapsproduksjonen (2015, s. 29). Harding nevner at kunnskapen som utvikles innenfor slike rammer blir legitimert, og institusjonalisert inn i samfunnslivet som vi tar for gitt (2015, s. 29). På denne måten har vestlig vitenskap bidratt til å usynliggjøre fruktbare praksiser, fordi den kun tar utgangspunkt i menns synspunkt og dem i dominerende grupper.

Harding påpeker at feministisk standpunktforskning fokuserer på kjønnsforskjeller, på forskjeller mellom kvinners og menns situasjon i et kjønns hierarkisk samfunn for å bidra til en sterkere objektiv kunnskap om virkelighet:

(...) in a society structured by gender hierarchy, «starting thought from women's lives» increases the objectivity of the results of research by bringing scientific observation and the perception of the need for explanation to bear on assumptions and practices that appear natural or unremarkable from the perspective of the lives of men in the dominant groups. Thinking from the perspective of women's lives make strange what had appeared familiar, which is the beginning of any scientific inquiry (1991, s. 150).

Harding påpeker at standpunktet til kvinner og undertrykte grupper bør gis en privilegert epistemologisk posisjon når det kommer til å studere samfunnet, fordi

den undertrykte har en epistemisk fordel sammenliknet med mennesker i dominerende posisjoner.

The understanding that they are oppressed, exploited and dominated – not just made miserable by inevitable natural or social causes – reveals aspects of the social order that are difficult to see from the perspective of their oppressor's lives (Harding, 1991, s. 126).

Det vektlegges i den feministiske standpunktteori å fokusere på den sosiale posisjonen til de som produserer kunnskap. Med utgangspunkt i at kunnskap alltid er sosialt situert, har mennesker i undertrykte posisjoner andre sosiale erfaringer enn de i dominerende posisjoner. Når forskning tar utgangspunktet i standpunkt til marginaliserte grupper bidrar det til å oppdage de viktige kritiske spørsmålene som kan være blokkert av samfunnets dominerende praksiser. Med standpunktforskning skal forskeren innta et kritisk blikk og forsøke å stille spørsmål ved det som er selvsagt. Ved å gjøre dette bidrar forskningen til å synliggjøre og oppdage praksiser som er blitt usynliggjort i hierarkiske samfunn (Harding, 2004, s. 6).

Kritikk av feministisk standpunktteori

Som alle andre vitenskapelige teorier, er det etter min mening nødvendig å stille kritiske spørsmål til den feministiske standpunktteorien. Den tredje delen av dette kapittelet vil ta for seg om kritikken mot valgte standpunktfeministisk vitenskapelig posisjonering, og her vil jeg løfte frem to argumenter mot teorien. Først skal jeg ta for meg hvordan standpunktteori er kritisert for å generalisere kvinnenenes erfaringer. Dette er i tråd med vektleggingen av å synliggjøre kvinnenenes egen opplevelse i sin omgangskrets.

Deretter skal jeg diskutere hvorvidt standpunktteorien har blitt anklaget for kunnskapsrelativisme, siden den argumenterer for at all kunnskap er alltid situert og sosialt lokalisert. Denne kritikken er også signifikant i denne studien siden det kan relateres til hvordan kunnskap med utgangspunkt i kvinnenenes opplevelse av å være kvinne i deres nåværende livssituasjon i rusmiljøet kan anses som nødvendig kunnskap om virkeligheten.

Generalisering av kvinner og deres erfaringer

Selv om det har gått flere tiår siden standpunktfeministisk teori ble utviklet, er den fortsatt en av de mest omstridte teorier innen kunnskap og vitenskap (Harding, 2004, s. 1).

Som følge av at standpunktteori fokuserer på at kunnskap er knyttet til posisjon i samfunnet, har den blitt kritisert for å generalisere kvinners erfaringer som om de er de samme for alle kvinner (Harding, 2004, s. 8).

Harding påpeker at selv om ikke alle kvinner opplever det samme eller lever i samme forhold, vil kunnskap likevel knyttes til posisjon i samfunnet, og dermed deles av flere (Harding, 1991, s. 59). Harding mener at kunnskap ikke kun er individuelt:

(...) in this theory the subject of belief and of knowledge is never simply an individual, let alone an abstract one capable of transcending its own historical location. It is always in a particular social situation, and so in this sense it is also the social group that shares that situation (1991, s. 59).

Som følge av at kvinner befinner seg i ulike situasjoner, kan standpunktforskning bidra til å synliggjøre forskjeller i kvinners situasjoner og erfaringer mellom mellom kvinner i ulike grupper (Harding, 2004, s. 9).

Kunnskapsrelativisme

En annen sentral kritikk av standpunktteorien er at den fører til kunnskapsrelativisme der all kunnskap beregnes som likeverdig, siden den argumenterer for at all kunnskap er *situert* og sosialt lokalisert (Harding, 2004, s. 10). Hardings svar på denne kritikken er først og fremst:

(...) standpoint theory does not advocate – nor is it doomed to – relativism. It argues against the idea that all social situations provide equally useful resources for learning about the world and against the idea that they all set equally strong limits on knowledge (2004, s. 131).

Harding argumenterer for at det er *noen* sosiale situasjoner og posisjoner er bedre enn andre, som mulige kilder til kunnskap om virkeligheten (2004, s. 131). Kunnskap om virkeligheten bør ta utgangspunkt i de undertryktes posisjoner, fordi det gir mulighet til å stille kritiske spørsmål om hvordan virkeligheten fungerer og oppleves ut i fra deres posisjoner i samfunnet (Harding, 2015, s. 38). Standpunktteorien er etter min mening, ikke relativistisk fordi den har klare tanker og krav om hvordan kunnskap bør være og hvordan det kan vurderes.

Kvinnen som «Den andre»

Jeg avslutter kapitlet med å trekke frem to fenomener. Siden den standpunktfeministiske epistemologien baserer seg på kvinner som sentrale kunnskapsprodusenter (Harding, 1991, s. 48), vil her jeg trekke inn Beauvoirs (2000) tenkning om kvinnen som "Den andre". Beauvoirs analyser av kvinneundertrykkelse samsvarer mye med standpunktteoriens argumentasjon om at vitenskapelig forskning virker undertrykkende for kvinner (Harding, 2015, s. 121). Med utgangspunkt i dette, vil jeg se hva Beauvoir legger vekt på ved fenomenet kvinne.

I boken «*Det annet kjønn*» viser Beauvoir hvordan framstillingen av kvinner og kvinnelighet har lenge vært undertrykkende (2000). Beauvoir fremhever hvordan kvinners biologi har blitt brukt som argument for at kvinner har opp gjennom årene vært undertrykket, undervurdert og forskjellsbehandlet av menn. Aristoteles sa, «Hunkjønn er hunkjønn på grunn av en viss mangel på egenskaper» (Aristoteles, i: Beauvoir et al., 2000, s. 35-36), og Thomas Aquinas fastslår at kvinnen er en «mislykket mann» (Thomas Aquinas, i: Beauvoir et al., 2000, s. 36).

«Det annet kjønn» representerer to hovedtanker som tar oppgjør med slike forståelser av kvinnen, «(1) Man fødes ikke som kvinne, man blir det. (2) Kvinners oppdragelse påtvinger dem «kvinnelighet», det vil si at den for dem til å oppfatte seg selv som Den andre i forhold til menn» (Beauvoir et al., 2000, s. 14). Beauvoirs argumenterer mot slike myter om hva en kvinne er og argumenterer for at en fødes ikke som kvinne, men gjennom sosialiseringprosesser blir en til «Den andre».

Beauvoir viser hvordan kvinner har lenge vært undertrykt av mannen, og har alltid vært underordnet som «den andre» for mannen (2000, s. 38). Beauvoir hevder at «(...) annetheten er en grunnleggende kategori i den menneskelige tanke. Intet fellesskap definerer noen gang som Den ene uten umiddelbart å sette opp Den andre overfor seg» (2000, s. 37). Kategorien «den andre» er altså nødvendig for at «den ene» skal kunne definere seg selv som subjektet. Beauvoir argumenterer for at kvinnen er «den andre», fordi hun ikke defineres ut fra seg selv, men som «den andre» i forhold til mannen (2000, s. 40).

Beauvoir viser hvordan samfunnet er bygget opp av menn og på menns forutsetninger, der mennene har klart å gjøre seg selv til normen i verden, i forsøk på å hindre at

kvinner skal forandres til «den ene» (2000, s. 40 - 41). På denne måten lever kvinnen i mannens verden, der de må tilpasse seg en verden som tilhører mennene.

Beauvoir viser at den kvinnelige underkastelsen kommer av at kvinner har alltid vært og er fremdeles i en situasjon som kalles for «mitsein» (2000, s. 39). Dette vil si at kvinner alltid har eksistert ved siden av mannen, og derfor har de aldri hatt sin egen fortid, historier eller religion. Ifølge Beauvoir har kvinner bare, «(...) vunnet det som mennene har overlatt dem; de har ikke tatt noe, de har mottatt. Det er fordi de ikke har konkrete muligheter til å organisere seg i en enhet som kan hevde seg ved å stå i opposisjon» (2000, s. 39).

I tillegg til at kvinner lever i mannens verden, viser Beauvoir hvordan de ser seg selv avhengig av mannen for å klare seg. Dette gjelder emosjonelt, praktisk og økonomisk (2000, s. 40). På denne måten sørger ikke kvinner til å forandre situasjon som hun selv er i. Beauvoir sier at

Så kvinnen gjør ikke krav på å fremstå som subjekt fordi hun ikke har konkrete muligheter, fordi hun erfarer det nødvendige båndet som knytter henne til mannen uten å hevde noen gjensidighet, og fordi hun ofte trives i sin rolle som *Den andre* (2000, s. 41).

Som vi så ovenfor i kapittelet, samsvarer mye av Beauvoirs argumentasjon om kvinnen som «den andre» med standpunktteoriens kritikk av vestlig vitenskap og hvordan den bidrar til å undertrykke kvinner og utsatte grupper.

Makt som fenomen

Ifølge Harding handler vitenskap og vitenskapelige sannheter ikke om «nøytralitet», men heller om makt (2004, s. 6). Det handler om hvordan dominerende grupper har makt til å påvirke kunnskapsproduksjonen til å definere hva som er sann kunnskap, og hvordan denne kunnskapen skal brukes for å tjene bestemte interesser for dem (Harding, 2004, s. 5). For å bidra til en sterkere og mindre undertrykkende forskning for kvinner, argumenterer Harding for at, « (...) women needed to understand the conceptual practices of power, (...) through which their oppression was designed, maintained, and made to seem natural and desirable to everyone. Thus standpoint project must «study up» (...) » (2004, s. 6). Med utgangspunkt i dette, vil jeg i avslutte dette kapittelet ved å se på fenomenet *makt*.

Engelstad mener at det finnes ikke noe samfunn uten makt, og ingen makt uten samfunn, fordi makt er en uløselig del av det sosiale liv (2005, s. 7). Hva er makt og hvordan den virker har vært kontroversielt (Engelstad, 1999, s. 17).

Engelstad påpeker at de fleste makt – teoretikere har måttet forholde seg til Webers definisjon av makt som er «ett eller flere menneskers sjanse til å sette igjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre» (Weber, i: Engelstad, 1999, s. 17).

Webers definisjon viser hvordan maktforholdet utspiller seg på mikronivå, gjennom menneskers handlinger og atferd. Med utgangspunkt i dette, kan Webers definisjon forstås som en interaksjonell og relasjonell definisjon på makt. Makt knyttes til relasjoner mellom individer, fordi det angår og foregår innenfor forhold mellom mennesker, understreker Engelstad (1999, s. 18).

Mennesker får makt gjennom å påtvinge andre sin egen vilje, og dette kan gjennomføres med hjelp av de ressurser de har til rådighet (Engelstad, 2005, s. 16). En type ressurs kan være fysisk styrke for å utøve fysisk tvang, der maktutøvelsen gjennomføres ved direkte fysisk vold, våpen eller innsperming (Engelstad, 2005, s. 34; 1999, s. 24). Andre ressurser er blant annet penger, verdigjenstander, kunnskaper, innlevelse, seksualitet eller kjærlighet (Engelstad, 2005, s. 34-35). Makten kan også utspille seg med kommunikasjon, i form av trusler og befalinger (Engelstad, 1999, s. 24)

Siden makt eksisterer i relasjoner kan det også utøves i gjensidighet, der det skjer utveksling mellom aktørene i en relasjon (Engelstad, 1999, s. 23). Makt forstås her som et produkt av interesse og kontroll:

(...) maktforholdet mellom aktørene A og B er avhengig av de saksforhold de har interesse i, og hvilken kontroll den ene eller den andre kan utøve over disse sakene. A har makt over B i den grad han har større kontroll over saker B har interesse i, enn B har kontroll over saker A har interesse i (Engelstad, 1999, s. 23).

I denne studien skal jeg anvende Webers definisjon, der makt betegnes som muligheten til å påtvinge andre sin egen vilje, og at makt følger av kontroll med de ressursene som er nevnt ovenfor. Makt kan også utøves i gjensidighet og utveksling i en relasjon. Denne maktforståelsen oppfattes derfor som relasjonell.

Kapittel 3: Forskning og relevant litteratur

For å få en bedre forståelse om hvordan kvinner opplever å være kvinne i et rusmiljø, er det nødvendig å kjenne til hvilke aspekter og mekanismer som finnes ved illegale rusmiljøer. I denne sammenheng, er relevant forskning om rusmiljøenes kjønnsordning særlig avgjørende. Kjennskap om hvilken rolle kjønn og makt spiller i slike miljøer, kan gi innsikt og bedre forståelse av kvinner med rusmiddelproblemers livssituasjon.

I denne delen av oppgaven skal jeg hovedsakelig anvende Lalanders forskning, og hans analyse av subkulturens kjønnsordning (2001). Begrunnelse for min vektlegging av Lalanders forskning, er hvordan han blant annet har identifisert kvinnenens roller og posisjoner i sin studie om heroinmiljøet i den svenske byen Norrköping på 1990 - tallet. Studien omfatter et stort antall observasjoner og ca. 100 intervju samtaler, hvor 7 av 24 respondenter er kvinner.

Det kan først og fremst nevnes at Lalander ikke anvender begrepet «*rusmiljø*» i sin studie, men i stedet begrepet «*subkultur*». Ifølge Lalander, formes subkulturer når en gruppe mennesker går sammen og bryter ulike typer normer og regler som er gjeldende i det etablerte samfunnet (2001, s. 21). Slike subkulturer ses som problematisk i det etablerte samfunnet, og dermed er det viktig at de bekjempes. Rusmiljøer kan med utgangspunkt i dette, forstås som subkulturer.

Lalander påpeker at det å leve i subkulturer kan ses på som en lang *mannlighetsritual*, og dette skyldes at slike subkulturer har lenge vært forbundet med en hard mannlighet (2001, s. 201-202). Lalander ser på subkulturen som en stadig pågående konstruksjon av kjønn, og påpeker at dersom medlemmene skal lykkes i slike subkulturer, må de stadig utføre og følge de mannlige ritualene (2001, s. 201). I sin analyse viser Lalander hvordan mennene i subkulturen stadig prøver å konstruere en tydelig maskulinitet, og dette gjøres ved at mannlige aktiviteter og handlinger heves og tydeliggjøres fra det feminine, som hele tiden skal skilles og nedvurderes fra det mannlige (2001, s. 201). Utføringen av mannlige ritualer har som formål å heve det maskulines status og identitet, og Lalander mener at mennene lykkes i å fjerne det feminine siden mediene og det etablerte samfunnet allerede bidrar til en enorm undertrykking av kvinner i slike marginaliserte miljøer (2001, s. 201).

Lalander trekker frem noen begreper for å vise hvordan subkulturen er forbundet med en hard mannlighet. Med utgangspunkt i dette, skal jeg i dette kapittelet først gjøre rede for disse begrepene.

Å leve i en lang mannlighetsritual

Det første begrepet som kjennetegner subkulturen er «*aktion*» (Lalander, 2001, s. 202). Lalander anvender dette begrepet for å forbinde subkulturen med raske vekslinger, der menneskene i subkulturen tar del i alt fra rolige til farlige aktiviteter (2001, s. 202).

Livet i subkulturen skiller seg fra det formelle og regelbundet samfunnet, og det handler mye om en stadig veksling mellom seier og forfall. I sin analyse, viser Lalander hvordan mediene framstiller kjønnsrollene (2001, s. 204). Mannsrollen fremstilles ofte med action, og dette forbindes sammen med spenning, risiko, innbrudd, våpendueller, biljakt og vold. Kvinnene derimot, vises i filmer som å gjøre seg klar til å være objekter, i kjøkkenet eller ved sminkebordet.

Lalander påpeker at fremstillingen av mannen som «*outsider*» er særlig sentralt i mediene, og det kjennetegnes ofte med: vold, kriminalitet og illegale rusmidler (2001, s. 207). Disse kjennetegnene finnes ofte i subkulturer. Å være en ekte outsider vil si at en ikke følger det etablerte samfunnets normer og regler, og å være en del av subkulturen kan dermed betraktes som en opposisjon mot samfunnet, hvor enkelte stadig bryter med samfunnets krav på anstendighet (Lalander, 2001, s. 205). Ved å være ekte outsider utvikler medlemmene også ferdigheter og kompetanser som er nødvendig for å mestre livet i subkulturen. Dette gjør at de får en annen livserfaring, men samtidig kjennskap til både det etablerte samfunnet som subkulturen (Lalander, 2001, s. 205).

Subkulturen kan tenkes som en stadig test om menneskene lykkes i å opprettholde en «*stark karaktär*» (Lalander, 2001, s. 207). En sterk karakter forbindes ofte med en hard mannlighet, og den formes gjennom at enkelte tar del i farefylte og risikofylte situasjoner. En sterkt karakter innebærer at enkelte klare å holde kontrollen i stressende og vanskelige situasjoner (Lalander, 2001, s. 207). Det innebærer også at en ikke viser noen følelser eller tegn til svakheter (Lalander, 2001, s. 207). I motsetning til det konvensjonelle samfunnet kan en feil eller et uforsiktig ord i subkulturen føre til betydelige konsekvenser som å omgås med feil personer, mistillit og langtidssoning. Slike konsekvenser er sjelden i det konvensjonelle samfunnet, men ikke uvanlig når en lever i subkulturen. Ifølge Lalander, lykkes medlemmene ikke å leve i subkulturen

dersom de ikke alltid klare å opprettholde den sterke karakteren (2001, s. 208). De som ikke klarer å opprettholde en sterk karakter blir ofte stemplet som karakterløs og svak, og dermed er det ikke verdt å gi dem noe respekt i subkulturen.

I sin analyse viser Lalander hvordan filmer ofte framstiller mannen som «*materiellt fremgangsrik*» (2001, s. 209). Et symbol for mannlighet er penger, fordi det gir mulighet til kvinner, makt og ressurser. Penger er også tegn på framgang og frihet, som igjen gir bekreftelse og styrke den mannlige identiteten. Lalander påpeker at penger kan bidra til at mennene lettere klare å utfører de mannlige ritualene, fordi det gir dem større makt og frihet, samt bedre status i subkulturen (2001, s. 210). Samtidig som penger styrker mennene og mannsidentiteten, skaper det også en tydeligere polarisering til kvinner som offerer (Lalander, 2001, s. 210).

Subkulturens kritikk mot kvinnene

Lalander påpeker at det er vanskeligere å være kvinne i heroinmiljøet i Norrköping enn å være mann (2001, s. 210). I sin analyse, fant Lalander at kvinnene i heroinmiljøet hadde vanskeligere posisjoner, sammenliknet med mennene. Lalander viser dette ved å vise til subkulturens tre kritikk mot kvinnene i heroinmiljøet. I denne delen av kapittelet, skal jeg gjør rede for disse kritikkene.

Siden subkulturens aktiviteter kjennetegnes av en hard mannlighet, krever det fysisk styrke og hardhet for at enkelte skal kunne beskytte seg selv i vanskelige og farlige situasjoner (Lalander, 2001, s. 212). Den første kritikken mot kvinnene er at de mangler flere egenskaper som kan hjelpe dem i å lykkes i subkulturen (Lalander, 2001, s. 211). Lalander påpeker at kvinner framstår som mislykket «outsidere» (2001, s. 213). Det kritiseres at kvinnene er mindre karaktersterke i forhold til mennene. Kvinnene ses i tillegg som mindre kompetente og dyktige når det gjelder å drive med illegal salg av rusmidler, eller å utføre andre kriminelle aktiviteter. Konsekvensen kan bli at de får mindre tillit når det gjelder å planlegge, utføre eller å ta del i kriminelle aktiviteter, og dermed blir også deres inntektskilder færre. Lalander påpeker at det foregår en stadig rekonstruksjon av kjønn i det daglige språket, der subkulturen hever det mannlige ved å undertrykker det feminine (2001, s. 212). Dette gjøres ved at kvinnene i subkulturen stadig betegnes som svake og passive, og mennene som sterke og mektige.

Subkulturens andre kritikk mot kvinnene i heroinmiljøet er at de framstår som urene avskyvlig og mindre kvinnelig (Lalander, 2001, s. 211). Kvinnene i subkulturen bryter

altså med forestillingen om den *rene og ordentlige* kvinnen. Lignende forestillinger om og forventninger av kvinner og kvinnelighet fant Lalander også i en annen studie, der han forsket på ungdommers syn på alkohol, blant jenter og gutter (2000, s. 335).

Lalander fant at de fleste ungdommer hadde en oppfattelse av at rusmiddelproblemer og kvinnelighet er uforenelig (Lalander, 2000, s. 335). Når det gjelder rusbruk og utvikling av rusmiddelproblemer fant Lalander at jenters handlingsrom er mye mindre enn guttenes (2000, s. 335). Det forventes for eksempel ikke at jenter drikker mye brennevin, da det ses på som «ukvinnelig» alkohol. Driker en jente for mye brennevin, kan det fort tolkes som at hun har et rusmiddelproblem. Lalanders analyse viser hvor forskjellig mennene og kvinnene i subkulturen framstilles, der mennene ofte forbindes med mannlige trekk, som action, tøffhet og hardhet, forbindes kvinnene i stedet med lite selvkontroll, elendighet, forfall og urenheter.

Den siste kritikken mot kvinnene er at de blir ofte betraktes for å drive prostitusjon for å skaffe rusmidler (Lalander, 2001, s. 211). Mennene i Lalanders studie, mener at kvinner i subkulturen ofte bytter partnere, og er sammen med menn de ikke er forelsket i for å bytte seksuelle tjenester mot rus (2001, s. 216-217). En slik oppfattelse av kvinnene i heroinmiljøet, kan relateres til den første kritikken, der kvinnene betraktes for å være mindre dyktige og ikke kompetente nok til å lykkes i subkulturen enn menn (Lalander, 2001, s. 211). Lalander påpeker at om kvinner stadig får bekreftelse om at de har lavere verdi enn menn, vil de etter hvert få en slik oppfattelse om seg selv (2001, s. 218).

Kvinner som ikke klare å utføre de mannlige ritualene, har derfor få valgmuligheter når det gjelder å finansierer for sin rusbruk. For å kunne fortsette å anvende rusmidler, kan prostitusjon framstå for noen som en alternativ inntektskilde (Lalander, 2001, s. 218).

Utsatt for tredobbelt undertrykkelse

Lalander påpeker at slike forestillinger og kritikk av kvinner med rusmidlerproblemer finnes ikke bare i subkulturen, men avspeiler også i mediene og i det etablerte samfunnets perspektiv (2001, s. 229). Funnene i Lalanders forskning bekreftes på ulike måter i flere studier om kvinner med rusmiddelproblemer.

Med utgangspunkt i en metodologisk posisjon innen standpunktforskning, å «study up» (Myking, 2015, s. 106), skal jeg avslutte dette kapittelet ved å avdekke prosesser som bidrar til en ytterligere undertrykking av kvinner med rusmiddelproblemer. Dette skal jeg gjøre ved å vise hvordan Lalanders forskning, og andre relevante studier har

avdekket at det foregår en usynlig praktisering av ulike prosesser, som bidrar til å diskriminerer og belaste kvinner med rusmiddelproblemer og deres livssituasjon i slike miljøer.

I Lalanders analyse av subkulturens kjønnsordning, fant han at kvinnene lever i en tredobbelt undertrykkelse (2001, s. 223). De er ikke bare tvunget til å leve med subkulturen, men i tillegg til mediene og det etablerte samfunnets diskriminerende fordommer mot kvinner som overskrider grensene om hva som er forventet av dem.

Lalander anvender ulike filmer i sin forskning, for å vise hvordan kvinnerollen ofte framstilles i mediene (2001, s. 218-222). Mediene har en tendens til å fremstille kvinner som objekter, og det er ikke uvanlig at de er som symbol for den suksessfulle mannen med mye innflytelse, penger og makt. Det er heller ikke uvanlig at kvinner spiller ofte passive roller, mens mannen spiller som den driftige med en sterk karakter. Lalander påpeker at måten kvinne og mannsrollen fremstilles i mediene, er svært likt i subkulturen (2001, s. 218) Lalander mener at en slik fremstilling av kvinner er med på å rekonstruere den diskriminerende kjønnsordningen som allerede finnes i subkulturen (2001, s. 229). På denne måten bidrar mediene til å «bekrefte» og styrke subkulturens kritikk mot kvinnene, og gjøre slike antagelser om kvinner mer troverdig og absolutt. Videre bidrar mediene samtidig til å naturliggjøre det samme bilde av mannen og kvinnen i samfunnet også.

I sin analyse viser Lalander hvordan det etablerte samfunnets perspektiv om kvinner med rusmiddelproblemer bidrar til å belaste deres livssituasjon enda mer (2001). Lalander påpeker at måten kvinner med rusmiddelproblemer framstilles i forskningen og i ulike litteraturer også virker undertrykkende for deres livssituasjon (2001, s. 222-223). En av grunnene til dette er at kvinner ofte fremstilles for å drive prostitusjon for å finansierer for sin rusbruk, og Lalander mener at forskningen bidrar på denne måten til å gi troverdighet til en falsk antagelse om at alle kvinner i slike miljøer drive prostitusjon (2001, s. 222). En annen grunn er at kvinner med rusmiddelproblemer fremstilles vanligvis i forskningen som mindre dyktige og passive enn mennene (2001, s. 222-223). Lalander mener at forskningen på denne måten bidrar til å karakterisere kvinner med rusmiddelproblemer som offer (2001, s. 223).

Hydén viser at det ikke bare er kvinner med rusmiddelproblemer, men kvinner generelt, inntar offerrollen i samfunnet (Hydén, i: Meeuwisse & Swärd, 2013). Hydén påpeker at

det vanligvis er to posisjoner når sosiale problemer skal beskrives i et kjønnsperspektiv: kvinnen er offeret og mannen er den aktive (Hydén, i: Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 311).

Det kanskje tydeligste eksemplet på dette mønster er «den misshandlede kvinnen». Hon borde ha rätt till en identitet som inte baseras på den mannen utsett åt henne när han gjorde henne till våldsoffer. Hon borde ha rätt till sitt eget namn, till sitt eget liv, rätt att vara kvinna i sig själv. Hon borde ha rätt att vara en kvinna som har erfarenheter av att ha varit utsatt för vold – men inte som en som definieras av dessa erfarenheter, eller som någon som känns igjen främst i sin egenskap av våldoffer (Hydén, i: Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 319).

Slike beskrivelser i litteraturen avspeiler hvordan kvinnen framstilles som objekt, og mannen som subjektet. Hydén påpeker at sosial kategorisering av utsatte grupper har sterkt identifiseringsskapende kraft (Hydén, i: Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 311).

Flere studier om illegale rusmiljøer for fram nyere forskning som viser at fremstillingen av kvinner med rusmiddelproblemer som offer og passive, ikke representerer hele virkeligheten (Kristiansen, 2000; Lalander, 2001; Sandberg & Pedersen, 2006).

Kristiansen argumenterer for at rusmiddelproblematikken har lenge vært og er fremdeles et mannsproblem, og derfor har rusforskningens oppmerksomhet lenge fokusert på mennene (2000, s. 35). Kristiansen påpeker at «(...) bilden av de kvinnliga narkotikamissbrukarna som «passive och osjälvständiga» bygger på svagare empirisk grund än bilden av de manliga som «driftiga og själständiga» (2000, s. 35). Sandberg og Pedersen argumenterer for at det finnes nyere forskning som har synliggjort kvinners roller og posisjoner, der de har like aktive og driftige roller som mennene (2006, s. 47).

I sin forskning, viser Lalander hvordan noen kvinner lykkes i subkulturen, fordi de stadig utfører de mannlige ritualene selv (2001, s. 224-227). Kvinnene i heroinmiljøet har klart å opparbeide seg til en annen posisjon i subkulturen, og de lever ikke slik som de ofte framstilles i subkulturer, mediene og det etablerte samfunnets perspektiv. Som følge av at subkulturens kjønnsordning er en stadig konstruksjon av kjønn, der de mannlige ritualene alltid må utføres og gjenopprettes, ses disse kvinnene som et trussel mot den mannligheten som finnes i subkulturen (Lalander, 2001, s. 227). Lalander argumenterer for at subkulturen skaper en moral der kvinner stadig nedvurderes og projiseres med dårlige egenskaper, for å håndtere trusset mot at noen kvinner utfører

de mannlige ritualene (2001, s. 228). Kjønnforskjellen i subkulturen forsterkes enda mer, der kvinnene i tillegg ses på som objekt eller en mulighet for andre å projisere sin egen elendighet på. Dette bidrar til å belaste kvinnenens livssituasjon enda mer.

I tillegg til at forskningen og ulike litteraturer kan bidra til å belaste kvinnenens livssituasjon enda mer, kan samfunnets generelle forventninger til kvinner og kvinnelighet også virke undertrykkende for kvinner i marginaliserte miljøer. Dyb påpeker at «Forestillinger om og forventninger til kvinner er generelt doble og til dels motstridende» (Dyb, 2007, s. 23). Grunnen til dette handler om at kvinner har tradisjonelt hatt sin plass i hjemmet. Forestillingen av kvinner med rusmiddelproblemer bryter med bildet av tradisjonelle kvinneroller som gode husfruer og omsorgspersoner. I sin studie fant Dyb at kvinner med rusmiddelproblemer utsettes for en hardere stigmatisering enn menn (2007, s. 5). Det bekreftes i tillegg at kjønnsrollene er mer tradisjonelle, karikerte og ekstrem i slike miljøer, enn generelt i samfunnet (Dyb, 2007, s. 23). Det fremkommer i studien at kvinnene spiller ofte på karikert kvinnelighet som overlevelsestrategi (2007, s. 24). Dyb påpeker at samfunnets generelle forventninger knyttet til kvinner og kvinnelighet bidrar til at kvinner blir værende i destruktive forhold preget av mannlig dominans og kvinnelig underordning (2007, s. 5).

Forventninger knyttet til kvinner og kvinnelighet generelt gir i tillegg konsekvenser for hvordan menn og kvinner ser på sitt eget rusproblem. Kvinnene i Lalanders studie bar på seg stor selvforakt, hvor følelsen av skam vises mer synlig hos dem, sammenlignet med mennene (2001, s. 223). Kvinnene uttrykte skam over sin uønskede identitet, hvor de opplever å være en dårlig kvinne som ikke har oppfylt de kravene og forventningene samfunnet har til dem som den rene og omsorgsfulle kvinnen (Lalander, 2001, s. 223).

Lalanders forskning viser at det finnes lite forskjeller på måten kvinner og menn framstilles i subkulturen, mediene og i det etablerende samfunnet. Lalander mener at det er mulig å tale om *en maskulin hegemoni*, der kvinner stemples som dårlig og svakere enn menn ut i mediene, det etablerte samfunnet og subkulturens eget (2001, s. 229). Den maskuline hegemoni praktiserer en diskriminerende kjønnsrollemønster, som stadig bidrar til å rekonstruerer og naturliggjører bilde av mannen og kvinnen som lagres høyt stående (Lalander, 2001, s. 229). Dette forsterker kjønnforskjellene i subkulturer, og bidrar til en langt mer alvorlig stigmatisering av kvinner med rusmiddelproblemer. Lalander påpeker at subkulturenes diskriminerende kjønnsordning

skyldes altså en sosialt og kulturelt før- utarbeiding, som stadig rekonstrueres, og derfor forsettes den maskuline hegemoni å eksisterer innen subkulturer (2001, s. 229). Disse studiene viser at det stadig foregår en usynlig praktisering av ulike prosesser, som bidrar til at kvinner med rusmiddelproblemer utsettes for en tredobbelt undertrykking.

Kapittel 4: Metodisk tilnærming

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for valgt metodisk tilnærming og metodiske overveielser, samtidig skal de metodologiske posisjonene som anvendes i studien løftes fram underveis i kapittelet. Her vil studiens valgte forskningsdesign, framgangsmåte, innsamling av data, forskningsetiske vurderinger, analytisk tilnærming og ivaretagelse av validitet og reliabilitet i studien utdypes.

Kvalitativ metode

I henhold til valgte problemstilling har jeg valgt å anvende kvalitativ metodisk tilnærming for å forske om emnet. Et kjennetegn med denne type metode er at det forsøkes å avklare et tema nærmere, og få en helhetlig forståelse av fenomenet eller situasjonen (Jacobsen, 2005, s. 55). Jacobsen påpeker at dette gjøres ved at forskeren tilnærmer seg problemstillingen i forsøk på å få fram en helhetlig beskrivelse av temaet som mulig (2005, s. 55).

Valgte kvalitativ metodisk tilnærming i denne studien er begrunnet i valgte problemstilling, på den måten spørsmålet er stilt og hvordan det er mulig å besvare den. Hensikten med denne studien er å få dypere kjennskap om kvinners opplevelser av å være kvinne i rusmiljøet. Studien vektlegger kvinnes forståelse og egne fortolkning av sin virkelighet av deres livssituasjon. Meningen med studien er ikke å generalisere, men gå i dybden og innhente kunnskap med utgangspunkt i kvinnes egne opplevelser.

Tilgang til forskningsfeltet

Mennesker med rusmiddelproblemer er i daglig kontakt med ulike lavterskeltilbud som tilbyr hjelp for dem som strever med hverdagen på ulike måter. Det er gjennom disse tilbudene at, jeg fikk kontakt med feltet. Gjennom et lavterskeltilbud for mennesker som sliter med rusmiddelproblemer, og som er i en vanskelig livssituasjon, fikk jeg kontakt med kvinnene fra rusmiljøet. Dette lavterskeltilbudet tilbyr jobb til mennesker med ruserfaring som alternativ til kriminalitet og prostitusjon. Samtidig fungerer det også som et åpent møtested for mennesker med ruserfaring, hvor de får tilgang til mat og godt fellesskap.

I mai 2016 tok jeg kontakt med lederen av dette lavterskeltilbudet for å informere om min masteroppgave, samt med en skriftlig forespørsel og en samtykkeerklæring om jeg kunne få intervju et utvalg av deres kvinnelige brukere. Det ble enighet om at kvinnene

vil først bli kontaktet av lederen og daglig ansvarlig, og dersom de er interesserte og ønsker å delta i studien, vil jeg kunne få ta direkte kontakt med dem i etterkant. Lederen var positivt til at jeg kunne være på lavterskeltilbudet så lenge det var åpent, og der var jeg nesten daglig fra september til siste intervju ble foretatt i desember 2016.

Her ble jeg kjent med mange mennesker i rusmiljøet, og siden det også fungerer som et åpent møtested fikk jeg derfor større mulighet til å møte mennesker i ulike aldre og livssituasjoner. Mange av dem som kom innom har tunge rusproblemer. Disse personene kan klassifiseres i to grupper. Den første gruppen brukte hovedsakelig narkotiske stoffer, som subutex eller heroin. Den andre gruppen består av dem som hadde et problematisk forhold knyttet til bruk av alkohol. Mellom disse to gruppene, finnes det både likheter og forskjeller. At deres livssituasjon er sterkt knyttet opp mot deres rusproblem og de konsekvensene som følges med deles av begge gruppene. Hvilken rusmiddel de anvender, og hvordan dette påvirker dem fysisk, psykisk og sosialt varierer i stor grad mellom menneskene i disse to gruppene. Videre er det også forskjell mellom legalt og illegalt rusmidler, og her handler det om store prisforskjell og hvilken betydning det har for deres hverdag i å skaffe rusmidlene.

I tillegg til disse to gruppene, traff jeg mange LAR pasienter på lavterskeltilbudet. LAR pasienter skiller seg fra de andre i rusmiljøet, som de tidligere har vært en del av. Å være LAR pasient, innebærer at enkelte har pasientstatus, som gir dem krav til ulike rettigheter på bestemte forhold. Dette gjelder krav på medisinsk rehabilitering, der pasientene mottar substitusjonsbehandling med opioidholdige legemidler (Helsedirektoratet, 2010, s. 12). Under behandlingene har pasientene rettigheter knyttet til legal og gratis bruk av metadon og buprenorfin (Suboxone og Subutex) (Helsedirektoratet, 2010, s. 11). Videre har LAR pasienter krav på sosial rehabilitering, hvor de har rett til sosialfaglig oppfølging, hjelp og bistand til en rekke rettigheter. Støtte til alternative rusfrie nettverk, bedre boligvilkår, økonomisk rådgivning, sosiale aktiviteter og arbeidstrening er eksempler på dette (Helsedirektoratet, 2010, s. 77-79).

Takket være mine år med arbeid innen rusfeltet fikk jeg lettere kontakt med mange mennesker med ruserfaring. Dette kan komme av at de kjenner meg igjen, og at de har tillit til meg. Ved lavterskeltilbudet fikk jeg god kontakt med flere kvinner fra disse omgivelsene. Noen av kvinnene var lettere å få kontakt med enn andre. For andre kvinner derimot, var ikke tillit avhengig av at jeg kjente dem på forhånd. Når jeg kom i

snakk med kvinnene, informerte jeg dem om hvem jeg var og hvorfor jeg var der, samt formål og meningen med studien. Flere av kvinnene som deltok i denne studien, ga uttrykk for at de synes det er viktig å bidra til at kunnskap om kvinner med rusmiddelproblemer blir fremmet. Ved å delta i denne studien, var det for noen av kvinnene en måte å bidra til å øke kunnskap om kvinner med rusmiddelproblemer og deres livssituasjon i rusmiljøet. Dette gjorde at flere av kvinnene som jeg ikke har etablert kontakt med på forhånd, var villige til å bli kjent med meg og åpne seg for meg. Imidlertid, har det vært vanskelig å få fatt i kvinner til studien. En årsak var at flere av kvinnene jeg fikk kontakt med, ønsket å trekke seg fra studien av ulike årsaker. Jeg opplevde at de var i utgangspunktet veldig ambivalente, i det ene øyeblikket så ønsket de å delta, i det andre øyeblikket så ønsket de ikke. En annen årsak var at det er få kvinner i rusmiljøet.

Som følge av at det var vanskelig å få tak i kvinner på dette lavterskeltilbudet i begynnelsen, valgte jeg å ta kontakt med andre lavterskeltilbud som tilbyr hjelp for mennesker med ruserfaring. Lederen fra et annet lavterskeltilbud var positiv til å legge ut informasjon om min studie og hensikten med den, samt kontaktinformasjonen min for kvinner som var interesserte i å delta i studien. Det var ikke mulig for at jeg kunne oppholde meg på dette lavterskeltilbudet. Dette skyldes at behovet for skjerming her var langt større enn det var på det andre lavterskeltilbudet. I starten var det få kvinner som var interesserte i å delta, og det viste seg at det var de samme kvinnene på begge lavterskeltilbudene som viste interesse for min studie. På et senere tidspunkt fikk jeg kontakt med flere kvinner hvor jeg oppholdt meg.

Her vil jeg understreke at all kontakt mellom kvinnene og meg ble gjort ved det lavterskeltilbudet jeg oppholdt meg i, og dermed vil jeg videre i studien benytte begrepet «lavterskeltilbudet» for det stedet jeg fikk kontakt med kvinnene.

Utvalg av respondenter

Et kjennetegn med kvalitative forskningsundersøkelser er at det er få undersøkelsesenheter som studeres, og fokus i slike undersøkelser er å få relevant og nyansert informasjon i forhold til valgte problemstilling (Jacobsen, 2005, s. 114). Ifølge Jacobsen, finnes det ulike kriterier som anvendes for utvalg av undersøkelsesenheter i kvalitative forskningsundersøkelser (2005, s. 115-117). Kriterium som ble benyttet for utvalget av kvinnene i denne studien var *tilfeldig utvalg* (Jacobsen, 2005, s. 115). Ifølge

Jacobsen, passer dette kriteriet passer godt dersom problemstillingen sikter på å få variasjoner og bredde i synspunktene (2005, s. 115). Begrunnelse for dette valget handler om at jeg ønsker å få store variasjoner av kvinnenes synspunkter slik at jeg får god og utdypet informasjon om hvordan de opplever å være kvinne i rusmiljøet. Med utgangspunkt i min avgrensning av oppgaven, var det dermed mulig for meg å ha et åpnere kriterium for valg av utvalget. Som følge av at lavterskeltilbudet også fungere som et åpent møtested for mennesker med ruserfaring fikk jeg større mulighet til å få et variert utvalg av kvinnene i rusmiljøet.

Det endelige utvalget i denne oppgaven består av fem respondenter, og det er store variasjoner mellom kvinnenes alder, bakgrunn og livssituasjon. To av respondentene er i tidlig 20 – årene, en av dem er i slutten av 20 – årene, mens to av dem har passert 40. Blant de fem respondentene, har to av dem erfaring med subutex/metadon, men som i tillegg brukte andre rusmidler, en av dem brukte hovedsakelig alkohol, mens to av dem er LAR pasienter.

Innsamling av data

Valg av intervjuform

Som følge av at studien vektlegger kvinnenes forståelse og egne fortolkning av sin virkelighet av deres livssituasjon, har jeg derfor valgt å innhente kunnskap med utgangspunkt i et semistrukturerende intervjuform. Ifølge Brinkmann og Kvale brukes et semistrukturerende intervjuform «(...) når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver» (2015, s. 46). Semistrukturerende intervjuform er på denne måten en mulighet for at utenforstående skal kunne få tilgang til menneskers grunnleggende opplevelse av sin hverdagsliv.

Egen førforståelse og tanker før forskningsintervjuet

I flere år har jeg arbeidet innen rusfeltet, og har opparbeidet meg erfaring innen rusfeltet. Da valgte problemstilling ble prioritert, opplevde jeg imidlertid at jeg hadde for lite kjennskap og manglet kunnskap om kvinner og deres livssituasjon i rusmiljøer. For å oppnå bedre kjennskap til valgte tema, undersøkte jeg hva tidligere forskning har funnet om kvinner med rusmiddelproblemer, illegale rusmiljøer og rusproblematikken. Det var klart for meg at jeg ikke kunne unngå at jeg hadde tanker om valgte tema med meg i forskningsintervjuet. Ifølge Tranøy, har forskeren alltid med sin egen førforståelse i en undersøkelse, «Vi kan prøve å møte et fenomen så forutsetningsløst

som mulig, men vi kan ikke unngå at vi har tanker om det. Det er det vi kaller førforståelse» (Tranøy, i: Dalland, 2012, s. 117). Dalland påpeker at «Selv uten å ville det er det altfor lett å la seg påvirke til bare å se det som kan bekrefte førforståelsen» (2012, s. 118). Med utgangspunkt i dette var det derfor viktig for meg å reflekterer over hvordan jeg skal kunne møte mine respondenter så forutsetningsløst som mulig, samt unngå å påvirke dem med min førforståelse i forskningsintervjuet.

En metodologisk posisjon innen standpunktforskning er at *både forskeren og forskersubjektet anses som likeverdige kunnskapsprodusenter* (Myking, 2015, s. 105-106). At begge anses som likeverdige kunnskapsprodusenter handler om at vi er åpne for hverandres argumenter, og at det skal være gjensidig forståelse i samtalen. Med utgangspunkt i denne forskningsposisjonen må jeg som intervjuer bevisst reflektere over at intensjonen med denne undersøkelsen ikke handlet om å få min førforståelse bekreftet. Dette innebærer at jeg som intervjuer ikke stille spørsmål som ikke har andre formål enn å bekrefte hva jeg mente var riktig. Det handlet i like stor grad om at jeg i møtet med respondentene ikke skulle argumenterer for det jeg mente var det riktige. For å kunne gjøre dette var det nødvendig at jeg som intervjuer erkjente at respondentenes forståelse og egne fortolkning av sin virkelighet av deres livssituasjon kunne forholde seg ulikt, og muligens motstridende til det jeg trodde. Et kjennetegn med semistrukturerende intervjuform er at intervjueren viser åpenhet for nye og uventede fenomener (Kvale et al., 2015, s. 48). Dette innebærer at jeg som intervjuer måtte være fokusert, nysgjerrige og aktiv lyttende for det respondentene hadde å dele om sin opplevelse av å være kvinne i rusmiljøet. Som intervjuer måtte jeg også være bevisst på at respondentene er ulike individer, og dette innebærer at jeg måtte være åpen for det mangfoldet i respondentenes formidling av deres opplevelse av sin livssituasjon.

Brinkmann og Kvale påpeker at det er feilaktig at intervjueren og intervjupersonen anses som likestilte partnere i et semistrukturerende intervju (2015, s. 51). Ifølge Brinkmann og Kvale er det kvalitative forskningsintervjuet en profesjonell samtale med et asymmetrisk maktforhold mellom forskeren og intervjupersonen (2015, s. 51). De påpeker noen asymmetriske maktforhold i forskningsintervjuet som kan bli lett å overse. En av dem er at det er intervjueren som styrer samtalen, og definerer intervjusituasjonen (Kvale et al., 2015, s. 52). Som reaksjon på det asymmetriske maktforholdet, kan intervjupersonene muligens avvise å svare på de stilte spørsmålene, velge å holde informasjonen tilbake eller i det verste tilfelle ønsker å trekke seg fra

intervjuet (Kvale et al., 2015, s. 52). Med utgangspunkt i dette, måtte jeg derfor være reflektert og bevisst på hvordan makt kan komme til uttrykk i intervjusituasjonen. Som intervjuer måtte jeg være bevisst på min egen opptreden i intervjusituasjonen. Hadde jeg tatt på meg en rolle, der jeg trodde jeg visste bedre enn respondentene, kunne dette hindret respondentene i å dele om sine opplevelser med meg.

Brinkmann og Kvale påpeker at det er mulig for intervjueren å redusere den asymmetriske maktrelasjonen i intervjusituasjonen (2015, s. 52). Dette kan gjøres ved at, «(...) forsker og intervjuerperson samarbeider om intervjuet, og nærmer seg en likestilling med hensyn til å spørre, fortolke og rapportere» (Kvale et al., 2015, s. 52). Det var derfor viktig for meg å skape en god atmosfære slik at respondentene opplevde at de var trygge i intervjusituasjonen. Det var også nødvendig å skape en gjensidig forståelse viktig mellom meg og respondentene i samtalen.

Forholdene rundt forskningsintervjuet

Med tanke på min manglende erfaring og mitt ønske om å ta lydopptak av samtalen, ønsket jeg derfor at intervjuet skulle foregå på et rolig sted. Grunnen for dette handlet blant annet om å unngå at intervjuet skulle bli forstyrret av mennesker som kommer og går, og at personer respondentene kjenner skulle avbryte intervjuet. I henhold til de etiske retningslinjene innen forskningsetikk handlet det samtidig om å beskytte respondentene, slik at det ikke var andre mennesker tilstede når intervjuet foregikk. Imidlertid, var det viktigste for meg at respondentene skulle føle seg trygge og komfortable i intervjusituasjonen. Begge lavterskeltilbudene jeg hadde kontakt viste stor interesse for studien, og jeg har fått mye hjelp til å gjennomføre denne undersøkelsen. Dette gjelder blant annet at jeg fikk benytte meg av rom for å foreta intervjuer. Det hendte at vi måtte skifte mellom ulike rom for å tilpasse hva respondentene ønsket i intervjusituasjonen. Fordelen med dette var at respondentene var allerede godt kjent med å oppholde seg på de ulike plassene, og at det var trygg atmosfære rundt intervjuet.

Intervjuguide

Et semistrukturert forskningsintervju er verken et stramt strukturert intervju eller en åpen og fri samtale mellom intervjueren og intervjupersonen (Kvale et al., 2015, s. 46). Ifølge Brinkmann og Kvale skal forskningsintervjuet utføres med en intervjuguide, som gir oversikt over bestemte temaer og kan bestå av forslag til spørsmål (2015, s. 46).

Alle intervjuene ble utført med en intervjuguide som jeg hadde utarbeidet på forhånd av intervjuene. Intervjuguiden inneholdte ulike temaer og åpne spørsmål, som tok utgangspunkt i valgte problemstilling. Intervjuguiden ble ikke fulgt punktlig under forskningsintervjuet, men heller når det passet naturlig for respondentene å få frem hva de mente var viktig å formidle i samtalen. Intervjuguiden fungerte også som et verktøy for at jeg skulle huske på at vi kom inn på de viktigste temaene som jeg ønsket å ta opp i intervjuet.

Informasjon og etikk

Før intervjuet startet, tok jeg meg tid på å gi tilstrekkelig informasjon til respondentene. Denne informasjonen omfattet en presentasjon av meg selv, om studiens hensikt og hvordan informasjonen som ble formidlet i intervjuet skulle benyttes. Formålet med dette var at respondentene skulle få tilstrekkelig informasjon slik at de kunne fritt avgjøre om de ville delta i undersøkelsen. Dalland påpeker at et grunnleggende krav knyttet til de etiske retningslinjene innen forskningsetikk er *informert, frivillig samtykke* (2012, s. 105). Dette innebærer at mennesker som involveres i forskningen skal kunne fritt avgjøre om de vil delta i undersøkelsen, og derfor forutsetter det at de får tilstrekkelig informasjon om hva de tar del i (Dalland, 2012, s. 105). Respondentene ble informert om at det var en frivillig studie, og at de kan når som helst trekke seg fra intervjuet uten at det skulle få noen negative konsekvenser for dem. Respondentene ble også informert om at de kunne også fritt velge om de ikke ønsket å besvare på enkelte spørsmål i intervjuet.

Et annet etisk krav er at menneskene som involveres i forskningen har krav på *anonymitet* (Dalland, 2012, s. 103). Respondentene ble informert om hvordan jeg skulle sikre og ivareta deres anonymitet. Dette innebærer at deres identitet vil bli anonymisert gjennom hele studien, og at all informasjon som respondentene meddelte i intervjuet skulle bli anonymisert, slik at det ikke var mulig å koble opplysningene opp mot deres identitet.

Et grunnleggende krav innen forskningsetikk er at forskeren har *taushetsplikt* om opplysningene de får gjennom sin forskning (Dalland, 2012, s. 104). Det ble informert om at jeg og veileder hadde taushetsplikt for informasjonen respondentene ga fra seg i intervjuet, og at ingen andre fikk tilgang til dem. Respondentene fikk informasjon om at

vi hadde plikt til å sørge over at deres personopplysninger ikke blir spredt og at opplysningene ble behandlet konfidensielt.

Før vi startet intervjuet fikk respondentene informasjon om at studien var blitt meldt inn til NSD (Personvernombudet for forskning ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste). Det ble også informert om at intervjuet skulle bli tatt opp på lydbånd, og at jeg skulle ta notater underveis i samtalen. Begrunnelse for dette handler om at jeg ønsket å skape en atmosfære av forståelse mellom meg og respondentene. Det forutsetter derfor mye øyekontakt, en aktiv lyttende posisjon, samt at jeg ønsket å vise signaler om at jeg forstod når respondentene snakket med meg.

All informasjonen ble på forhånd formidlet i et informasjonsskriv, og ble gjentatt både muntlig og skriftlig til respondentene før intervjuet startet. For å sikre at informasjonen ble tilstrekkelig forstått utarbeidet jeg en skriftlig samtykkeerklæring som vi gikk gjennom. Som regel startet jeg intervjuet med å spørre om respondentene hadde noen spørsmål i forbindelse med studien, men det hendte noen ganger at respondentene startet med å dele om sine opplevelser så fort vi signerte på samtykkeerklæringen.

Intervjuene varte fra 20 minutt til en time. Det har hendt at en respondent ønsket å stoppe intervjuet etter kort tid, og ønsket at vi skulle fortsette intervjuet neste gang vi traff hverandre. Dette svarte jeg selvsagt ja til.

Utfordringer

Intervjuene ble utført gjennom en periode på tre måneder. I denne perioden opplevde jeg mye venting. Det har vært en utfordring å få kontakt med kvinnene fra rusmiljøet, særlig når de ofte ikke har dukket opp til avtalt tid. Samtidig var grunnene til dette forståelig. Gjennom mitt opphold på lavterskeltilbudet, fikk jeg en bedre innsikt i menneskenes hverdagsliv i rusmiljøet. De hadde ofte en hektisk og travel hverdag, og for dem som ikke hadde direkte tilgang til rusmidler, var det særlig viktig at de hadde både tid og ressurser for å få tak i det de trengte for dagen. Som oftest ventet jeg på respondentene så lenge lavterskeltilbudet var åpent. Når det nærmet seg stengetiden forventet jeg ikke at noen skulle møte opp, selv om vi på forhånd hadde avtalt om å møtes. Det har hendt at en respondent dukket opp på lavterskeltilbudet etter at det var stengt. Hun hadde endelig klart å skaffet penger og rusmidler for dagen. Jeg forstod fort at det egentlig ikke handlet om at mennesker med rusmiddelproblemer var dårlig til å

holde avtaler, men heller at de hele tiden måttet prioritere hva som var viktigst for dem i deres travle hverdagsliv i rusmiljøet.

Det understrekes at de fleste respondentene ikke var i rusfri tilstand under intervjuet. Under intervjuet observerte jeg hvordan respondentene oppførte seg. I denne sammenheng opplevde jeg at det var forskjell mellom respondentene. Mot slutten av intervjuene hadde noen av respondentene som brukte illegale rusmidler, og de som var LAR pasienter vansker med å fokusere. Øyene deres var sløve, og det samme skjedde med stemmen deres som ble mer og mer uklar. Noen «duppet» av flere ganger, og spurte om jeg kunne gjenta spørsmålene. Noen beklaget seg for at de hadde tatt litt for mye i sin daglige dose før intervjuet. I motsetning til de andre, var det kun respondenten som hadde erfaring med alkohol som var tydelig klare og lite påvirket av rusens virkning gjennom hele intervjuet. Det er svært vanskelig å gi noen spesifikk forklaring på dette. Varte intervjuet litt for lenge for noen? Var det rusens virkning? Kan forskjellen mellom respondentenes oppførsel skyldes at deres rusmiddelproblem er svært ulikt?

Forskningsetiske vurderinger og personvern

Den etiske siden ved forskningsundersøkelser er særlig sentralt, da forskningens mål om å innhente ny kunnskap og innsikt skal komme uten å skade mennesker som involveres i forskningen (Dalland, 2012, s. 95; Jacobsen, 2005, s. 31). Forskingen skal derfor være et arbeid som er etisk forsvarlig, og visse etiske prinsipper vil derfor være viktig å overholde. Forskningsetikkens krav om *anonymitet*, *informert*, *frivillig samtykke*, og *konfidensialitet* er noen sentrale etiske retningslinjer for gjennomføring av undersøkelser (Dalland, 2012, s. 102-105). Hvordan disse etiske retningslinjene har blitt ivaretatt i studien har jeg allerede gjort rede for.

Krav om at forskningen skal være etisk forsvarlig gjelder i alle ledd i en forskningsundersøkelse (Dalland, 2012, s. 96; Kvale et al., 2015, s. 97), og derfor har jeg et etisk ansvar for å reflektere over mulige negative konsekvenser studien kan ha for kvinnene som deltok i oppgaven. Hvordan jeg kan ivareta respondentenes integritet og velferd, samt minimere faren for at de kan bli utsatt for negative konsekvenser er en av mange etiske spørsmål i studien.

Faren for å krenke kvinnenes integritet og velferd oppstår dersom informasjonen i datamaterialet kan identifisere dem. Jacobsen påpeker at risikoen for å identifisere

enkeltpersoner er større ved kvalitative forskningstilnæringsmåter, fordi slike undersøkelser fokuserer vanligvis på et lite utvalg av undersøkelsesenheter (2005, s. 34). Det har derfor vært nødvendig med omfattende anonymisering av respondentene, i alle ledd i studien.

Med hensyn til at kvinnes identitet ikke skal bli avslørt, har jeg valgt å anonymisere opplysninger om rusmiljøets geografisk beliggenhet, samt om begge lavterskeltilbudene jeg hadde kontakt med under intervjuperioden. Grunnen for dette handlet om at mange medlemmer av dette miljøet er synlig på gata. Bakgrunnsopplysninger om rusmiljøets geografisk beliggenhet, og om lavterskeltilbudene kan muligens medføre at respondentene ble indirekte identifiserbar. For å garantere respondentene full anonymitet var det derfor nødvendig med omfattende anonymisering.

For å ivareta respondentenes anonymitet, har studien anonymisert all informasjon som respondentene har delt til meg i intervjuet. All data ble behandlet konfidensielt, og de har vært lagret på min private pc, der det var kun jeg som hadde tilgang til dem. Lyddopptakene har blitt slettet etter at studien ble avsluttet.

Med hensyn til de etiske retningslinjene, har jeg forsøkt å anonymisere all intervjumaterialet så langt det er mulig ved fremstilling og presentasjon av data. Alle respondentene har derfor fått fiktive navn, og deres konkrete alder vil ikke bli presentert i denne studien. Videre har sensitive opplysninger og andres navn som respondentene har nevnt i intervjusituasjonen blitt anonymisert eller tatt bort. Fortellinger som innebærer beskrivelser eller personlige forhold som kan spore kvinnes identitet trekkes ikke frem i analyse og presentasjon av data.

Analyse av intervjumaterialet

I denne studien benyttet jeg *innholdsanalyse* som tilnæringsmåte for analyse av forskningsintervjuene. Ifølge Jacobsen, består innholdsanalyse først og fremst av at datamaterialet deles inn i mindre deler, og deretter plasseres de i en større sammenheng (2005, s. 126). I analysen skal forskeren forsøke å se delene i en større helhet, finne forskjeller og likheter mellom delene og se sammenhenger på tvers av ulike personer og situasjoner (Jacobsen, 2005, s. 130-131). Med utgangspunkt i at det kan være mange likheter og forskjeller mellom kvinnene og deres livssituasjon, mener jeg derfor at denne analyseteknikken er godt egnet for å analysere intervjumaterialet. En annen

begrunnelse handlet om at innholdsanalyse er en systematisk gjennomgang av all data i datamaterialet, og derfor synes jeg den var lett å anvende.

Alle forskningsintervjuene ble først nøye transkribert slik at intervjusamtalene var tilgjengelig for analyse. Intervjumaterialet ble videre sortert inn i ulike temaer og kategorier. I denne delen av analyseprosessen brukte jeg intervjuguiden som jeg benyttet under intervjuene. Mange kategorier var derfor ferdig bestemt på forhånd. Ifølge Jacobsen, kalles dette som en form for «før-kategorisering» (2005, s. 131). Jacobsen påpeker at dette kan virke motstridende mot den kvalitative forskningstilnærming, fordi slike undersøkelser skal være kjennetegnet av åpenhet (2005, s. 49). Brinkmann og Kvale påpeker at intervjueren skal vise åpenhet for nye og uventede fenomener i et semistrukturerende forskningsintervju (Kvale et al., 2015). I analyseprosessen opprettet jeg derfor nye og/eller fjernet kategorier tilpasset etter hver respondent, deres livssituasjon og deres opplevelser av å være kvinne i rusmiljøet.

Kategoriseringen av intervjumaterialet gjorde det enklere for meg å se sammenhenger og tolke dataene i en større helhet. I analyseprosessen forsøkte jeg å sammenligne alle fem intervjuene. Alle intervjuene ble sammenlignet i henhold til aldersgruppering, personlige forhold, samt hvilke rusmidler kvinnene hadde erfaring med og dem som var LAR pasienter. I denne delen av prosessen forsøkte jeg å finne hvilket kategorier det var stor grad av samsvar og forskjeller i oppfatningene av ulike temaer. Dersom det var forskjeller i oppfatninger om samme tema, måttet jeg lete etter forhold som kunne forklare hvorfor det var forskjeller i oppfatningene.

Gjennom hele analyseprosessen fokuserte jeg i tillegg på å lete etter forhold som framsto som problematisk for kvinnene i rusmiljøet. Det er viktig for meg å fremme respondentenes egen stemme om hvordan de opplever å være kvinne i rusmiljøet. En metodologisk posisjon innen standpunktforskning er at forskeren skal forske *for* dem i en samfunnsmessig utsatt posisjon, og som utgangspunkt for sin studie skal forskeren ta utgangspunkt i det som er problematisk for utsatte grupper (Myking, 2015, s. 105).

Validitet, reliabilitet og svake sider ved kvalitativ metode

Dette kapitlet avsluttes med en kritisk vurdering av kvaliteten på de dataene som jeg har samlet inn, og her skal jeg se på hvor gyldig og pålitelig datamaterialet er.

Underveis i denne delen av kapitlet, skal jeg også se på flere svake sider ved kvalitativ metode, da dette er nært tilknyttet til forskningens gyldighet og pålitelighet.

Med utgangspunkt i studiens valgte teoretisk perspektiv, vil jeg først foreta en vurdering av å vektlegge oppdagelseskonteksten som en form for valideringsmetode av denne studien. Ifølge Harding er det avgjørende at forskeren framstiller egen oppdagelseskontekst, og ved å gjøre det blir forskningen mer klart for andre (Harding, i: Myking, 2015, s. 132). Med utgangspunkt i en standpunktfeministisk vitenskapelig forskningsposisjon, har jeg i denne studien vektlagt å tydeliggjort min oppdagelseskontekst. Gjennom hele studien har det vært et samsvar mellom intensjonen med studien, valg av problemstilling og gjennomføring av forskningen. Min begrunnelse for valg av problemstilling, er derfor en sentral del for validering av denne studien. Jeg understreker at en slik en slik form av valideringen, er imidlertid ikke god nok. Studiens vektlegging av oppdagelseskonteksten kan føre til utfordringer i forskningen. Grunnen for dette handler om at det gir en framstilling av at det teoretiske perspektivet, forskningsposisjonene, analyseredskapene og valg av rammeverk er ferdig bearbeidet før det empiriske datamaterialet er samlet inn og gjennomført (Myking, 2015, s. 134). En slik form for validering av denne studien er utilstrekkelig, fordi det undervurderer vektleggingen av empirisk validitet innen kvalitativ forskningsundersøkelser (Myking, 2015, s. 134). Med utgangspunkt i dette, vil jeg derfor nå forsøke å foreta en kritisk drøfting av det empiriske datamaterialet som jeg selv har samlet inn.

Ifølge Silverman, skal forskeren i kvalitative forskningsundersøkelser så langt det er mulig, forholde seg kritisk til kvaliteten på datamaterialet som enkelte har foretatt (Silverman, i: Jacobsen, 2005, s. 143). Forskeren må derfor kritisk drøfte hvor gyldig og pålitelig dataene som studien bygger på er (Jacobsen, 2005, s. 143). Begrepet *validitet* omfatter både intern og ekstern gyldighet. Ifølge Jacobsen, handler intern gyldighet om i hvilken grad datamaterialet som forskeren har samlet inn er riktige, og ekstern gyldighet handler om forskeren kan overføre og generaliserer sine resultater til andre sammenhenger (2005, s. 142). Begrepet *reliabilitet* viser til om undersøkelsen er pålitelig (Jacobsen, 2005, s. 155). Jacobsen trekker frem vesentlige valideringsmetoder for testing av gyldighet i kvalitative forskningsundersøkelser (2005, s. 144-154). Jeg har anvendt flere av disse valideringsmetodene for å vurdere gyldigheten av det empiriske datamaterialet i denne studien.

En valideringsmetode for å teste forskningens interne gyldighet, er å validere forskningens resultater mot tidligere forskning og litteratur (Jacobsen, 2005, s. 145-

146). Ved nøye analysering av intervjumaterialet, fant jeg at mye av studiens resultater var i stor grad sammenfallende med tidligere forskning på området. Jacobsen påpeker at, «Hvis det er sammenfall med en eller flere undersøkelser, kan vi si at gyldigheten er blitt styrket, men ikke at våre funn er sanne» (2005, s. 145-146). Med utgangspunkt i dette, mener jeg at forskningens gyldighet er blitt styrket. Imidlertid, mener jeg at denne valideringsmetoden også er utilstrekkelig.

En annen valideringsmetode innebærer at forskeren forsøker å forholde seg kritisk til informasjonen som ble samlet inn (Jacobsen, 2005, s. 146). Det første spørsmålet i denne valideringsmetoden handler om informasjonen er samlet inn fra aktuelle undersøkelsesenheter (Jacobsen, 2005, s. 146-147). I henhold til min problemstilling, mener jeg at jeg har fått tilgang til aktuelle undersøkelsesenheter, som har bidratt med viktig informasjon. Det andre spørsmålet går på om informasjonen som innhentes er troverdig (Jacobsen, 2005, s. 147). Jacobsen trekker frem flere trekk ved undersøkelsesenheterne som kan være med å styrke forskningens gyldighet (Jacobsen, 2005, s. 147-149). Jacobsen argumenterer for at dersom undersøkelsesenheterne er nær fenomenet og at de har mye kunnskap om det aktuelle fenomenet som studeres, styrkes gyldigheten (2005, s. 147). Informasjonen som respondentene har delt til meg, er tatt utgangspunkt i deres forståelse og egne fortolkning av sin virkelighet av deres livssituasjon i rusmiljøet. Studiens valgte utvalg har derfor både nærhet og mye kunnskap om fenomenet. Med utgangspunkt i dette, mener jeg at studiens valgte utvalg, oppfyller begge kravene, og dette styrker gyldighetene i det empiriske materialet som jeg har samlet inn.

Imidlertid, kan idealet om nærhet også være en svak side ved kvalitative forskningstilnæringsmåter, og her handler det ikke om undersøkelsesenheters nærhet til fenomenet, men i stedet om forskerens nærhet til undersøkelsesenheterne (Jacobsen, 2005, s. 63). Jacobsen påpeker at:

I enkelte tilfeller kan rett og slett nærheten bli for stor, undersøkeren blir fanget av det han eller hun studerer, og mister evnen til kritisk refleksjon. Når vi blir tett knyttet til dem vi studerer, kan vi raskt begynne å forsvare det en gruppe sier og/eller gjør, i stedet for å forholde oss kritiske og frie (2005, s. 63).

Brinkmann og Kvale påpeker også lignedes problem knyttet til forskerens nære tilknytning med intervjupersoner i kvalitative intervjuforskning (2015, s. 108) De

påpeker at, «Forskeren kan identifisere seg så sterkt med undersøkelsesenheter at de ikke opprettholder en profesjonell avstand (...) (Kvale et al., 2015, s. 108). Problemet knyttet til nærhet kan påvirke forskningens gyldighet, og derfor er dette særlig relevant i validering av studiens resultater. I denne sammenheng er rusmiljøet preget av mye kriminalitet. Min opptreden i møte med respondentene hadde stor betydning for hvor åpent informasjonsutveksling som ble oppnådd i intervjusituasjonen. Som intervjuer forholdt jeg meg derfor nøytralt til ulike typer illegale aktiviteter som respondentene gjorde rede for i intervjuet. Imidlertid, impliserer ikke dette at jeg var enig eller har forsøkt å forsvare alle meninger og handlinger som respondentene hadde, i fremstillingen av studiens resultater. Som følge av at kriminelle handlinger kan være en sentral del i hverdagslivet for noen mennesker i rusmiljøet, har denne studien i stedet forsøkt å gi en nærmere forståelse av kvinnenens livssituasjon, som er preget av mye kriminalitet og andre ulovligheter.

Ifølge Jacobsen bør forskeren kritisk vurdere om undersøkelsesenheters vilje til å gi troverdig informasjon, fordi ulike interesser og årsaker kan påvirke dem til å skjule eller lyve om informasjonen (2005, s. 148). Dette er særlig vesentlig i denne sammenheng, da denne oppgaven har studert et følsomt og sensitiv fenomen, der det knyttes tett opp mot kriminalitet, vold og andre tabubelagte temaer. I hvilken grad respondentene ga fra seg troverdig informasjon, var avhengig av flere forhold i intervjusituasjonen. Det handlet blant annet om at respondentene ble informert om at deres identitet og den informasjonen de formidlet ville blitt anonymisert. Dersom respondentene ikke ble garantert full anonymisering, hadde de muligens vært mye mer tilbakeholdene med å dele om sine opplevelser av deres livssituasjon i rusmiljøet. Og dersom de hadde delt, så hadde de uten tvil skjult eller vært mindre ærlig i noen tilfeller om informasjonen de ga fra seg. I like stor grad er respondentenes vilje til å gi troverdig informasjon avhengig av andre forhold, som etablering av tillitsforhold og betydning av min egen opptreden i intervjusituasjonen. Imidlertid, må det ikke undervurderes at respondentene kan ha gitt informasjon ut ifra hvordan de ønsket å framstå i intervjusituasjonen. Jacobsen påpeker at det er vesentlig at forskeren vurderer hvilken kontekst informasjonen formidles i, og om dette påvirker respondentene til å gi troverdig informasjon (2005, s. 148). Dersom det hadde vært andre personer tilstede i intervjusituasjonen, hadde dette mest sannsynlig påvirket respondentene til å være ærlig og gi troverdig informasjon om deres livssituasjon. Siden respondentene var de eneste tilstede i intervjusituasjonen, mener jeg

at det ga dem større trygghet og frihet til å formidle ærlig og troverdig informasjon om deres livssituasjon.

En vanlig innvending mot kvalitativ forskningsundersøkelser at det er for få informanter for at resultatene kan generaliseres (Kvale et al., 2015, s. 200). Kvale og Brinkmanns argumenterer for at:

Konsekvente krav om at samfunnsvitenskapene skal produsere kunnskap som kan generaliseres, kan innebære en antakelse om at vitenskapelig kunnskap nødvendigvis må være universell og gyldig til alle steder og på alle tidspunkter, for alle mennesker og fra evighet til evighet (2015, s. 289).

Dette kan relateres til den feministiske standpunktteoriens kritikk av tradisjonell vitenskap, og dens kriterier for hva vitenskapelig kunnskap er. Intensjonen med studien er å forstå hvordan kvinner opplever å være kvinne i rusmiljøet, og derfor vektlegger jeg ikke å vurdere forskningens overførbarhet. Funnene i denne studien kan ikke overføres til å gjelde for alle kvinner og deres livssituasjon i andre rusmiljøer. Imidlertid, kan funnene bidra til å bygge videre på forskningen som allerede foreligger om kvinner i marginaliserte miljøer.

En innvending mot kvalitativ intervjuforskning er at intervjumaterialet kan være avhengig av ledende spørsmål, og dermed kan det være fare for at forskningens resultater er upålitelig (Kvale et al., 2015, s. 201). Hvordan jeg anvendte ledende spørsmål i intervjusituasjonen har avgjørende betydning for datamaterialets pålitelighet. Kvale og Brinkmann argumenterer for at det ikke alltid er at ledende spørsmål reduserer forskningens pålitelighet (2015, s. 200). De påpeker at, «Det kvalitative forskningsintervjuet er særlig velegnet for å anvende ledende spørsmål for gjennomgående å sjekke intervjusvarenes reliabilitet og for å verifisere intervjuerens fortolkninger» (Kvale et al., 2015, s. 201). I denne sammenheng, opplevde jeg at ledende spørsmål var nyttig å anvende i intervjusituasjonen. Det skjedde enkelte ganger at jeg ikke forstod den informasjonen som respondentene delte med meg, og for å unngå misforståelser brukte jeg ledende spørsmål for å få bekreftelse om jeg hadde tolket informasjonen på en riktig måte. Noen ganger kom respondentene innom flere tema som jeg synes var interessant, men ikke fortalte videre om dem. I slike situasjoner anvendte jeg ledende spørsmål slik at respondentene kom tilbake på temaene. I intervjusituasjonen har jeg noen ganger ledet respondentene frem til bestemte temaer,

men ikke til bestemte synspunkter og meninger om dem. Brinkmann og Kvale påpeker at, «Det avgjørende spørsmålet er ikke hvorvidt intervjueren skal lede eller ikke lede, men hvor intervju spørsmålene skal lede, og hvorvidt de vil lede i viktige retninger som vil gi ny, troverdig og interessant kunnskap» (2015, s. 202).

Ifølge Jacobsen, kan selve undersøkelsesmåten påvirke forskningens pålitelighet (2005, s. 155). For å vurdere forskningens pålitelighet, vil jeg nå se på ulike trekk ved selve undersøkelsesmåten som kan ha påvirket resultatene som studien har kommet frem til.

Brinkmann og Kvale påpeker at det kvalitative forskningsintervjuet er en mellommenneskelig situasjon, hvor både forskeren og de som intervjues påvirker hverandre (2015, s. 49) Ifølge Jacobsen, kan selve intervjusituasjonen derfor, få konsekvens av det som kalles «*intervjuer- eller observatøreffekt*» (2005, s. 155). Det var særlig viktig for meg at intervjumaterialet som ble samlet inn, tok utgangspunkt i kvinnes forståelse og egne fortolkning av sin virkelighet av deres livssituasjon. Med utgangspunkt i dette, hadde jeg derfor på forhånd, utformet spørsmålene på en måte slik at respondentene kom med sine konkrete erfaringer og opplevelser. Dette bidro til at jeg i større grad fikk påliteligere svar, da de måtte ta utgangspunkt i sine egne erfaringer og opplevelser i rusmiljøet. I denne sammenheng, hadde selvfølgelig betydningen av anonymisering mye å si for hvilken informasjon respondentene ga og hvor pålitelig de er. Det er også interessant å utforske hvilken betydning kjønn utgjør i intervjusituasjonen og i forskningens resultater. Var det en fordel at vi er av samme kjønn? Hadde kvinnene oppført seg annerledes og hvor mye informasjon hadde de delt, dersom jeg hadde biologisk kjønn som mann? Hvor pålitelig hadde informasjonen vært?

Ifølge Jacobsen kan selve konteksten som informasjonen blir samlet inn også påvirke forskningens pålitelighet, og dette kalles for «*konteksteffekt*» (Jacobsen, 2005, s. 156). Dette innebærer at de som undersøkes kan oppgi ulik informasjon etter hvilken kontekst intervjusituasjonen utføres i. Med utgangspunkt i at det ikke har vært lett å få fatt i kvinner til denne studien, har det ført til at undersøkelsen kom «overraskende» på flere av respondentene. Med dette mener jeg at respondentene var lite kjent med studien, og at de derfor ikke hadde fått mye tid til å forberede «gjennomtenkte synspunkter», i forkant av intervjuet. På denne måten har det påvirket forskningens pålitelighet, da det kom fram mye spontane meninger og følelser i intervjuet. Noen andre respondenter hadde mer tid til å forberede seg i forkant av intervjuet, da de dukket opp til avtalt tid.

Imidlertid, var det lite forskjeller mellom synspunktene til respondentene som ble gjennomført i «planlagte» og «overraskende» intervjuer. Siden det ikke var store ulikheter i respondentenes synspunkter, styrker dette forskningens pålitelighet.

Hvordan forskeren har behandlet det empiriske datamaterialet kan også påvirke forskningens troverdighet (Jacobsen, 2005, s. 157-159). Dataene jeg har samlet inn ble analysert på en systematisk, strukturert og nøyaktig måte. Gjennom hele studien har jeg holdt god orden og struktur ved behandling av datamaterialet. Dette har bidratt til å styrke påliteligheten til forskningens resultater. I den forstand kan jeg hevde at hensynene til validitet og reliabilitet i denne studien har blitt ivaretatt på en tilfredsstillende måte.

Kapittel 5: Å være kvinne i et rusmiljø

Gjennom forskningsintervjuene har jeg fått et omfattende empirisk datamateriale, og har følgelig betraktet det innholdet jeg mener er direkte relevant for å besvare studiens valgte problemstilling:

- *Hvordan opplever kvinner med rusmiddelproblemer å være kvinne i et rusmiljø?*

Fremstillingen av intervju materialet og analyse vil foregå samtidig i dette kapittelet. Her vil jeg presentere deler av materialet, som består av respondentenes personlige historier og opplevelser knyttet til valgte tema. Samtidig skal jeg diskutere studiens resultater i forhold til standpunktfeministisk teoretisk perspektiv og tidligere forskning som er relevant i forhold til valgte problemstilling. Analysen vil bli illustrert med sitater fra forskningsintervjuene.

Hvordan menns makt kommer til syne

Kristin har vært lengst i rusmiljøet før hun ble LAR pasient. Hun påpeker at rusmiljøet har lenge vært mannsdominert, «I rusmiljøene så er stort sett menn høyere oppe, stort sett før i hvert fall. Det var liksom de som hadde roen på stoffene, og vi jenter skulle bare føye de eller følge etter».

Kristin har vært i ulike rusmiljøer og hun opplevde generelt lite forskjeller i rusmiljøene. Som de andre respondentene som var i narkotikamiljøet i intervju perioden har alle levd i forskjellige rusmiljøer. Alle påpekte i likhet med Kristin, at det foreligger små forskjeller mellom rusmiljøene. Den eneste synlige forskjellen mellom rusmiljøene er at jo større rusmiljøet er, jo hardere er det. Den mannsdominerte kjønnsordningen i rusmiljøene kan være mer ekstrem og tøffere, jo større rusmiljøet er. I analysen fant jeg at denne mannsdominerte kjønnsordningen bidrar til å påvirke kvinnenens livssituasjon i rusmiljøet.

For mange av respondentene er det vanskelig å være kvinne blant så mange menn.

Hannah er medlem av alkoholmiljøet og hun opplever at det ikke er lett å være en av få kvinner blant mennene.

De tar faktisk ikke så mye hensyn til deg som de gjør til mannfolket og kompisene sine. Hvis det blir en diskusjon så er det jeg som taper diskusjonen, fordi jeg er en dame. Jeg er en dame. Altså, noen tar jo mitt parti, men det er alltid jeg som blir tatt, det er alltid jeg som må gå vekk eller få det på meg da.

Jeg er en dame og mannfolk er en gjeng, som har kjent hverandre veldig lenge.
De tar alltid den siden sitt parti. - Hannah

Denne mannsdominansen oppleves som urettferdig for Hannah. Hun opplever at mennene er som en samlet gruppe som bestandig beskytter, støtter og hjelper hverandre.

Mia som er medlem av narkotikamiljøet, opplever stadig hvordan menns makt kommer til syne i hennes hverdag i rusmiljøet. Hun har tidligere utført vinningskriminelle handlinger som inntektskilde. Mia fortalte at slike aktiviteter gjennomføres som oftest sammen med andre menn, og profitten splittes i ettertiden mellom dem som er med. Å være en av få kvinner i slike situasjoner er særlig en utfordring for Mia.

I miljøet så kalles det for «bøffing». Bøffing, det er ofte det at det skjer med meg hele veien. Det er det med å være jente i dette greiene her. De sier gjerne en pris for noe så tror du, du skal få det, så får du gjerne ikke noe i det hele tatt av det du tror du skal ha. De stjeler fra deg liksom. Det skjer hele veien. De kan ta, stjele all pengene dine, du kan bli ranet, du kan bli slått ned, alt. Jeg har opplevd alt. Det er sånn at mennene dominerer, så du skal ikke ha så mye du skulle ha sagt. Sånn «sett deg ned», «hold kjeft», «snakk når du skal, ellers helst hold kjeft» liksom. Og «ikke grin», «ikke vis at du er redd». Det er ikke kjekt i det hele tatt.
- Mia

Mia viser i dette sitatet hvordan hun opplever å være kvinne blant mange menn. I tillegg til at hun ofte opplevde å bli «bøffet», framstår hun også som en lett inntektskilde for mennene i miljøet.

Fra intervjuene indikeres det at det foregår mye maktutøvelse over kvinnene i rusmiljøet. Flere ganger fant jeg at menn bruker ulike ressursene de har til rådighet til å påtvinge sin egen vilje og til å kontrollere kvinnene. I utsagnet ovenfor kan vi se hvordan menn utøve makt i form av kommunikasjon. Makten utspiller seg i form av trusler og befalinger for at de skal klare å få kontroll over Mia i ulike situasjoner. Slike former for maktutøvelser kan relateres til Webers definisjon av makt (Weber, i: Engelstad, 1999, s. 17).

Mia opplever at det ikke er trygt å være kvinne i rusmiljøet, og det gjelder særlig når mennene samler seg selv til en gruppe mot henne. Hun opplever at det er vanskelig å kjempe mot flertallet.

Du kan jo prøve å protestere, men det går ikke alltid så greit. Du vet gjerne at det er flere mot en eller mot deg da. De tror bare de har så stor makt. Noen har jo det og. Det er jo egentlig min feil då sant, jeg er ikke så veldig tøff. Jeg er bare ikke så veldig tøff eller har krefter til å slåss liksom. Det vil aldri være sånn at det er mange på min side uansett. Det er en kamp om bena. Det er en stor kamp mot meg dessverre. – Mia

I mange situasjoner opplever Mia at mennene har stor innflytelse over henne, og derfor oppleves det som en stor kamp hver gang hun må kjempe mot flertallet. Når hun gang på gang mislykkes, får det konsekvenser for hvordan hun ser på seg selv. I utsagnet skylder Mia på seg selv, fordi hun ikke er «tøff» eller har nok «krefter» til å kjempe mot mennene.

Mia opplever at rusmiljøet er preget av mye vold. Hun opplever at det er vanskelig å beskytte seg selv i farlige situasjoner.

Jeg er aldri alene med en av det andre kjønn, for du vet aldri hva de kan finne på. De kan låse døren, de kan ... det har skjedd med meg at de har gjort ting som jeg ikke vil. De har bundet meg fast, ranet og slåing, de slår deg gjerne ned. Det er veldig voldsdominert. Hvis du ikke betaler, eller et eller annet, så slår de deg rett ned samme hva kjønn du er. - Mia

Utsagnet viser at Mia ikke føler seg trygg i mange situasjoner i rusmiljøet. Kvinnene opplever seg som et lettere offer når menn bruker fysisk makt til å få viljen sin.

Solveig selger illegale rusmidler som inntektskilde. Hun opplever at det er ikke lett å være en av få kvinnelige selgere.

Hadde jeg vært en gutt, hadde jeg fått mer respekt. Då er man kanskje stor og sterk og du kunne ha vært en som de hadde trengt da. Det virker lettere, de kan slå fra seg og gjør opp selv. De kan kanskje få alle kamerater med seg, men når det er jenter så er det noe annet. Fordi de ser ned på jenter. Jenter er svakere og de er ikke sånn som kan skambanke. - Solveig

Solveig opplever at hun ikke får like stor respekt som mennene i rusmiljøet, fordi hun framstår som en mindre trussel i andres øyner. I dette utsagnet viser Solveig at kvinnelige selgere ses på som det svakere kjønn i rusmiljøet, og derfor har de også lavere verdi enn mennene i rusmiljøet.

Solveig forteller at kvinnelige selgere ofte framstår som et lettere offer, sammenliknet med menn, «Jenter er lettere å true for å ha kontroll over. Siden de skal stjele penger, bruker de den måten». Solveig opplever at mennene i mange situasjoner kan bruke fysisk makt for å rane, true og kontrollere kvinnene.

Flere respondentene opplever at mennene har mer ressurser enn det de har. Med utgangspunkt i Webers definisjon av makt, har vi sett at fysisk styrke er en av mange ressurser som enkelte kan anvende for å utøve makt til å påtvinge andre sin egen vilje (Engelstad, 1999, s. 24). De fleste respondentene opplever at de ikke har denne ressursen til å beskytte seg selv når de utsettes for fysisk vold og tvang.

Lalander kaller slike ressurser for «egenskaper», for at medlemmene kan lykkes i slike subkulturer (2001, s. 202). Som vi har sett er hverdagen for menneskene som tilhører dette miljøet, preget av mye hardhet, vold, kriminalitet og ustabilitet. Slike trekk støtter opp under Lalanders forskning, om at subkulturer er preget av maskuline trekk, som action, sterk karakter og outsiderskap (2001, s. 202-209). For å lykkes i rusmiljøet må medlemmene stadig utfører de mannlige ritualene. Lalander påpeker at det å leve i slike subkulturer på mange måter kan betraktes som å leve i en lang mannlighetsritual (2001, s. 201).

Flere respondenter opplever at det er særlig utfordrende å være kvinne i slikt miljø. Dette skyldes at de mangler mye av de egenskapene som er nødvendig for å overleve og lykkes i et mannsdominert miljø som rusmiljøet er. Mangel på egenskapene medfører at kvinnene blir stadig lettere offer, utsatt for vold og behandles foraktelig. Funn fra intervjuene, støtter opp mot Lalanders argumentasjon om at det er vanskeligere å være kvinne i slike marginaliserte miljøer (2001, s. 210).

Som vi har sett i Lalanders analyse av subkulturens kjønnsordning, er subkulturens første kritikk mot kvinnene i heroinmiljøet at de mangler flere egenskaper som er nødvendig for å lykkes i subkulturen (2001, s. 210-214). De ses på som mindre dyktige, fysisk svakere, mindre karaktersterke og mer passive, sammenliknet med mennene. I analysen har vi sett at respondentene opplever at mennene har en oppfattelse av kvinnene som det svake kjønn, og derfor betraktes de som en mindre trussel, sammenliknet med mennene. I analysen har vi sett gjentatte ganger at det ikke bare er menn som tenker at kvinner er mindre egnet til å lykkes i rusmiljøet, men flere av respondentene hadde også samme oppfattelse om at de har lavere verdi enn mennene i

rusmiljøet. Dette støttes opp under Lalanders forskning, som tilsier at dersom kvinner stadig får bekreftelse om at de har lavere verdi enn menn, vil de etter hvert få en slik oppfattelse om seg selv (2001, s. 218).

I mitt møte med respondentene ble det avdekket at kvinnene oppfatter rusmiljøet som mannsdominert. I analysen fant jeg at respondentene opplever at deres situasjon på mange måter er svært ulik mennenes. Som følge av at mange kvinner som oftest er nederst i hierarkiet, kommer de dårligere ut enn menn på områder som har innflytelse på deres liv. En god del av studiens resultater knyttet til de ulike mekanismene som finnes i rusmiljøet sammenfaller mye med tidligere forskning om marginaliserte subkulturer. I Lalanders studie poengteres det at subkulturen er dominert av menn, og det er preget av mange trekk som kan forbindes med en hard mannlighet (2001, s. 201-202). Dette bekreftes også i denne studien.

Som følge av stor aldersforskjell mellom respondentene, fant jeg i analysen at denne mannsdomineringen ikke har endret seg noe særlig over tid. I analysen av datamaterialet fant jeg også små forskjeller mellom synspunktene av respondentene i alkohol versus narkotikamiljøene på akkurat dette.

Sterk personlighet som en nødvendighet

De fleste respondentene påpeker at sterk personlighet er en avgjørende overlevelsesstrategi i rusmiljøet, og dette gjelder spesielt om en er kvinne. Alle respondentene mener at en «sterk personlighet», handler om å være modig og tøff. En skal ikke heller vise noen tegn på svakheter eller frykt. Hva respondentene legger i begrepet «sterk personlighet», er sammenfallende med begrepet «stark karaktär», som Lalander anvender i sin forskning (2001, s. 207). Mine intervjuer viser at medlemmene stadig må vise sterk personlighet som en overlevelsesstrategi. Dette støttes opp under Lalanders forskning, om at subkulturen kan tenkes som en stadig test om menneskene lykkes i å opprettholde «stark karaktär» (2001, s. 207).

Brit påpeker at sterk personlighet er en nødvendighet for medlemmene å overleve rusmiljøet, «Det er veldig mye mobbing i dette miljøet. Hvis du er litt svakelig, så er det veldig ofte at du blir utsatt mer». Medlemmer som ikke klarer å vise sterk personlighet, framstår som et lettere offer for andre i rusmiljøet.

Kristin forklarer hvorfor denne egenskapen er særlig viktig for kvinnene i miljøet:

Kvinnene blir mye mer hundset med, enn mennene. Gjør ditt, gjør datt og de tørr ikke å si så mye imot, mens mennene er mer bråere og aggressive. Kvinner gjør det som andre sier uten at man vil det. Kvinner må vær tøffere for å stå imot. Kvinner trenger ikke å være like som menn, men i alle fall tøffe. At de ikke godtar alt, eller la vær å si nei. Menn vil teste ut og se hvor du står hen, hvem du er som person og om du er lett å styre. Mange prøver å styre damene til å gjøre ting som de selv ikke klarer. - Kristin

Dette utsagnet viser kvinners vanskelige posisjon i rusmiljøet. Kvinner ses på som et lettere offer i menns øyner, og derfor foregår det bestandig en test der mennene prøver å se hvor langt de klarer å tøyne kvinnes grenser. Dersom kvinnene ikke klarer å vise sterk personlighet, kan de behandles foraktelig. Dette påpekes av alle respondentene.

Å vise sterk personlighet er særlig en utfordring for Mia. Hun opplever stadig negative konsekvenser som når hun gang på gang mislykkes i å vise sterk personlighet.

Folk vil lete etter svakheter for å trykke deg ned på. De fleste vet jo det etter hvert. Du må prøve å skyve folk vekk og holde unna. Da stjeler de, eller finne på en annen måte for å stjele på (Respondenten bytter i logikken i temaet). For de har funnet seg en lett inntektskilde, og jeg har ingenting jeg skulle ha sagt uansett. Hvis jeg sier det, så sier folk at de er bare lei av å høre alt stjelingen, «du må bli sterkere, du må bli sterkere». Så blir det egentlig bare en ond sirkel for jeg klarer ikke å bli sterkere. Så ender det heller med at jeg holder unna folk og ikke går ut, eller når jeg har det jeg skal ha så går jeg inn igjen. - Mia

Utsagnet viser at hverdagen i rusmiljøet stadig krever at medlemmene ikke skal vise frykt for noe som helst og må skjule sine svakheter. Så fort andre medlemmer i rusmiljøet vet om enkeltes svake sider, så vil det kunne brukes mot dem. Dette betyr også at det er få personer som den enkelte kan stole på. For å beskytte seg selv, er Mia nødt til å isolere seg. Det kan tenkes at dette medfører at Mia opplever mye ensomhet.

Kvinnenes beskrivelser av egen situasjon støtter opp om Lalanders forskning, om at de som ikke klarer å opprettholde en sterk karakter vil stadig få betydelige konsekvenser som gjør det vanskeligere for dem å leve i slike subkulturer (2001, s. 208).

Kvinner som overskrider grensene

Tidligere i analysen så vi at de andre kvinnene føler seg forskjellsbehandlet av mennene når de ikke blir tatt på alvor i like stor grad som dem. Til forskjell fra flere andre respondenter, ser Brit på seg selv som en sterk person. Hun mener at hennes sterke personlighet har vært til stor fordel i mange ulike situasjoner. Brit forteller at, «Jeg har fått respekt, fordi jeg tør å si min mening. Jeg gjør faktisk det. Folk hører på meg som regel». Brit opplever at hennes sterke personlighet har gitt henne respekt, samt en bedre status i rusmiljøet. Brit er sikker på at hun ikke hadde fått like stor respekt, dersom hun ikke viste sterk personlighet i miljøet.

Brit forteller at hun ikke alltid har vært like sterk som hun er nå. Før Brit ble LAR pasient, har hun flere ganger blitt utsatt for vold av sine tidligere kjærester. De fysiske og psykiske skadene har bidratt til at hun i en periode var ekstrem sårbar og følsom.

En periode var jeg helt sånn tafatt. Jeg ble bare redd hvis noen ble sinte. Da bare satt jeg ned og begynte å grine. Når folk - menn - hevet stemmet, da resignerte jeg. Til slutt så ble det helt motsatt, jeg bare fyrte rett på tryne på dem. - Brit

Hennes vonde opplevelse har bidratt til at hun ble enda sterkere, «Jeg tror jeg er like stor og sterk som en mann, jeg. Jeg har gitt typene mine juling. Når jeg får juling av dem, så har jeg banket dem etterpå». Som følge av at Brit ikke lenger er redd for å bruke fysisk styrke for å beskytte seg selv og samtidig viser sterk personlighet, bidrar dette til at hun sjelden havner i vanskelige situasjoner.

Hennes erfaring av slike vonde opplevelse har bidratt til at hun ikke lenger er redd for å bruke fysisk styrke for å beskytte seg selv i rusmiljøet. Som følge av at Brit alltid viser at hun både har sterk personlighet og er fysisk sterk, har det bidratt til at hun sjelden havner i vanskelige situasjoner.

Brit sine opplevelse er svært forskjellig fra de andre respondentene. Brit skiller seg fra de andre respondentene, fordi hun har fysisk styrke til å beskytte seg selv, samtidig som hun klarer å vise sterk personlighet. Dette medfører at Brit og de andre respondentene har ulike posisjoner i rusmiljøet. Som følge av at de har ulike posisjoner, kan vi også se at de derfor har ulike erfaringer og fortolkninger av sin livssituasjon.

Som vi så i kapittel 4, viser Lalander at subkulturens oppfattelse av kvinner i miljøet, ikke skiller seg noe særlig fra mediens og samfunnets oppfattelse om kvinner med

rusmiddelproblemer. Kvinnene framstilles vanligvis som offeret, samt som den mindre dyktige og mer passive sammenlignet med mennene (Lalander, 2001, s. 223). Han har også vist at det finnes kvinner som utfører de mannlige ritualene i rusmiljøet, og derfor i mindre grad kan betraktes som passive eller mindre dyktige enn mennene (Lalander, 2001, s. 224-225).

Ifølge respondentene finnes det kvinner som klarer å vise sterk personlighet og som ikke er redd for å bruke fysisk styrke for å beskytte seg selv. Denne studien har i tillegg bidratt til å gi innsikt om respondentenes alternative inntektskilder. Kvinner som utfører vinningskriminelle handlinger og kvinner som selger illegale rusmidler viser at det finnes kvinner som er like aktive og driftige som mennene i rusmiljøet. Både Lalanders forskning (2001) og mitt intervjumateriale viser at det er feilaktig at kvinner med rusmiddelproblemer ofte framstilles som den mindre dyktige og driftige, sammenlignet med mennene i rusmiljøet.

I litteraturdelen så vi også at Lalander ser på subkulturens kjønnsordning som en pågående konstruksjon av kjønn, hvor subkulturen får hjelp av både mediene og samfunnet til å utføre og opprettholde de mannlige ritualene som dominerer subkulturen (2001, s. 201). Lalander argumenterer for at kvinner som utfører de mannlige ritualene, betraktes som en trussel mot den mannligheten som finnes i subkulturen. For å håndtere trusselen skapes det en moral i subkulturen, hvor kvinnene stadig nedvurderes og projiseres med dårlige egenskaper (Lalander, 2001, s. 228). Det understrekes at informasjonen som jeg har samlet inn i denne studien ikke er tilstrekkelig nok til å støtte opp mot Lalanders argumentasjon, i forhold til dette. I hvilken grad kvinner som utfører de mannlige ritualene kan betraktes som en trussel mot mannligheten i dette rusmiljøet, er jeg usikker på.

Brit er en av få kvinner i rusmiljøet som utfører de mannlige ritualene. Dette har bidratt til at hun får bedre respekt og status i rusmiljøet. Ved å utføre de mannlige ritualene behandles hun som «en av mennene» i miljøet. I analysen har vi sett på mange negative oppfattelser respondentene opplever at mennene har til kvinner i rusmiljøet. I tillegg så vi hvordan kvinnene opplevde stadig å bli behandlet foraktelig og nedverdig. Vi så også at kvinnene opplever at det er vanskelig å være kvinne blant mange menn i rusmiljøet. Imidlertid, mener jeg dette ikke er tilstrekkelig nok til å vite om mennene prøver å håndtere trusselen mot at noen kvinner overskrider grensene av hva som er forventet av

dem. Dersom denne studien i tillegg hadde inkludert menns synspunkter, noe som Lalander gjorde, kunne jeg kanskje fått en bedre innsikt og mer informasjon om akkurat dette.

Kvinner behov for beskyttelse, rusmidler og menns makt

Gjennom intervjuer med respondentene kom det fram at disse opplevde mye utrygghet i sin hverdag i rusmiljøet. Mangel på flere egenskaper som er nødvendig for å lykkes i rusmiljøet, medfører at de på mange måter er avhengig av menn for å finne trygghet i deres vanskelige livssituasjon.

De fleste respondentene påpeker at det er nødvendig å ha en form for beskyttelse i rusmiljøet. I intervjuene fant jeg at noen kvinner får beskyttelse og trygghet gjennom gode kompiser, mens andre lever i forhold til mennene i rusmiljøet.

Alle respondenter poengterte gjentatte ganger i intervjuet at de har hatt mange gode erfaringer, hvor mennene i rusmiljøet har hjulpet og støttet dem i deres vanskelige livssituasjon. Kristin påpeker at hun har hatt mange slike erfaringer, «De som var ekte venner, de brydde seg, de delte, de støttet meg. Jeg kunne gjerne dele seng og leilighet med venner som aldri rørte meg, og var forbannet hvis andre rørte meg».

Før Kristin traff sin nåværende kjæreste, opplevde hun en stor lettelse at hun hadde gode kompiser rundt seg. Hun opplever at de var hennes støttespillere, og hennes form for beskyttelse i rusmiljøet.

For kvinner som er alene i rusmiljøet er denne formen for beskyttelse særlig avgjørende for at de skal kunne klare seg i rusmiljøet. Dette påpekes særlig av de som ikke har kjæreste i rusmiljøet.

Solveig forteller at hun har angst for å være alene i rusmiljøet, «Det er bare den beskyttelsesgreie, ellers så greier du deg selv. Du må ha noen støttespillere. Hvis du er alene, så er du «fucked»». Som en kvinnelig selger, er Solveig særlig avhengig av fysisk styrke for å beskytte seg selv mot ran og vold. Hun opplever stor lettelse at hun har sine kompiser som hennes form for beskyttelse.

Brit opplever at det finnes mange menn, som er gentleman i rusmiljøet.

Det er veldig mange av menn som er greie med oss kvinner, som hjelper med alt de får til. De synes det er tragisk å se på. Samtidig er det drittsekker som sender

sin kone ut for å prostituere seg så det er veldig forskjell. Det finnes gentleman i dette miljøet, det vil jeg faktisk påstå at det gjør. - Brit

Brit viser i dette utsagnet at det ikke finnes bare menn som behandler kvinnene foraktelig i rusmiljøet. Det finnes mange menn som hjelper og støtter, fordi de i flere tilfeller har vært vitne til å se hvordan mennene kan være mot andre kvinner. Det kan også tenkes at kvinner med rusmiddelproblemer strider mot samfunnets forventninger til dem som kvinner. Det forventes ikke at kvinner skal klare å overleve de ekstreme trekkene i rusmiljøet, fordi kvinner lenge har hatt sin plass i hjemmet. Livet i rusmiljøet krever fysisk styrke for at medlemmene skal kunne klare seg, og kanskje er dette grunnen til at mange menn opplever at det er verre for kvinner å være i rusmiljøet.

Brits utsagn kan tyde på at mange menn synes det er trist og tragisk å se at kvinner utvikler rusmiddelproblemer, og forblir i rusmiljøet. Gjennom min egen erfaring, har jeg møtt flere menn i rusmiljøet som ønsker å gi beskyttelse til sine venninner. De ønsker å beskytte dem mot vold, mishandling, trakassering og overgrep. Noen mente blant annet at de ikke kan akseptere menns vold mot kvinner, og de sammenlignet kvinner med barn. De mente at kvinner er like sårbare og forsvarsløse som barn. Oppfattelsen av kvinner som det svake kjønn, er en grunn for at de ønsker å beskytte dem.

Gjennom min analyse av datamaterialet, fant jeg at kjønnsrollemønsteret er mer tradisjonelle i rusmiljøet enn generelt i samfunnet. Dette avspeiler seg på mange måter i kvinnenens livssituasjon i rusmiljøet.

De fleste respondentene påpeker at det er en stor fordel å ha en kjæreste i rusmiljøet. Mannen gir dem trygghet og beskyttelse mot de ekstreme sidene ved rusmiljøet. I min analyse av intervjumaterialet, fant jeg at det ikke bare handler om kvinnenens avhengighet av fysisk beskyttelse hos mennene i rusmiljøet. Å ha kjæreste i rusmiljøet kan blant annet bidra til at kvinnene slipper å bruke ulike former av inntektskilder, som de ønsket de ikke trengte å bruke for å skaffe rusmidler og penger. Dette bekreftes også av en annen respondent, Mia.

Mia har vært den aktive og driftige kvinnen, som har tidligere gjennomført vinningskriminelle handlinger for å anskaffe seg rusmidler. Da hun var sammen med sin tidligere kjæreste tok han på seg rollen som den aktive og driftige. Hun opplevde dette som en lettelse, og hun skaffet i stedet penger gjennom andre lovlige måter. Sammen

hadde de to inntekter å leve av, og hun opplevde at hennes livssituasjon var lettere når hun ennå var sammen med han.

Kristin har også lignende opplevelser. I mange år før hun traff sin nåværende kjæreste drev hun prostitusjon som inntektskilde. Kristin forteller at hennes kjæreste har hjulpet henne å komme seg ut av prostitusjon, «Han ville ta vare på meg. Hvis jeg ikke hadde møtt han, hadde jeg mest sannsynligvis fortsatt med det jeg gjorde før». Sammen solgte de illegale rusmidler og utførte kriminelle handlinger. Etter hun ble LAR pasient var det ikke lenger behov for å leve på den ulovlige siden av samfunnet.

Gjentatte ganger i intervjuet viser Kristin sin takknemlighet overfor sin kjæreste.

Jeg vet ikke om jeg hadde levd i det hele tatt egentlig. Han har reddet meg mange ganger, både fra overdoser og det andre. Jeg hadde enten vært død, eller helt på kjøret og solgt stoff, eller prostituert meg eller noe sånt. At vi har hverandre og at vi sjelden har dårlige dager, samtidig så kan vi hjelpe hverandre opp. Bare at man er to har så mye å si synes jeg, enn å vær alene. – Kristin

Kristin påpeker at det er lettere å ha en kjæreste, særlig hvis en er kvinne og alene i rusmiljøet. Hennes kjæreste har beskyttet henne fra mange utfordringer og farlige situasjoner. For Kristin, er han hennes beskyttelse og trygghet.

I analysen var det stor samsvar mellom alkohol- og narkotikamiljøene i forhold til dette. Hannah har hatt lignende opplevelse som de andre respondentene i narkotikamiljøene.

Han er jo min klippe da, min trygghet. Før hadde jeg jo ikke det. Før satt mamma og de og ringte meg og lurte på «lever hun?», «lever hun ikke?», «hva har skjedd med henne nå?», «sniffer hun?». Kjemikaler kan du jo dø av liksom, men nå tenker de ikke det. Nå tenker hun «Driker hun i dag? Jaja, håper hun ikke drikker for mye». - Hannah

I tillegg til trygghet og beskyttelse gir mennene også lettere tilgang til rusmidler. Flere respondenter påpeker at det er mange kvinner i rusmiljøet som velger å leve i forhold med menn for å få rusmidler og beskyttelse.

Solveig forteller at hun vært sammen med menn uten at hun elsket dem.

Jeg har hatt forhold der jeg ikke har vært forelsket. Ikke i det hele tatt, men det er på grunn av rusen. Jeg vil ha rusen deres, for det de gir på grunn av sex. De er

så lett å lure når det gjelder det. Det er bare å svinge litt på den også blir de fristet. Også gir de det og det og det. - Solveig

For Solveig var rusen førsteprioriteringen, uten det hadde hun fått store abstinenser. Hun mente at kvinnene i rusmiljøet gjerne bytter seksuelle tjenester mot rusmidler fordi behovet for å ha rusmidler er så sterk.

Menns tilgang til rusmidler, sammenfaller med Lalanders forskning, der han viser mannen som «*materiellt fremgangsrik*» i slike miljøer (Lalander, 2001, s. 209). Rusmidler kan i dette tilfelle betraktes som en viktig ressurs og som mulighet til makt. Med utgangspunkt i utsagnet ovenfor kan det tenkes at maktutøvelsen forgår i gjensidighet, fordi mange kvinner er både interessert og avhengig av rusmidlene. Som følge av at mange menn har tilgang til rusmidler, har de også lettere mulighet til å oppnå kontroll over kvinnene. Dette kan relateres til hvordan makt forstås som produkt av interesse og kontroll i en relasjon (Engelstad, 1999, s. 23).

Kristin forteller at yngre kvinner gjerne velger å være sammen med eldre menn for å bytte seksuelle tjenester mot rusmidler.

Jeg har sett i mange miljøer, mange yngre jenter og eldre menn som kunne vært faren deres og vel så det. Det synes jeg er så «low», det har jeg aldri likt. Jenter i 18-20 år gir de gratis stoff og sånt, men då må de liksom være der. Må liksom ligge med disse eldre for å få gratis stoff selv om de ikke vil det. De gir deg det ene og det andre, og jentene må ligge der eller være der. - Kristin

For unge kvinner som blir medlem av rusmiljøet, er kanskje dette en lettvinnt måte å skaffe rusmidler på. Å være sammen med en eldre mann kan gi dem gratis rusmidler og beskyttelse i rusmiljøet. I min analyse av intervjumaterialet fant jeg at akkurat dette ikke har endret seg noe særlig over tid.

Solveig forteller at det er større mulighet for at kvinner for beskyttelse av eldre menn, «Det som er i miljøet, sånn som vi gjør det. Alle har alltid en mann bak seg. Gjerne en som er eldre. Det er der alle for beskyttelse».

Mia er alene i rusmiljøet. Hun forteller at hun hadde fått en lettere livssituasjon, om hun hadde hatt en kjæreste i rusmiljøet, «Då hadde jeg vært under vingene til han. Da holder de kjeft, de gjør ingenting. De respekterer deg på en annen måte, for han har gjerne

status og innflytelse». Hun viser i dette utsagnet at kvinnene ikke bare får beskyttelse og rusmidler av mennene. De får også makt, respekt og en bedre posisjon i rusmiljøet.

Dette utsagnet støtter opp under Hjelmervik sin studie han fant at kvinners makt i rusmiljøet, er som oftest avhengig av hvilke forbindelser hun danner med menn som har makt (2011, s. 84). Hjelmervik påpeker også at de som har fått lang straff har større mulighet til å få større makt enn andre i rusmiljøet (2011, s. 84). Som vi så i analysen, kan det tenkes at dette er kanskje grunnen til at mange yngre kvinner ofte velger eldre menn som kjærester i rusmiljøet. Jo eldre mennene er, jo større mulighet er det for at de har lang soningshistorier. Mennene har dermed større makt og innflytelse i rusmiljøet, og kvinnene kan derfor leve trygt under vingene deres. Dette viser igjen at kvinners situasjon i rusmiljøet er svært ulikt mennenes, fordi kvinner i større grad er avhengig av mannen for å klare seg.

Kvinnens situasjon i destruktive forhold

Tidligere så vi at kvinnenens beskrivelse av sine kjæresteforhold er positivt, hvor de bryr seg om hverandre og at deres partner har utallige ganger hjulpet dem i vanskelige og farlige situasjoner. I intervjuene kommer det også frem at de samme mennene kan bidra til å belaste kvinnenens livssituasjon enda mer.

Lorimer og Dalsaune deler på denne erfaringen og de påpeker at,

For ei jente i misbruket er menn det tohodede trollet. På den ene siden står de for psykisk og fysisk vold, utnyttning og makt. På den andre siden står de for trygghet. De kan sikre henne stoff, og de kan være hennes fysiske beskyttelse. De kan gi henne status innenfor miljøet. Så lenge det varer (2001, s. 27).

De fleste respondentene påpeker at deres forhold med sine tidligere eller nåværende kjærester har vært preget av vold i konfliktfylte situasjoner. De har flere ganger blitt utsatt for vold av sine kjærester. Å være sammen med mennene i rusmiljøet, innebærer derfor ikke at deres hverdag er mindre farlig.

Dette funnet støtter opp under Austegard og Holst sin studie (2014), der de fant at kvinner med sammensatte utfordringer som rusproblematikk, omgang i kriminelle miljøer, lav sosioøkonomisk levestandard og annen tilleggsproblematikk er mer utsatt for vold (2014, s. 7). Austegard og Holst fant at mange kvinner ofte velger «tøffe»

kjærester i miljøet, slik at de skal få beskyttelse og trygghet i miljøet (2014, s. 21). Det problematiske ved dette, er at kvinnene ikke selv er beskyttet.

Brit har flere ganger vært vitne til at mennene i rusmiljøet har behandlet sine partnere foraktelig.

Jeg ser det veldig tydelig. For eksempel en mann som banker kjæresten sin, jeg har opplevd mange slike episoder. Jenter får ikke snakke til meg, for eksempel. De har så kontroll på jentene sine. Det er noen som er veldig sånn. - Brit

I dette utsagnet viser Brit hvor farlig og kontrollerende mennene i rusmiljøet kan være.

Solveig forteller om en lignende opplevelse, «Man må ta de konsekvensene som kommer med. De blir sånn eiesyk og de blir kontrollerende, siden vi er det svakere kjønn som de sier. Rusmiljøet er som James Browns sang, «It's a man's world».»

Solveig fortalte gjentatte ganger i intervjuet at mennene oppfatter kvinnene som det svakeste kjønn i rusmiljøet. I flere tilfeller sikret de herredømme over sine kvinnelige partnere, og således i rusmiljøet. Hun opplever at rusmiljøet er et samfunn, der menn har mest makt.

Disse to utsagnene viser igjen at hvordan menn utøver makt til å kontrollere kvinnene i rusmiljøet. Makten utspiller seg i form av fysisk vold, tvang, trusler og befalinger. For noen kvinner innebærer dette å leve i en hverdag preget av ekstrem undertrykkelse av sine partnere.

To respondenter har flere ganger vært vitne til at menn har utnyttet sine partnere for å skaffe penger og rusmidler.

Det er damer som går og føler seg presset. Jeg vet om mange venninner, der typen sitter gjerne hjemme og venter, mens jenta går på strøket. «Det er jo nok til så, så mye heroin», så deler de det med typen. Og då blir det veldig enkelt for han. Til slutt så gidder de ikke å prøve å ordne penger. Menn gjør innbrudd og stjeler ting, men så blir det så enkelt at de sitter og vente på jenta skal ordne penger. - Kristin

Kristin viser i utsagnet at det krever mye planlegging når en skal skaffe penger og rusmidler gjennom kriminelle aktiviteter. I tillegg til det, er det både farlig og risikabelt for å bli tatt. Prostitusjon betraktes av mange som den hurtigste og mest lettvinde

inntektskilden, og derfor kan det være en lettere løsning for mennene å presse sine partnere til å drive prostitusjon.

En annen type ressurs for å utøve makt og kontroll er også kjærlighet (Engelstad, 2005, s. 34). I dette tilfelle kan vi se at menn kan bruke kjærlighet som et middel for å utnytte sine kvinnelige partnere til å skaffe rusmidler og penger for dem.

Kristin forteller at mange kvinner er som oftest ekstremt sårbare før de kommer og blir en del av slike miljøer. De har som oftest en tungt belastet bakgrunn med vonde erfaringer fra barndommen, der de har blitt utsatt for omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep. I tillegg har de også et lite eller ingen nettverk med andre som ikke er i samme miljø. Om kvinner lever i destruktive forhold kan deres forhold med kjæreste være den eneste relasjonen noen kvinner har. Frykt for å miste forholdet medfører at kvinner kan bli enda mer avhengig av å forbli i slike forhold. I slike tilfeller innebærer det også at kvinnene er et lettere offer for mannen å utnytte og kontrollere.

Av mine respondenter var det kun de som har vært lengst i rusmiljøet som har påpekt akkurat dette. Respondentene var LAR pasienter i intervjuperioden, og dette er deres opplevelse som de har tatt med seg da de var ennå medlem av rusmiljøet. Det er ingen andre respondenter som har trukket fram denne problematikken, og derfor var det ikke mulig for meg å sammenligne deres oppfattelser med andre respondenter om dette tema. Siden jeg ikke har fått tilstrekkelig informasjon om denne problematikken, er det derfor ikke lett å vite om mennene ennå presser sine partnere til å drive prostitusjon.

Imidlertid, bekreftes det i Bretteville-Jensens studie at enkelte menn skaffer inntekt og rusmidler gjennom å presse sine partnere til å selge seksuelle tjenester (2005, s. 112). I Austegard og Holst studie, kommer det også frem at kvinner blir utnyttet av sine partnere til å drive prostitusjon i slike miljøer (2014, s. 11) . Ifølge Austegard og Holst, må kvinner ofte bli værende i slike destruktive forhold som følge av at de mangler fast boplass og uten muligheter for å skaffe seg en trygg bolig (2014, s. 11). I tillegg til et dårlig sosialt nettverk, blir det vanskeligere for kvinner å søke hjelp for å komme seg ut av slike situasjoner. At kvinner er på mange måter avhengig av menn for å finne trygghet i sin livssituasjon, medfører at de som oftest ender opp med å bli værende i destruktive forhold. Dette bidrar til å belaste deres livssituasjon enda mer.

Å forstå det tradisjonelle kjønnsrollesystem som finnes i rusmiljøet med utgangspunkt i kvinnes perspektiv, viser at det ikke er noe som foregår naturlig av seg selv. Dette

kan relateres til Beauvoirs tenkning om kvinnen som «Den andre», der hun viser at kvinner lever i mannens verden, og ser seg selv avhengig av mannen for å klare seg (2000, s. 40). Beauvoir påpeker at «Å nekte å være Den andre, å nekte å være mannens medløper, ville være å gi avkall på alle de fordelene de kan få gjennom alliansen med den høyeste kasten» (2000, s. 40). Å ha en kjæreste i rusmiljøet kan gi kvinnene mange fordeler, og for noen kan en slik underordning av menn være en viktig overlevelsesstrategi i rusmiljøet. Å forstå kvinnenens vanskelige livssituasjon med utgangspunkt i en forståelse av at de er undertrykt, utnyttet og dominert, samt at rusmiljøets ekstreme sider bidrar til å forverre deres problemer, er svært annerledes enn å forsøke å forstå at deres problemer er skapt av egne tragiske og elende utfall. Med utgangspunkt i at standpunktteorien argumenterer for at kunnskap er knyttet til posisjon i samfunnet, bidrar dette til at vi kan se skjulte aspekter som hadde vært vanskelig å oppdage om jeg hadde studert kvinnenens livssituasjon med utgangspunkt i menns situasjon og ståsted i rusmiljøet.

I denne delen så vi at kvinnenens livssituasjon er ikke bare svært ulikt fra mennene i samme miljø, men også andre kvinner i det generelle samfunnet. Mye av mine funn knyttet til at kjønnsrollene er mer tradisjonelle i rusmiljøet støttes under Dyb sin studie der hun fant at kjønnsrollene er mer tradisjonelle og ekstreme i slike marginaliserte miljøer, enn generelt i samfunnet (2007, s. 24).

Seksuell trakassering som en normal del av hverdagen

Solveig forteller om rusmiljøets oppfattelser om kvinner med rusmiddelproblemer, «De ser på kvinnene som objekter, sexobjekter. Som en ting de kan bruke ikke som et menneske». Et slikt syn på kvinnene i rusmiljøet gjør at det er lettere for kvinner å bli utsatt for seksuell trakassering.

I mitt møte med respondentene ble det avdekket at seksuell trakassering er et svært alvorlig problem i rusmiljøet. I intervjuene påpekte alle respondentene gjentatte ganger at de har opplevd uønsket seksuell oppmerksomhet. I § 8 i likestillingsloven er det nedskrevet at begrepet *seksuell trakassering* regnes som, «(...) uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer» (2013). I § 9 i diskrimineringsloven om etnisitet, regnes begrepet trakassering som, «Med trakassering menes handlinger, unnlater eller ytringer som virker eller har til formål å virke krenkende, skremmende, fiendtlige, nedverdiggende eller ydmykende» (2013).

Alle opplever slike hendelser som ubehagelig, irriterende, krenkende og noen ganger utrygt. I analysen har jeg tolket deres opplevelse som at respondentene har blitt utsatt for seksuell trakassering. Når begrepet «seksuell trakassering» anvendes i denne studien, gjelder det etter lovbestemmelsens definerings av begrepet.

Alle respondentene påpeker at seksuell trakassering er særlig en utfordring for dem å være kvinne i rusmiljøet. Noen av respondentene trekker frem at seksuell trakassering er som en normal del av hverdagslivet for kvinner i rusmiljøet.

Det understrekes at jeg fant ingen forskjell mellom alkohol- og narkotikamiljøene i forhold til dette, og at seksuell trakassering av kvinnene i rusmiljøet har heller ikke forandret noe særlig gjennom tiden.

Hannah opplever at seksuell trakassering særlig er en utfordring i hennes hverdag i miljøet. Hun forteller at, «De kan bli veldig ufordragelige når de drikker. Seksuelt ufordragelige og hensynsløse. Og noen prøver jo å bli veldig snille da, men det er litt ekkelt for det».

Det har vært utfordrende å finne tidligere forskning om akkurat dette. I Lundegaard og Molin sin studie ble det avdekket at av 26 kvinner rapporterte 44 % av dem at de hadde opplevd å bli utsatt for seksuell vold (2010, s. 11). I studien omfatter begrepet «seksuell vold» alt fra «(...) å tvinge eller true seg til sex eller seksuelle handlinger, seksuell trakassering eller andre voldshandlinger som har et seksuelt innhold» (Lundgaard & Molin, 2010, s. 39). Det understrekes at begrepet seksuell vold i Lundegaard og Molin sin studie, inkluderer flere handlinger som jeg ikke har inkludert i min anvendelse av begrepet seksuell trakassering i denne studien. På grunn av manglende forskning er det derfor ikke lett å vise at mine funn støtter opp under tidligere forskning.

Brit forteller hvorfor kvinnene i rusmiljøet lettere blir utsatt for seksuell trakassering:

De tenker at alle er horer, alle sammen liksom. Veldig ofte blir man tatt for gitt at du er et «puddleoodle» for å si det sånt. Veldig mange menn, gjerne litt mengder som har litt, tror de kan få damer til å gjøre hva de vil. Det er et problem faktisk, at folk ikke tar nei for et nei. De er veldig pågående for de har fått så masse, og de mener resten er slik uansett. Veldig ofte det skjer. Det har vært en utfordring for meg i alle fall. - Brit

Flere respondenter påpeker at årsaken for at kvinnene i rusmiljøet ofte opplever å bli utsatt for seksuell trakassering, er at det finnes mange kvinner som driver prostitusjon innen rusmiljøets lukkede sfære for å skaffe rusmidler og trygghet. Dette har bidratt til å forsterke en falsk antagelse om at alle kvinner i rusmiljøet driver prostitusjon.

Prostitusjon er et gjennomgående tema som ble trukket fram av respondentene når de fortalte om deres opplevelse av å være kvinne i rusmiljøet. Respondentene opplever det som en utfordring at omgivelsene ofte forbinder prostitusjon med kvinner i miljøet.

Mia sier at, «De tror det er bare til å hive ifra posen med stoff, også etter det legger du deg ned og gjør hva som helst liksom. Mange som er sånn». Mia viser med dette utsagnet til hva hun opplever rusmiljøet tenker om kvinner med rusmiddelproblemer. Hun er en av respondentene som bruker illegale rusmidler, og hun har fortalt at hun stadig føler press, ettersom mennene i miljøet ofte forventer at kvinner skal bytte seksuelle tjenester mot rusmidler som betaling. Dette viser igjen at kvinners situasjon er svært ulikt mennenes fordi mennene ikke opplever tilsvarende press som kvinner gjør.

Antagelsen om at alle kvinner driver prostitusjon er blitt etablert som en del av kvinnesynet i rusmiljøet. Dette kvinnesynet fører til at kvinner i større grad utsettes for seksuell trakassering, og blir stigmatisert og stemplet som objekter. Gjentatt seksuell trakassering skaper ubehag og stress i deres hverdagsliv i rusmiljøet, og dette var særlig en utfordring for respondentene å være kvinne i rusmiljøet.

Slike oppfattelser av kvinner i miljøet bekreftes i flere studier. I Hjelmervik sin studie han fant at antagelsen om prostitusjon nærmest er en egenskap til kvinner i rusmiljøer (2011, s. 83). Det bekreftes også i Lalanders studie, der dette er den tredje kritikken subkulturen hadde mot kvinnene i heroinmiljøet (2001, s. 211).

Kvinnens oppfattelser og erfaringer knyttet til prostitusjon

I flere studier anslår det at rusmiddelbruk og prostitusjon har lenge vært koblet tett sammen. Det rapporteres i Bretteville-Jensens studie, at 43,5 % av kvinner med rusmiddelproblemer hadde prostitusjon som inntektskilde (2005, s. 130). I Norli sin studie rapporteres det at 75 % av 75 kvinner drev med prostitusjon i det offentlig rom, og brukte rusmidler daglig (2009, s. 33). Imidlertid kan det være store mørketall på akkurat dette. Bretteville-Jensens studie viser til økt konkurranse i gateprostitusjon i Norge bidrar til at kvinner med rusmiddelproblemer opplever at inntekten fra

prostitusjon er blitt redusert (2005, s. 121). Dette betyr at det kan være vanskeligere for kvinner i rusmiljøet å drive prostitusjon i offentligheten.

I denne studien er det kun Kristin som har hatt erfaring med å drive prostitusjon i offentlig. Hun forteller at gateprostitusjon har forandret seg over tid, «Før var det slik at det var nesten bare norske jenter, men nå er det mer utenlandske som står der. Det er sjelden du treffer norske jenter som står. De står i helt andre plasser». Hun påpeker at økt konkurranse gjør at kvinner i rusmiljøet må drive prostitusjon i skjulte områder eller bytter seksuelle tjenester innen rusmiljøet mot rusmidler og penger.

Før Kristin ble LAR pasient framsto prostitusjon som en alternativ inntektskilde når hun trengte rusmidler for å kunne fungere gjennom hverdagen. Kristin forteller at kvinner har svært få alternative valgmuligheter når det gjelder å finansiere for rusmidlene, og prostitusjon framstår vanligvis som den mest valgte inntektskilden. Det ble gjentatte ganger fremhevet i intervjuet om at det var særlig en utfordring for henne å være kvinne i rusmiljøet, fordi hun følte hun ikke hadde noen andre valgmuligheter enn å drive prostitusjon for å klare seg. Hun påpeker at, «Du orker ikke å holde en jobb når du aldri har penger, og må være friske hele veien. Det er det letteste og kjappeste, det andre er mer risikabelt når man er ute i det kriminelle».

Hun forteller videre at, «Jeg gjorde det jo frivillig sånn, men ikke frivillig av meg. Jeg hadde ikke lyst, men følte jeg måtte for jeg trengte penger for stoff». Utsagnet illustrerer at hennes opplevelse av prostitusjon stort sett handlet om ufrivillighet.

Kristin påpeker hvordan prostitusjon har medført flere skader for henne.

Du ønsker at du er usynlige. Ønsker ikke at noen skal se deg. Bare det nå i mange år etterpå, når jeg går på gaten og en eller annen kunde som jeg ser. Han kjenner meg igjen, ser på meg med det ekle blikket og jeg blir helt stresset. Du har ikke godt med deg selv og du ser ikke godt på deg selv. Du får dårlig selvbilde veldig lenge veldig dypt, og det tar veldig lang tid å bygge det opp igjen. - Kristin

Kristin viser at erfaringer knyttet til prostitusjon kan gi tunge psykiske byrder. Dette støttes opp under Norli sin forskning, der han fant at kvinner med prostitusjonserfaring, som har eller har hatt rusmiddelproblemer sliter med psykiske plager mer enn gjennomsnittet av befolkningen. (2009, s. 46).

Kristin forteller også at hun ofte ble utsatt for seksuell trakassering, stigmatisert og undertrykket av andre i rusmiljøet, som følge av at hun drev med prostitusjon. Hun påpeker at mange menn i rusmiljøet har en oppfattelse av at kvinner som driver prostitusjon, «har glede av det». Kristin opplevde dette som helt motsatt. Som følge av at hun hadde større risiko for å bli utsatt for seksuell trakassering, var det derfor i noen situasjoner utrygt å være en av få kvinner i et mannsdominert miljø.

Hun forteller videre hvor farlig hverdagen er for kvinner som driver med prostitusjon, da det er større risiko for at de blir utsatt for voldtekt.

Hvis en av oss blir voldtatt eller noe sånt nede på strøket kan man bare glemme å anmelde det, selv om det er lenge siden det har skjedd. Jeg kjenner mange som ikke har tørt det. Politiet ser på det som «Ja, du er jo prostituert». De får ingen hjelp, og tenker at voldtektsmenn skal komme å ta de igjen. De hjelper ikke. Politiet tenker sånt om kvinner i miljøet. Før var det i hvert fall slik, jeg vet ikke om det er slik nå da. Kvinner blir voldtatt av folk i miljøet, men og av kunder. Andre bare tar de inn i bilen, så kjører de bare. Når de diskuterer pris eller snakker sammen, så kjører de gjerne. - Kristin

Kristin forteller i dette utsagnet hva hun opplevde samfunnet tenker om henne og andre kvinner som driver med prostitusjon. Erfaring med å ikke bli tatt på alvor av politiet, i tillegg frykt for voldtektsmennene er en av årsakene for at disse kvinnene ikke melder voldtektene.

Med utgangspunkt i den metodologiske posisjonen innen standpunktforskning, å «study up», har jeg allerede synliggjort at det finnes en usynlig praktisering av ulike prosesser som sammen bidrar til å undertrykke kvinner med rusmiddelproblemer og belaste deres livssituasjon enda mer. Lalander viser i sin analyse at kvinner med rusmiddelproblemer blir utsatt for en tredobbelt undertrykkelse, hvor de blir stemplet som dårlig av rusmiljøet, mediene og det samfunnets etablerte perspektiv (2001, s. 223). I Kristins utsagn uttrykker hun at kvinnene opplever møte med politiet som diskriminerende, og det bidrar til å belaste deres livssituasjon. Opplevelsen av å ikke bli tatt på alvor og trodd av politiet kan oppleves som en stor påkjenning for kvinnene som har blitt utsatt for voldtekt og overgrep.

Med utgangspunkt i Kristins utsagn kan det stilles spørsmål til om politiet har en antagelse om at voldtekt og overgrep er «naturlige» hendelser, som kan forekomme som

følge av at kvinner drive prostitusjon. I denne sammenheng kan det tenkes at forståelsen av vold, seksuell trakassering og seksuelle overgrep ikke forstås med utgangspunkt i disse kvinnenes situasjon eller ståsted. Harding påpeker at det er med utgangspunkt i kvinners undertrykte posisjon at vi kan definere noen situasjoner som voldtekt:

(...) the perception that women believe they are firmly saying no to certain sexual situations in which men consistently perceive them to have said yes or “asked for it” (rape, battering) becomes explainable if one believes that there can never be objectively consensual relations between members of oppressor and oppressed groups. It is from the perspective of women’s interests that certain situations can be seen as rape or battering which from the perspective of the interest of men and the dominant institutions were claimed to be simply normal and desirable social relations between the sexes (1991, s. 126).

Å ta utgangspunkt i standpunktet til kvinner og undertrykte grupper til å studere samfunnet, bidrar på denne måten til å synliggjøre og oppdage usynlige praksiser, samt fremme sterkere objektiv forskning om virkeligheten. Dette kan føre til det Harding betegner som sterkere objektiv forskning (1991, s. 142).

At kvinner som bedriver drive prostitusjon har større risiko for å bli utsatt for voldtekt støttes opp under tidligere forskning. I Norli sin studie beskrev en del norske kvinner at risikoen for å bli utsatt for vold og voldtekt var en av grunnene for at de valgte å slutte (2001, s. 31).

Opplevelse av stigmatisering og hjelpeløshet i møte med politiet bekreftes også av en annen respondent i utvalget. At respondentene opplever møte med politiet som diskriminerende støttes opp under Austegard og Holst sin studie, der de fant flere årsaker for at kvinner som hadde blitt utsatt for vold og voldtekt i marginaliserte miljøer, ikke anmelde overgrepene til politiet (2014, s. 17-21). Erfaring med ikke å bli trodd eller tatt på alvor var en av grunnene for at kvinnene ikke så betydningen for å koble inn politiet. Med utgangspunkt i dette, kan det stilles spørsmål til om politiet ikke betrakter kvinner med rusmiddelproblemer, som verdige eller ideelle offer, som ikke kunne klandres for situasjoner de selv har havnet i. Det kan også stilles spørsmål til hvorvidt samfunnets mindre toleranse for å akseptere at kvinner overskrider grensene som er forventet av dem.

I Austegard og Holst studie, trekkes det frem at kvinner ofte bagatelliserte volden og overgrepene de har vært utsatt for (2014, s. 9). Austegard og Holst påpeker at grunnen for dette kan være at kvinnene ikke ser seg selv som verdige offer, men i stedet som «delaktige offer» (2014, s. 9). Dette viser hvordan kvinner med rusmiddelproblemer ser seg selv gjennom samfunnets forventninger til dem. Lalander har gjentatte ganger poengtert i sin forskning at det etablerte samfunnets perspektiv bidrar til en kraftig stigmatisering av kvinner med rusmiddelproblemer (2001, s. 201). Når samfunnet på ulike måter bidrar til å belaste kvinnenens livssituasjon enda mer, kan det derfor være særlig tøft å være kvinne i slike miljøer.

Austegard og Holst påpeker også at kvinnene hadde i tillegg frykt for represalier dersom de anmeldte overgrepene til politiet (2014, s. 17). Det handler blant annet om at kvinnene kan bli stemplet som tyster, bli utsatt for vold eller reelle drapstrusler. Lite tillit til politiet og frykt for represalier kan bidra til å gjøre kvinners livssituasjon i slike miljøer vanskeligere.

I analysen har vi sett at prostitusjon kan medfører alvorlige skader, både på kort og lang sikt. På den ene siden er prostitusjon en stabil og sikker inntektskilde, men på den andre siden medfører prostitusjon til at kvinnene er særlig utsatt for seksuelle overgrep. Mye av studiens resultater knyttet til prostitusjon støttes opp under tidligere forskning.

Selv om flere respondenter påpeker at prostitusjon ofte er en inntektskilde for mange kvinner i rusmiljøet, gjelder dette likevel ikke for alle.

De selger seg gjerne de fleste, dessverre. Det er mange som gjør det. Jeg har aldri gjort det. Jeg kommer aldri til å gjøre det. Jeg har bare den stoppeknappen som sier nei, nei, nei. Jeg har bare den selvrespekten der så jeg kunne aldri gjort det heller. - Mia

For Mia er prostitusjon ikke en mulig inntektskilde. Mia forteller at hun har tidligere utført vinningskriminelle handlinger for å skaffe rusmidler og penger.

Før var det jo å stjele ting og sånt, kriminalitet. Men ikke nå lenger, jeg gjør ikke det nå for jeg er så redd for å sitte i fengsel. Jeg synes det er dumt å stjele fra noen i det hele tatt. Alt stjeling er ikke bra. - Mia

Mia har tidligere tatt del i kriminelle aktiviteter, som kunne ledet henne til en hverdag i fengselet. I dette utsagnet oppfatter hun at slike typer handlinger ikke følger samfunnets

krav til anstendighet, men er det motsatte. Det Mia forteller her kan relateres til «outsider» begrepet som Lalander anvender i sin forskning, for å betegne at medlemmene i subkulturer stadig bryter med samfunnets krav på anstendighet (2001, s. 207).

Brit er også en av dem som har tidligere tatt del i risikofylte kriminelle aktiviteter, før hun ble LAR-pasient.

Jeg har vært veldig guttejente. Jeg vet ikke hva jeg skal si, heldig eller om jeg skal si flink. Jeg er så heldig at jeg aldri har prostituert meg. Jeg har alltid hatt så mye stolthet, alltid klart meg selv siden jeg var ung. Jeg har vært kriminell. Jeg var veldig flink til å skaffe lommebøker. Det og innbrudd. - Brit

Som flere andre respondenter, mente Brit at prostitusjon er en lettvinnt inntektskilde for kvinnene i rusmiljøet, selv om det kan føre til store konsekvenser for enkelte i etterkant. I dette utsagnet uttrykker hun at det har vært en stor lettelse for henne at hun ikke har drevet med prostitusjon. For Brit innebærer det en ytterligere nedverdiggelse mot seg selv, «Det er noe som byr meg imot sånn skikkelig. Jeg har så stor stolthet. Det hadde ødelagt alt for meg, jeg tror det. Jeg er ikke bygd sånn at jeg kunne bare ...».

Både Mia og Brit uttrykker at prostitusjon hadde ødelagt deres selvrespekt og selvfølelse. For dem var det ikke riktig å selge seksuelle tjenester for å skaffe rusmidler og penger, og derfor var kriminelle aktiviteter en alternativ inntektskilde.

At det finnes kvinner som velger vinningskriminelle handlinger som inntektskilder støtter opp under Lalanders studie (2001). Lalander påpeker gjentatte ganger at det er feilaktig at kvinner i subkulturer ofte blir knyttet opp mot prostitusjon, fordi de vanligvis blir oppfattet og framstilt som den mindre dyktige og aktive, sammenlignet med mennene (2001, s. 223).

En av kritikkene mot standpunktteorien er at den generaliserer kvinner og deres erfaringer som om det er det samme for alle kvinner (Harding, 2004, s. 339). I denne studien har jeg sett på dette som en mulighet til å fremme forskjeller i kvinnes erfaringer, samt synliggjøre fruktbar kunnskap om hvordan de som ulike individer opplever å være kvinne i rusmiljøet. Intervjumaterialet viser at det finnes kvinner som har valgt andre inntektskilder enn prostitusjon, der de har gjennomført vinningskriminelle handlinger og selger illegale rusmidler for å takle det daglige strevet

i rusmiljøet. I tillegg til dette så vi også gjentatte ganger i analysen at respondentene har ulike synspunkter og opplevelser om hvordan de opplever å være kvinne i rusmiljøet. Dette viser at standpunktforskning er en god mulighet til å synliggjøre forskjeller mellom kvinners og undertryktes grupper erfaringer.

Forventninger til kvinner og kvinnelighet generelt

I intervju med Hannah, kommer det frem at alkoholmiljøet har andre forestillinger om og forventninger til kvinner enn til menn. Hannah som er medlem av alkoholmiljøet, opplever at det er mye forskjellsbehandling mellom kjønnene i alkoholmiljøet.

Vi drikker like mye og hvis vi har lyst til å gå på noe annet så blir det nei, nei, nei, nei. «Dere passer ikke sånt». «Kvinner skal ikke gå på speed for det er vemmelig på kvinner». «Kvinner skal ikke ta GHB for de blir så ekle på det». - Hannah

I narkotikamiljøet kalles amfetamin og metamfetamin for «speed», og GHB er et annet narkotisk rusmiddel. Selv har Hannah prøvd GHB, og mente selv at hun oppførte seg som en annen mann i rusmiljøet. Hannahs utsagn kan tyde på at mennene i rusmiljøet har mindre toleranse for å se at kvinner blir «vemmelige» og «ekle», og derfor hindrer de at kvinner skal anvende ulike narkotiske rusmidler som de mener bidrar til å gjøre dette.

Hannah sier videre at, «Det er en forskjell at kvinner kan ikke si så mye om menn, hva de kan ta, men menn kan si mye om hva vi kan ta. Så det er litt sånn forskjellsbehandling akkurat på det». I motsetning til mennene, kan ikke kvinner si så mye om hvilke rusmidler menn kan anvende. Dette viser hvordan kvinner blir forskjellsbehandlet av mennene, samt at det finnes ujevne maktforhold som oppstår mellom kjønnene i rusmiljøet.

Hannah forteller at det er svært tydelig i rusmiljøet at mennene reagerer mer på kvinner som har lite selvkontroll. Det forventes at kvinnene har mer kontroll når det gjelder rusbruken sammenlignet med menn i rusmiljøet.

Sikkert fordi vi skal være kvinner, vi skal kunne stå på bena og passe på dem. Det er sånn at det har blitt at mennene, det er de som skal være full og ha den der suget at vi skal gjøre sånn og sånn. Mens kvinner, vi må alltid ha litt mer kontroll. - Hannah

Hannah forklarer at mange menn får sjokk når de ser at kvinner blir like utav kontroll som dem. Mennene i rusmiljøet har mindre toleranse for kvinners rusbruk, og deres handlingsrom er derfor mye mindre enn menn.

Det understrekes at det var ingen andre i utvalget enn Hannah som nevnte noe i forhold til dette. Det er ikke enkelt å forstå hvorfor alkoholmiljøet har en slik forestilling av kvinner i miljøet. Underveis i intervjuet med Hannah fikk jeg inntrykk av at hun var lettet over at hennes rusproblem ennå ikke har utviklet seg til å omfatte bruk av narkotiske stoffer. Hun nevnte blant annet at hun er heldig, fordi hun ikke er LAR-pasient. Det kan tenkes at alkoholmiljøet har en oppfattelse av at deres rusproblem er, på mange måter mindre problematisk og alvorlig enn dem i narkotikamiljøet. Dersom kvinner i alkoholmiljøet ønsker å bruke narkotiske stoffer er det kanskje mer synlig for andre medlemmer å vise motstand. En annen grunn kan være at kvinnene i alkoholmiljøet har allerede overskredet grensene av hva som forventes av dem, og dermed forventes det i hvert fall ikke at kvinnene skal bryte flere grenser.

I motsetning til alkoholmiljøet, anvender alle medlemmer i narkotikamiljøet ulike narkotiske stoffer. Dette kan være en grunn for at medlemmer har større toleranse for å se kvinner anvende illegale rusmidler. I hvilken grad kvinner anvender narkotiske stoffer foran andre medlemmer kan også være forskjellig. Om andre medlemmer i narkotikamiljøet ser når kvinner anvender rusmidlene kan dermed varieres.

Mye av slike forventninger til kvinner i rusmiljøet støttes opp under Lalanders forskning, hvor han fant at kvinner klassifiseres som mindre kvinnelig, dersom de fører inn elementer i kroppen som kan forbindes med lite selvkontroll og fare (2000, s. 335). Gjør de det overskrider de grensene av hva som forventes av dem. Lignende oppfattelser om og forventninger av kvinner og kvinnelighet kan også relateres til subkulturens andre kritikk mot kvinnene i heroinmiljøet, at de framstår som urene og mindre kvinnelig (2001, s. 211). Subkulturen har en forestilling om den rene og ordentlige kvinnen, og derfor forventes det stadig at kvinnene ikke skal bryte med slike forestillinger.

Hannahs utsagn kan tyde på at mennene har en forestilling om kvinner som også avspeiler med samfunnets forestilling av en kvinnerolle, som den passive, ordentlige og rene kvinnen. Det forventes derfor at kvinnene ikke skal overskride grensene som forventes av dem. Dette støtter opp under Lalander forskning, hvor han viser gjentatte

ganger i sin studie at subkulturer, mediene og samfunnets perspektiv har lignende oppfattelser om kvinner med rusmiddelproblemer (2001, s. 223).

Flere tidligere studier fremhever kvinnes vanskelige posisjon i rusmiljøet. Hydén påpeker at kvinner med rusmiddelproblemer er «dobbel undertrykte»,

(...) eftersom de lever i ett patriarkalt system där mannen utgör norm. De förtrycks av män därför att de är kvinnor, och de förtrycks som missbrukare därför att den manliga normen ger större utrymme för män än för kvinnor att bruke alkohol. Den missbrukande kvinnans särskilda problem handlar mycket om att hon inte är «kvinna» i traditionell bemärkelse. Den historiska synen på kvinnan som hustru och mor, som den som värnar om relationer och tar ansvar för sina närmaste, står ofta i bjärt kontrast till föreställningarna om kvinnor med missbruksproblem (Hydén, i: Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 308-309).

I Likhhet med Hydén, viser Dyb (2007) hvordan kvinner med rusmiddelproblemer blir «dobbel undertrykte» i deres livssituasjon. Dyb påpeker gjentatte ganger i sin studie at kvinner med rusmiddelproblemer blir mer stigmatisert og utsatt for en hardere fordømmelse enn menn med rusproblemer (2007, s. 23). Begge studiene viser at selv om kvinnene deler mennenes stigma, så er det likevel en del stigma som de eier alene. Det er derfor det er særlig utfordrende for kvinner med rusmiddelproblemer å være kvinne i rusmiljøet. Flere studier bekrefter også at forventninger knyttet til kvinner og kvinnelighet generelt bidrar til at kvinner med rusmiddelproblemer undergraver egen selvtillit, hvor de viser mer skam og stor selvforakt (Dyb, 2007, s. 5; Lalander, 2001, s. 223; Meeuwisse & Swärd, 2013, s. 309).

Kvinner forhold overfor egne barn

Brit er den eneste i utvalget som har barn. Som følge av at hun har vært rusfri i flere år før graviditeten, under og etter fødselen, samt at hun er i LAR behandling fikk hun beholde barnet sitt. Underveis i intervjuet fikk jeg større innblikk i hennes opplevelse som mor.

Det har sårt, kjempe sårt. Jeg skrur det helt av, jeg må skru av. Jeg kan ikke gå rundt å ta julekor. Jeg orker ikke å gå rundt å tenke på det. Jeg koser meg heller med han mens jeg er der. Det er sårt. - Brit

Det er vanskelig for Brit å snakke om dette temaet. Brit opplever at det er vanskelig å være mor i rusmiljøet. Det handler mye om skam og skyldproblematikk knyttet til hennes rusproblemer, samt for den livssituasjonen og livet hun lever.

Brits utsagn støtter opp under Dyb sin studie, der hun fant at kvinner med rusmiddelproblemer uttrykte mye skam over å ha sviktet sine barn (2007, s. 5). I tillegg til dette fant Dyb at kvinner som har blitt fratatt barn, opplevde at de også mislykkes som kvinner (2007, s. 23-24). Dette viser igjen hvordan kvinner med rusmiddelproblemer ser seg selv gjennom samfunnets forventninger til dem, og hvordan slike forventninger kan bidra til å belaste deres livssituasjon.

Store deler av Brits intervju handler om hennes barn og hvor slitsomt hun opplever å stadig måtte kjempe mot falske bekymringsmeldinger. Hennes rolle som mor har påvirket hennes posisjon i rusmiljøet, før hun ble LAR pasient.

Det er en risiko, fordi det er veldig mange som er sjalu. Veldig mange som legger igjen falske bekymringsmeldinger for å lage krøll for oss som har klart å beholdt ungene. Mine gamle venninner som har blitt fratatt sine barn, er de sure på meg eller ikke få det som de vil så kan de finne på å ringe til barnevernet og komme på noe helt horribel opplysninger. Og det å kjempe mot, så må jeg sitte å forsvare meg for ting jeg ikke har gjort. Det er vanskelig når du har barn i rusmiljøet. - Brit

I dette utsagnet viser hun hvor særlig utsatt hennes posisjon i rusmiljøet var. For medlemmer i rusmiljøet, er Brit sitt barn hennes svakhet. Brits utsagn kan også tyde på at det er svært ensomt å være en av de få kvinnene som ikke har blitt fratatt omsorgen for sine barn i rusmiljøet.

Brit forteller videre at det medfører også mye rykter og baksnakking i rusmiljøet, dersom en har barn. Hun sier at, «Ingen som tør å si det i tryne på meg, men det blir jo snakket rundt». Ikke minst når medlemmene i rusmiljøet stadig sprer rykter og baksnakker Brit, blir det også enklere å true henne.

Da at det finnes lite forskning om kvinner i rusmiljøer generelt, støttes ikke dette funnet opp under tidligere forskning om akkurat dette. Smith–Solbakken og Tungland fant at det er vanskeligere for kvinner med barn å opprettholde en sterk posisjon i miljøet (1997, s. 150). Grunnen for dette handler om at mødre betraktes som mindre pålitelig

enn tidligere, fordi de er villig til å tyste for å beskytte sin rolle som mor og sitt forhold til barna (Smith-Solbakken & Tunglund, 1997, s. 150). Studien har bidratt til å gi en større forståelse av mødres posisjon i rusmiljøet, imidlertid kommenterte ikke Smith-Solbakken og Tunglund (1997) noe om kvinners opplevelse av trusler knyttet til sin rolle som mor.

På den ene siden må Brit bestandig kjempe mot truslene innenfor i rusmiljøet. På den andre siden opplever hun i tillegg press fra barnevernets side.

Alle undersøkelsene har gått på det at de egentlig har ingenting å utsette på meg, men allikevel må de finne på ny. Finne på ny, finne på ny, finne på ny og finner de ikke, da finner de på ting. Barnevernet finner på ting da. - Brit

Brit sin opplevelse av å bli mistenkt, og stadig gransket av barnevernet støttes opp under Smith-Solbakken og Tunglund sin forskning. I studien kommer det frem at kvinner med tidligere tilhørighet til rusmiljøet opplever at offentlige instanser mistenker at de er mindre egnet som mødre, og derfor fikk de tettere kontroll fra ulike offentlige instanser (1997, s. 149). Smith-Solbakken og Tunglund påpeker at dette kan virke stressende for mødre. Dette kan bidra til at kvinnene får en sterkere tilbakefall i rusmiljøet, fordi de opplever at de også mislykkes som mødre (1997, s. 149).

For å beskytte sin egen rolle som mor, og sitt barn må Brit stadig kjempe mot flere områder. Det er slitsomt og krevende å være mor i rusmiljøet, og truslene bidrar til å ytterligere belaste hennes livssituasjon. For Brit er det absolutt viktig å ikke svikte sitt barn, og derfor har hun kjempet i mange år mot ulike utfordringer. Det gjør hun fremdeles.

Kvinner forhold til andre kvinner

De fleste respondentene påpeker at de har som oftest hatt dårlige erfaringer med andre kvinner i rusmiljøet.

Solveig forteller at, «Jenter er som regel ikke med jenter. Det går ikke. Det blir krangling og «bitching». På gutter er at du får et slag så er de ferdig med det. Jeg skulle ønske at det kunne vært sånt». Hun påpeker at det er lettere å oppholde seg sammen med menn enn kvinner i rusmiljøet. Hun opplever at det ofte oppstår mye konflikter mellom kvinnene, sammenlignet med menn. Dette påpekes også av flere andre respondenter.

Det finnes ulike grunner for at konflikter ofte forekommer mellom kvinnene.

Mye mer trigger mellom kvinnene. Veldig mye sjalusi er det på alt. Det er helt sykt. Når jeg hadde ungen så var folk sjalu på at jeg klarte meg. Hvis jeg hadde hatt stoff, så hadde de blitt sjalu på at jeg hadde fått stoff. Hvis jeg bare klarer meg, så blir folk sjalu på hvorfor jeg klarer meg. Det er mye og er det ikke noe så finner de på noe. - Brit

Brit mente at mye sjalusi er en av grunnene til at kvinnene i rusmiljøet ikke kan være rundt hverandre. I intervjuene med respondentene kommer det frem at hverdagen for mange medlemmer i rusmiljøet er sjelden preget av suksess. For de fleste, handler det ofte bare om å takle det daglige strevet i rusmiljøet. Flere respondenter påpeker at mye misunnelse er et generelt problem i rusmiljøet. Dette gjelder både for menn og kvinner. Misunnelse kan skyldes alt fra at andre medlemmer har større økonomisk profitt, materialistiske goder, rusmidler, et bedre illegalt nettverk, til et bedre status og posisjon i rusmiljøet enn dem. For mange medlemmer er det vanskelig å akseptere at andre klarer seg bedre enn dem, og derfor kan det ofte oppstå mye konflikter i rusmiljøet.

Respondentene forteller at menn og kvinner løser konflikter på ulike måter. Menn bruker gjerne vold, mens kvinner løser konflikter med å baksnakke, krangle og spre rykter i rusmiljøet. Både Solveig og Brit mente at det er enklere å løse konfliktfylte situasjoner med vold, og derfor er det lettere å være rundt mennene enn kvinnene.

Det er ikke lett å forstå hvorfor det oppstår mye sjalusi mellom kvinnene, sammenlignet med mennene.

De føler de har mistet den glansen de hadde på gjerne 20 år tilbake liksom. Mange av dem tror at vi vil ta og stjele mennene i fra dem. De føler at de ser gamle ut så det har noe å si. Jeg har aldri vært interessert i å stjele noen i fra dem. De kan ha de selv, men de gir seg ikke med den krangelen der. Så når de har blitt ruset så begynner de til typen sin «Ja, du vil ikke ha hun unge flotte der?» og sånt. Så går det om og om igjen, så må jeg bare gå for jeg orker ikke å høre på det der. - Mia

Mia opplever at eldre kvinner i rusmiljøet ofte er sjalu. Som en ung kvinne framstår Mia som en trussel for mange eldre kvinner i rusmiljøet. I intervjuet nevnte Mia i tillegg at hun sjelden har opplevd at andre kvinner har hjulpet henne i vanskelige situasjoner. Hun

representerer konkurranse, og er en trussel for andre kvinners posisjoner i narkotikamiljøet.

Når respondentene fortalte om deres erfaringer med andre kvinner i rusmiljøet, fikk jeg inntrykk av at de selv ikke helt forstod hvorfor kvinnene ikke klarer å omgå hverandre. De fokuserte mye på hvor forskjellige kjønnene er, særlig at menn og kvinner oppfører seg annerledes i ulike situasjoner. Med utgangspunkt i en metodologisk innen standpunktforskning, å «study up» (Myking, 2015, s. 106), fant jeg i analysen av intervjumaterialet at det ikke handler utelukkende om at kjønnene er og oppfører seg forskjellig. I analysen av intervjumaterialet fant jeg at kvinnes undertrykte posisjon bidrar til å hindre dem til å se seg selv som en del av et kvinnelig fellesskap. Som vi så i analysen kan underordning av menn være en viktig overlevelsesstrategi for mange kvinner i miljøet, og derfor er det særlig viktig å fjerne trusler i forhold til sin posisjon. Den kvinnelige underordningen kan relateres til «mitsein» begrepet som Beauvoir anvender i sin analyse (2000, s. 39). Beauvoir mener at kvinner har alltid vært og er fremdeles i «mitsein», den nødvendige sameksistensen med mannen, og derfor er det vanskelig for kvinner å se seg selv som en del av et kvinnelig fellesskap (2000, s. 39). Den spesielle situasjonen som kvinner alltid har vært og er fremdeles i, bidrar til at den kvinnelige underordningen av menn virker naturlig, og derfor har kvinner alltid vært underordnet som «den andre» for mannen (2000, s. 38-40). Underordning av menn bidrar på denne måten til å styrke mannsdominansen som allerede finnes i rusmiljøet, samtidig som det bidrar til å gjøre det vanskeligere for kvinnene å se seg selv som et kvinnelig fellesskap.

Lorimer og Dalsaune deler også på slike erfaringer, når de arbeidet sammen med kvinner i rusbehandling (2001). Lorimer og Dalsaune påpeker at det er et paradoks at, «(...) andre jenter i misbruket representerer konkurranse og er en trussel i forhold til egen posisjon, for adgang til stoff og for beskyttelse» (2001, s. 37). Ifølge Lorimer og Dalsaune er mistenksomhet, intriger, sjalusi og kamp om mennenes gunst vanlige gamle overlevingsstrategier som kvinner er preget av (2001, s. 38). For å overleve må de stadig kjempe for å bevare sine posisjoner, og dermed kan det tenkes at det er vanskelig for kvinnene å se seg selv som en del av et kvinnelig fellesskap. Imidlertid fant jeg forskjeller mellom alkohol- og narkotikamiljøet i forhold til dette.

Hannah sammenlignet ofte alkohol- og narkotikamiljøene underveis i intervjuet. Hun opplever at kvinnene i alkoholmiljøet er mer troverdig, sammenlignet med dem i narkotikamiljøet. Selv om det er få kvinner i hennes miljø, opplever hun at alle er gode venninner.

Vi smiler og det er kjempekjekt, men de fleste er jo mye eldre enn meg då. Men de er jo like gode venninner for det. Vi ser ikke på alder som et problem i miljøet. Vi ser mer på at «Ok, vi sliter med det samme». - Hannah

Hun er blant de yngste i utvalget, men også i alkoholmiljøet. Til forskjell fra Mia sin opplevelse, betrakter ikke andre kvinner at Hannah er en trussel for deres posisjon i rusmiljøet. De ser på henne som en god venn som de prøver å ta vare på. Dette har vært en stor fordel for Hannah. Hun opplever større trygghet når det er andre kvinner i alkoholmiljøet til stedet.

Det som hjelper meg, er å ha en telefon. For da kan du alltid ringe noen, «kan du og komme ned her» og da kommer de. Da blir det litt lettere stemning. Ikke bare den der fulle mannfolk og en dame liksom. - Hannah

Som vi har sett kan det være utfordrende å være en av få kvinner rundt mange menn i rusmiljøet. Som følge av at rusmiljøet er sterkt mannsdominert er stemningen ofte preget av hardhet, vold og kriminalitet. Andre kvinner bidrar til at Hannah opplever at det er lettere å være kvinne i rusmiljøet.

Hannah påpeker at det er lite trygt å være rundt andre kvinner og menn fra narkotikamiljøet. Hun forteller at, «Jeg holder meg veldig godt vekke fra dem, fordi de tar alt. De kan sitte og si «Skal vi se en film?», så plutselig så går de. Og dagen etterpå så er noe borte». Hannah forteller at hun har flere ganger blitt utsatt for tyveri av andre kvinner i narkotikamiljøet, og dette var vanligvis en av grunnene til at det var mye konflikter mellom kvinnene.

Fra datamaterialet fant jeg at flere av respondentene har påpekt at medlemmer i narkotikamiljøet er lite pålitelige, og grunnen for dette handler om at de ofte stjeler av hverandre. Det kan være flere grunner for dette, som at illegale rusmidler er vanskeligere å få tak i, og at det koster mer enn legale rusmidler. For noen er derfor ran og tyveri en lettvinnt måte å skaffe penger og rusmidler på. I Stokland sin studie, viser

hun at det er tydelige forskjeller mellom alkohol- og narkotikamiljøene (2009).

Stokland påpeker at,

De stoffavhengige hadde (...) en tendens til å omtale alkoholikerne som skitne og illeluktende, med en håpløs, voldelig og ukontrollert atferd. De selv derimot var rene, fredelige og hadde kontroll over sine handlinger. Alkoholikerne omtalte, på den annen side, de stoffavhengige som kriminelle, egoistiske og hensynsløse, og seg selv som lovlydige og omtensomme (Stokland, 2009, s. 49).

Mye av det Stokland påpeker, gjenspeiler med Hannahs sammenligning mellom alkohol- og narkotikamiljøene. Hannahs erfaring med andre kvinner viser at det finnes andre grunner for at kvinner ikke klare å omgås hverandre. Det handler ikke bare om kvinnes undertrykte posisjon i miljøet, men også at det finnes forskjeller mellom bruk av rusmidler i miljøene som kan bidra til at kvinner ikke kan omgås hverandre.

Avslutning

I denne delen av oppgaven skal jeg først gi en oppsummering av hovedfunnene som studien har kommet frem til på bakgrunn av problemstillingen:

Hvordan opplever kvinner med rusmiddelproblemer å være kvinne i et rusmiljø?

Studien avslutter med en liten diskusjon av oppgaven, der jeg tar opp ulike tanker og refleksjoner i forbindelse med min egen undersøkelse, om det jeg ikke fikk brukt i oppgaven og forslag til videre forskning innen rusfeltet.

Oppgavens hovedfunn og konklusjon

I denne oppgaven har jeg gjennomført en standpunktfeministisk studie om en gruppe kvinner som har vært lite synlig innen rusforskningen. Kvinnene lever i et mannsdominert miljø, der de utgjør en svært underrepresentert gruppe. Selv om det finnes få kvinner i miljøet, betyr det ikke at de ikke *er* der. Med utgangspunkt i en standpunktfeministisk vitenskapelig posisjonering, har jeg forsøkt å få tak i og synliggjort kvinnenes situerte kunnskap om deres liv og situasjon. Jeg har også forsøkt å følge de metodologiske forskningsposisjonene, både i gjennomføring av studien, analysering og i fremstilling av materialet. Med utgangspunkt i en standpunktfeministisk posisjonering, har jeg avdekket mange undertrykkende forhold i kvinnenes livssituasjon.

I oppgavens fremstillingen og analyse, har jeg påpekt at kvinnene opplever at det er særlig vanskelig for dem å tilpasse seg til rusmiljøet, sammenliknet med menn. Grunnene for dette er ikke vanskelig å forstå. I analysen har jeg argumentert for at kvinnene lever i mannens verden, der deres liv er preget av en sosial posisjon som er lavest innen rusmiljøets hierarki. Kvinnene opplever at mennene kan i mange situasjoner samle seg som en gruppe, der de går sammen om å undertrykke kvinner i miljøet. Når kvinnene ikke klarer å kjempe mot flertallet, kommer de derfor som oftest dårligst ut i mange situasjoner. Deres undertrykte posisjon gjør at det er særlig vanskelig for dem å være kvinne i miljøet.

En annen grunn handler om at kvinnene opplever at de mangler flere egenskaper og ferdigheter som er nødvendig for å lykkes i miljøet. I analysen har jeg vist hvordan kvinnene vektlegger sterk personlighet som en viktig overlevelsesstrategi. Den sterke mannsdominansen som finnes i miljøet, krever at kvinnene må ha sterk personlighet for å klare å beskytte seg selv mot undertrykkelse. Videre har jeg i analysen vist at

kvinnene opplevde at miljøet har en oppfattelse om at alle kvinner drive prostitusjon. Kvinnene påpekte at de opplever press, hvor det stadig forventes at de skal bytte seksuelle tjenester som betaling mot rusmidler. Gjennom fremstilling og analyse har jeg vist at seksuell trakassering er et svært alvorlig problem i rusmiljøet. Kvinnene opplevde at det var lettere for dem å bli utsatt for seksuell trakassering, og derfor var sterk personlighet en særlig viktig overlevelsesstrategi for dem som kvinner i miljøet.

Kvinnene har påpekt at rusmiljøet er preget av mye vold og kriminalitet, og derfor krever det særlig at medlemmene har fysisk styrke for å kunne beskytte seg selv. I miljøet blir mennene ansett av kvinnene som tøffere, mer aggressiv, modigere og sterkere enn de. I analysen har jeg påpekt at mangel på slike egenskaper og ferdigheter får konsekvenser på hvordan kvinnene ser på seg selv. Gjennom kvinnenes posisjon, opplever de stadig at de har lavere verdi enn mennene. I vanskelige situasjoner skylder flere av kvinnene ikke på undertrykkende forhold, men i stedet på seg selv, fordi de er *kvinner* og fordi kvinner er *det svake kjønn*. Mangel på slike egenskaper og ferdigheter medfører i tillegg, at kvinnene opplever lite trygghet i deres hverdag. Imidlertid, har jeg også vist at det finnes kvinner som overskrider grensene, der de er «en av mennene». Som følge av at de har egenskaper og ferdigheter som kreves i et mannsdominert miljø, får de mer respekt, samt bedre status og posisjon enn andre kvinner i miljøet. Dette innebærer også at deres hverdag i miljøet er preget av mer trygghet og mindre undertrykkelse, sammenliknet med andre kvinner. Å være «en av mennene» er også en overlevelsesstrategi i miljøet.

I analysen har jeg vist at det er få kvinner som klarer å være «en av mennene», og mange er derfor avhengig av menn for å finne trygghet i deres vanskelige hverdag. En måte å få beskyttelse på er gjennom gode kompiser. Alle kvinnene påpekte flere ganger at de har fått mye hjelp og støtte av flere menn i miljøet når de var i vanskelige situasjoner. Å leve i forhold til menn i miljøet er en måte å få beskyttelse på. I tillegg til beskyttelse og trygghet, har jeg vist at mennene også kan gi kvinnene adgang til rusmidler, makt og bedre status i miljøet så lenge det varer. I stabile perioder kan kvinnene leve trygt under vingene til mennene, men i analysen har jeg vist at de samme mennene kan også stå for utnyttning, makt, samt fysisk og psykisk vold.

I analysen har jeg vist at kvinner ikke kan omgås andre kvinner i miljøet. Dette skyldes mye konflikter og sjalu mellom kvinnene, samt at andre kvinner representerer en trussel i forhold til egen posisjon hos mennene. Å fjerne trusler i forhold til egen posisjon er

også en overlevelsesstrategi for å beskytte seg selv. En slik strategi styrker imidlertid den mannsdominansen som allerede finnes i rusmiljøet. I analysen har jeg argumentert for at kvinnenes undertrykte posisjon bidrar til å hindrer dem til å se seg selv som en del av et kvinnelig fellesskap. Imidlertid, fant jeg forskjeller mellom narkotika- og alkoholmiljøene på akkurat dette. I motsetning til narkotikamiljøet, er det lettere for kvinnene i alkoholmiljøet å se seg selv som en gruppe. Dette skyldes av at det oppstår mindre konflikter og konkurranse som følge av legale rusmidler er billigere og lett tilgjengelig, enn illegale rusmidler. Som følge av at medlemmene i narkotikamiljøet stjeler mye av hverandre, betraktes medlemmene også som mindre pålitelige, enn i alkoholmiljøet.

I oppgavens fremstilling og analyse har jeg påpekt at kvinnene hadde få alternative valgmuligheter til å skaffe rusmidler og penger. De mulighetene de har kommer enten fra prostitusjon, salg av illegale rusmidler eller å gjennomføre vinningskriminelle handlinger. Innblikk i de to sistnevnte inntektskildene har vist at kvinnene levde i en farlig og risikabelt hverdag, der det alltid var fare for å bli tatt. Kvinnene påpekte at prostitusjon er derfor et lettere og tryggere alternativ for mange kvinner i miljøet. Imidlertid, ser vi at kvinner med prostitusjonserfaring er mer utsatt for stigmatisering, seksuell trakassering og voldtekt av både medlemmer innen miljøet og av kunder. Som følge av kvinners opplevelse av politiets diskriminerende holdninger til kvinner med rusmiddelproblemer, så kvinnene heller ikke nytten i å anmelde overgrepene. Opplevelsen av å bli tatt på alvor, samt å bli stemplet som mindre verdige offer av politiet, oppleves som en ekstra påkjenning for dem. Erfaringer knyttet til vonde opplevelser av undertrykkelse, stigmatisering, overgrep og prostitusjon gir tunge psykiske byrder som kvinnene må bære på lenge etterpå.

Gjennom fremstilling og analyse har jeg vist at kvinners situasjon i rusmiljø er svært annerledes enn menn. Forventningene knyttet til kvinnerollen er ofte motstridende og doble, og dette medfører ulike konsekvenser for kvinnene. I analysen har jeg vist at alkoholmiljøet har andre forestillinger om og forventninger til kvinnene, enn menn. Menn kan være «vannelige», «ekle» og utav kontroll. Det forventes imidlertid at kvinner skal både ha kontroll over seg selv, og andre i omgivelsene. Slike oppfatninger avspeiler framstillingen av tradisjonelle kvinneroller som rene, ordentlige og omsorgsfulle husfruer og mødre. Framstillingen av kvinner som gode mødre står også i sterk kontrast til kvinner med rusmiddelproblemer Dette berører også hvordan kvinner

opplever å være mor i rusmiljøet. Å ha barn i rusmiljøet oppleves som svært sårt og slitsomt, fordi kvinnene bærer på mye skam og skyldfølelse over sine rusproblemer. Kvinnene opplever i tillegg trusler på flere felt i forhold til sin rolle som mor. Barnevernets mistenksomhet og press fra rusmiljøet bidrar til å belaste kvinnenes livssituasjon enda mer.

All informasjon som ble innhentet i denne studien er basert på et lite utvalg, og derfor er det ikke lett å overføre studiens resultater til andre sammenhenger. Imidlertid, var flere temaer som alle kvinnene påpekte, blant annet mannsdominering og undertrykkelse, seksuell trakassering, prostitusjon og at kvinner må ha sterk personlighet for å beskytte seg selv i rusmiljøet. Deres opplevelse av dette, kan også gjelde for kvinner i andre rusmiljøer. Mye av det som fremkom fra intervjuene blir bekreftet i tidligere forskning og litteratur. Imidlertid, vil jeg argumentere for at vi fortsatt mangler tilstrekkelig kunnskap om kvinner i rusmiljø. Selv om kunnskap som ble innhentet i denne studien ikke representerer den «alles» virkelighet, gjenspeiler det likevel et viktig bilde av det.

Avsluttende betraktninger

I gjennomføringen av studien, opplever jeg at disse kvinnene har påvirket meg som medmenneske. Jeg opplever at jeg har fått større innsikt i og en bedre forståelse av deres livssituasjon, og dette gjelder særlig om hvilke utfordringer og vanskeligheter kvinnene møter i deres hverdagsliv i rusmiljøet. I tillegg til de utfordringene som ble trukket frem i oppgaven, er det viktig å være oppmerksom på at denne gruppen ofte har omfattende, sammensatte og langvarige problemer i forhold til økonomiske problemer, mangel på sosiale relasjoner, bostedsløshet, samt fysisk og psykisk helse (Meld. St. 30 (2011-2012), 2012, s. 108). Mye av slike problemer ble ikke fremhevet i analysen. Årsakene til dette handler om at informasjonen ikke var direkte relevant for problemstillingen. Det handlet også om å sikre anonymisering av kvinnene, og derfor valgte jeg å ikke presenterer dem i analysen. Imidlertid, mener jeg at dette ikke har svekket min studie, fordi jeg har fått mye kunnskap og informasjon om det jeg i utgangspunktet ønsket å forske på. Ikke minst er det viktig at kunnskapen kommer fra kvinnenes egne stemmer om deres opplevelse av å være kvinne i rusmiljøet. Det er ikke mennene i rusmiljøet eller ulike fagfolk som eier kvinnenes opplevelse av deres liv. Det er kun kvinnene som har den reelle innsikten og kunnskapen om deres liv og situasjon i rusmiljøet. Det er ikke minst dette som også standpunktfeministen, Harding legger vekt

på når hun fremhever nødvendigheten av å få tak i kvinners situerte kunnskap (Harding, 2004, s. 4).

Veien videre

I arbeidet med intervjumaterialet, oppdaget jeg flere viktige tema som ikke har vært direkte relevant for å kunne besvare problemstillingen. Imidlertid, mener jeg noen av disse tema er så viktig at jeg ønsker å trekke det frem. Noe av det som trekkes frem er mine forslag til videre forskning, og noe av det er kvinnenenes egne råd og meninger om hva som skal til for at det offentlige hjelpeapparatet skal kunne hjelpe kvinner med rusmiddelproblemer.

Kristin påpekte at det er viktig at kvinner med rusmiddelproblemer blir bedre sett i rusbehandlingen.

Når kvinner er i behandling så er de flinke til å gjøre det de skal gjør, i stedet for å ta tak i seg selv og jobbe med seg selv. Kvinner gjør det som en slags forsvarsmekanisme for å slippe å ta tak i de tingene som er vonde. De sier at «Jeg har ikke vondt, jeg har det bra jeg». Det var ikke bra, det var langt ifra bra. Behandlingen tror du holder ting inni deg og ikke vil jobbe med det. - Kristin

Kristin fortalte at kvinner har en tendens til å være «flinke piker» som en slags forsvarsmekanisme i behandlingen, og derfor oppfattes de ofte som «vanskelige» å hjelpe. Konsekvens av dette er at kvinner med rusmiddelproblemer ofte blir usynliggjort i rusbehandlingssystemet.

Dyb påpeker i sin studie at det er forskjell mellom hvordan mannlige og kvinnelige brukere oppfattes av ansatte i det offentlige hjelpeapparatet (2007, s. 25). Kvinner oppfattes som mer «avvisende» og «vanskelige» å hjelpe, sammenliknet med menn (Dyb, 2007, s. 25).

Kristin påpekte at kvinner ofte trenger lang tid til å bearbeide sine vonde opplevelser, og hun trakk frem noen råd for hvordan det offentlige hjelpeapparatet kan hjelpe kvinner med rusmiddelproblemer.

Vær tålmodige og prøv å få tillit til personen. Ikke så mye utskiftninger med folk de snakker til. I alle fall ikke de som man har tillit og stoler på, som man kan snakke til for å komme fram de tingene som er vonde. - Kristin

Med tanke på at kvinnene er en gruppe med generelt omfattende og sammensatte problemer, kan det tenkes at de har mange «systemer» å forholde seg til. Disse er blant annet NAV (Arbeids- og velferdsforvaltningen), psykolog, rusbehandling, politi og sykehus. Det kan være slitsomt for kvinnene å måtte fortelle sine livshistorier og problemer til mange fagpersoner slik at de skal kunne få hjelp. I tillegg til dette kan mye utskiftninger av fagpersoner bidra til at kvinnene sliter med å opparbeide relasjoner i møte med hjelpesystemet. En konsekvens av dette kan være at kvinnene ikke forbeholdt sine problemer, og forblir i de vanskelige livssituasjonene de lever i. Som Kristin påpeker, er det derfor viktig med muligheten med å utvikle gode relasjoner i møte med ansatte i det offentlige hjelpeapparatet. I tillegg til dette, må fagpersoner også at vise tålmodighet og vilje til å hjelpe kvinner med rusmiddelproblemer.

I intervjuene med respondentene trakk disse fram sin opplevelse av politiets diskriminerende praksis overfor dem. Austegard og Holsts studie viser også at denne gruppen opplever at de ikke blir tatt på alvor eller blir trodd på av politiet (2014, s. 17). Lite tillit til politiet medfører at kvinnene sjelden melder inn vold og voldtekt, og de som gjør det har som oftest hatt dårlig erfaring (Austegard & Holst, 2014, s. 17). I intervjuene uttrykte flere respondenter at deres dårlige erfaringer med politiet har vært en ekstra påkjenning for dem når de var i vanskelige situasjoner. Noen av dem gjentok flere ganger hvordan de opplevde at politiet så ned på dem, som om kvinnene har seg selv å takke for at de ble utsatt for voldtekt, vold og seksuell overgrep. Det stilles spørsmål ved hvorfor flere av disse kvinnene opplever at politiet behandler dem som mindre verdige offer. Det trengs derfor forskning om hvordan en kan forhindre at kvinner med rusmiddelproblemer opplever at de blir diskriminert av politiet.

Rusmiljøet er på mange måter en veldig lukket verden, der bare de færreste får innblikk i den. Samtidig har mange fått innblikk i denne verden, men kun med utgangspunkt i menns synspunkt og deres situasjoner. En kan si at vi har bare fått et delvis innblikk i denne verden, fordi vi vet bare noe om hvordan det er å være mann i slike marginaliserte miljøer. Innblikk i rusmiljøets verden med utgangspunkt i kvinnenes egne synspunkt og situasjoner er det derimot veldig få som har fått adgang til. Med denne oppgaven håper jeg å ha bidratt til kunnskap om hvordan kvinner med rusmiddelproblemer opplever å være kvinne i et rusmiljø.

Litteraturliste

- Austegard, Åshild, & Holst, Anja Therese. (2014). Kvinner på randen. Lastet ned fra alf.no/wp-content/uploads/ALF_Aurora_Daphne_08_01022016.pdf
- Beauvoir, Simone de, Moi, Toril, & Christensen, Bente. (2000). *Det annet kjønn*. Oslo: Pax.
- Bretteville-Jensen, Anne Line. (2005). Økonomiske aspekter ved sprøytemisbrukeres forbruk av rusmidler. En analyse av intervjuer foretatt 1993-2004.
- Dalland, Olav. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Diskrimineringsloven om etnisitet. (2013). *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion, og livssyn*. Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2013-06-21-60>.
- Dyb, Evelyn. (2007). Kvinners behov. Et tilpasset tilbud til kvinner ved Frelsesarmeens Gatehospital. Lastet ned fra <http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/Gatehospital.pdf>
- Engelstad, Fredrik. (2005). *Hva er makt* (Vol. 11). Oslo: Universitetsforl.
- Engelstad, Fredrik (Red.). (1999). *Om makt : teori og kritikk*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Harding, Sandra. (1991). *Whose science? Whose knowledge? : thinking from women's lives*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Harding, Sandra. (2004). *The Feminist standpoint theory reader : intellectual and political controversies*. New York: Routledge.
- Harding, Sandra. (2015). *Objectivity and Diversity : Another Logic of Scientific Research*. Chicago: University of Chicago Press.
- Helsedirektoratet. (2010). *Nasjonal retningslinje for legemiddelassistert rehabilitering ved opioidavhengighet* Lastet ned fra <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/100/IS-1701-Legemiddelassistert-rehabilitering-ved-opioidavhengighet.pdf>.
- Hjelmervik, Paul. (2011). *Opplevelse av sosial eksklusjon blant rusavhengige i Stavanger* Masteroppgave / UIS-SV-IS, Vol. 2011.
- Hutchinson, Gunn Strand, & Oltedal, Siv. (2003). *Modeller i sosialt arbeid* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforl.

- Jacobsen, Dag Ingvar. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. utg. utg.). Kristiansand: Høgskoleforl.
- Kristiansen, Arne. (2000). *Fri från narkotika : om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Vaxholm: Bjurner och Bruno.
- Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend, Anderssen, Tone Margaret, & Rygge, Johan. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg., 2. oppl. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lalander, Philip. (2000). Den smutsiga drycken. Om ungdomars konstruktion av klass och maskulinitet. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift.*, Vol. 17 (5-6), 323-339.
<http://www.nordicwelfare.org/PageFiles/9295/Den%20smutsiga%20drycken.%20Om%20ungdomars%20konstruktion%20av%20klass%20och%20maskulinitet.pdf>
- Lalander, Philip. (2001). *Hela världen är din : en bok om unga heroinister*. Lund: Studentlitteratur.
- Likestillingsloven. (2013). *Lov om likestilling mellom kjønnene*. Lastet ned fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2013-06-21-59#KAPITTEL_2.
- Lorimer, Debbra, & Dalsaune, Randi. (2001). *Ta det som en kvinne : erfaringer fra arbeidet til jenter og kvinner på Tyrilitunet* (2. opplag. utg. Vol. nr.2). Oslo: Tyrili forskning og utvikling.
- Lundgaard, Ragna; , & Molin, Pål Kristian (2010). Prosjekt Rus & Vold – et samarbeid mellom Tyrilistiftelsen og Alternativ til vold. Sluttrapport til Helsedirektoratet.
<http://atv-stiftelsen.no/wp-content/uploads/2017/02/sluttrapport-rus-og-vold-prosjektet.pdf>
- Meeuwisse, Anna, & Swärd, Hans. (2013). *Perspektiv på sociala problem* (2. omarb. utg. utg.). Stockholm: Natur & Kultur.
- Meld. St. 30 (2011-2012). (2012). *Se meg! Alkohol-narkotika-doping*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartement Lastet ned fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/bba17f176efc40269984ef0de3dc48e5/no/pdfs/stm201120120030000dddpdfs.pdf>.
- Myking, Thonette. (2015). *Mellom ivaretakelsesarbeid og ytelsesarbeid : en standpunkt feministisk studie i utøvelser av sosionomfaglig arbeid på sosialkontor og i NAV*. (nr. 241), Universitetet i Stavanger, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for sosialfag, Stavanger.

- Norge Helse- og, omsorgsdepartementet. (2008). *Opptrappingsplan for rusfeltet : opptrappingsplan*
- Norli, Bjørg. (2009). En kartlegging av norske kvinner i prostitusjon.
prosentret.no/?wpfb_dl=328
- Oltedal, Siv. (2013). *Kjønnsperspektiv i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforl.
- Sandberg, Sveinung, & Pedersen, Willy. (2006). *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforl.
- Smith-Solbakken, Marie, & Tunglund, Else M. (1997). *Narkomiljøet : økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Stokland, Trine Meling. (2009). "Den lille storbyens" stigma. Et sosiologisk blikk på rusmiljøet i Haugesund: The University of Bergen.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide for studien «Å være kvinne i et rusmiljø»

Bakgrunn:

- Hvor lenge har du vært i dette rusmiljøet?
- Hvor gammel er du?

Rus og inntekt:

- Hvilke rusmidler bruker du mest/har erfaring med?
- Hva koster det?
- Hvordan skaffer du rusmidler?
- Hva er dine inntektskilder?

Rusmiljø:

- Kan du fortelle meg litt om dette rusmiljøet?
- Kan du beskrive en typisk hverdag?

Å være kvinne i rusmiljøet:

- Ser du som kvinne noen spesielle utfordringer ved å være i dette miljøet?
- Er det noen positive erfaringer ved å være kvinne i dette miljøet?
- Er det noen negative erfaringer ved å være kvinne i dette miljøet?
- Hva synes du er viktig for å lykkes i dette miljøet?
  - Spesielt som en kvinne?
- Hvilke reaksjoner mener du kvinner som ruser seg møter i miljøet?
- Hvilke reaksjoner mener du kvinner som ruser seg møter i samfunnet?
- Hva mener du er de viktigste ulikhetene mellom menn og kvinner i rusmiljøet?

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykke

Forespørsel om deltakelse i studien: «Å være kvinne i et rusmiljø»

Om studien: Intensjonen med studien er å forske på kvinner med ruserfaring og deres opplevelser av å være kvinne i rusmiljøet. Studien vil vektlegge å innhente kunnskap om kvinnenes hverdagslige erfaringer og utfordringer ved å være kvinner i rusmiljøet.

Prosjektet er godkjent av både Instituttet for sosialfag ved Universitet i Stavanger og av Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Individuell intervju: For å kunne gjennomføre dette prosjektet, ønsker jeg å intervjuer et utvalg av kvinner i miljøet. Intervjuet vil foregå som en samtale, og jeg ønsker at kvinnene kan fortelle litt om relevante opplevelser og hvordan de anser sin egen livssituasjon. Underveis i intervjuet vil jeg ta notater og registrere samtalen i form av lydopptak. Intervjuene antas å vare mellom en halv time til en time.

Etisk vurdering og personvern: Det er frivillig å delta og du kan trekke deg når som helst, uten å oppgi grunn og uten at det fører til noen negative konsekvenser for deg. Både student Tuyet Vo og veileder Thonette Myking er underlagt taushetsplikt. Dette betyr at all personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og de vil ikke utleveres til andre. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS og all personopplysninger som innhentes i prosjektet vil bli anonymisert, slik at informasjonen jeg anvender ikke kan spores tilbake til bestemte personer. I forhold til anonymisering av personopplysninger skal NSD forskningsetiske prinsipper bli fulgt gjennom hele prosjektet. Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.06.2017 og da vil alle notater bli makulert og lydopptak bli slettet.

Kontaktinformasjon: Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med student Tuyet Vo på telefonnummer 948 43 056 eller e-post: tuyet.vo@outlook.com, eller veileder Thonette Myking på telefonnummer 518 34 223 eller e-post: thonette.myking@uisno.

Med vennlig hilsen

Tuyet Vo

Samtykke til deltakelse i prosjektet

Jeg har fått både muntlig og skriftlig informasjon om studien: «Å være kvinne i et rusmiljø», og jeg vet at deltakelsen i studien er frivillig. Det innebærer at jeg når som helst kan trekke meg, at alle opplysninger om meg vil bli behandlet konfidensielt, forsvarlig oppbevart og anonymisert i studien. Jeg er klar over at intervjuet vil bli tatt opp, og det vil bli foretatt notater underveis i intervjuet.

.....

(Deltakers underskrift, dato)

.....

(Studentens underskrift, dato)

Vedlegg 3: Forespørsel

Forespørsel om å intervju kvinnelige brukere ved

Mitt navn er Tuyet Vo, og jeg går på masterstudiet *Sosialt arbeid og sosialpedagogikk* ved Universitetet i Stavanger. Jeg henvender meg til dere i forbindelse med min masteroppgave, «Å være kvinne i et rusmiljø», der jeg ønsker å forske på kvinner med ruserfaring og deres opplevelse av å være i rusmiljøet. Studien vil vektlegge å innhente kunnskap om kvinnenes hverdagslige erfaringer og utfordringer ved å være kvinner i rusmiljøet.

I den forbindelse ønsker jeg å intervju et utvalg av deres kvinnelige brukere. Intervjuene vil vare mellom 30 min til en time. Hvis en av deres brukerne ønsker å delta vil jeg ta direkte kontakt med vedkommende og avtale nærmere dato og sted for intervjuet. Jeg vil informere informantene om at deltakelse i prosjektet er frivillig og at vedkommende kan når som helst trekke seg dersom vedkommende ikke ønsker å delta.

Videre vil all personopplysninger til kvinnene bli anonymisert, slik at informasjonen jeg anvender ikke kan spores tilbake til bestemte personer. I forhold til anonymisering av personopplysninger skal NSD forskningsetiske prinsipper bli fulgt gjennom hele prosjektet.

Om dere ønsker nærmere informasjon er det bare å ta kontakt. Jeg kan nås på mailadressen: tuyet.vo@outlook.com eller telefonnummer: 948 43 056.

Med vennlig hilsen

Tuyet Vo Thi Kim

Samtykkeerklæring

har fått både skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet «Å være kvinne i et rusmiljø», og ønsker godtar forespørselen.

.....
Tuyet Vo Thi Kim, dato og sted

.....
Daglig leder, dato og sted

Vedlegg 4: NSD

Thonette Myking
Institutt for sosialfag Universitetet i Stavanger
Kjell Arholms hus
4036 STAVANGER

Vår dato: 23.08.2016

Vår ref: 49217 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 08.07.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

49217	<i>Kvinnesyn i rusmiljø</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Stavanger, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Thonette Myking</i>
Student	<i>Tuyet Vo Thi Kim</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.06.2017, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Belinda Gloppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

FORMÅL

I følge meldeskjemaet er formålet med prosjektet å studere kvinnesyn i rusmiljøet. Videre tar studien sikte på å innhente kunnskap om kvinners erfaring i rusmiljøet.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er greit utformet, men kontaktinformasjon til veileder må tilføyes. Videre må de spesifiseres ovenfor utvalget at studenten er student, ikke prosjektleder.

REKRUTTERING

I følge meldeskjemaet skal utvalget rekrutteres gjennom daglig leder ved [redacted]. Det skal ikke opprettes kontakt mellom utvalget og student før utvalget har samtykket til deltagelse. Personvernombudet mener rekrutteringsformen er tilstrekkelig for konfidensialitet og at frivilligheten ved deltagelse ivaretas gjennom prosessen.

SENSITIVE PERSONOPPLYSNINGER

Ettersom informantene i prosjektet er rusmisbrukere, registreres det sensitive personopplysninger om helseforhold under intervju. I meldeskjemaet er det ikke krysset av for det skal behandles sensitive personopplysninger. Vi har derfor endret dette punktet i meldeskjemaet.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at dere behandler alle data og personopplysninger i tråd med Universitetet i Stavanger sine retningslinjer for innsamling og videre behandling av forskningsdata og personopplysninger. Ettersom det skal behandles sensitive personopplysninger, er det viktig at dere krypterer opplysningene tilstrekkelig.

PROSJEKTSLUTT OG ANONYMISERING

I meldeskjemaet/informasjonsskrivet har dere informert om at forventet prosjektslutt er 30.06.2017. Ifølge meldeskjemaet skal dere da anonymisere innsamlede opplysninger. Anonymisering innebærer at dere bearbeider datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjør dere ved å slette direkte personopplysninger, slette eller omskrive indirekte personopplysninger og slette digitale lydopptak.

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.